

***ПРОСТОРОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ***

Наукова доповідь

Львів 2018

**Національна академія наук України
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І.
Долішнього НАН України»**

Наукова доповідь

***ПРОСТОРОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ***

Львів 2018

Просторові форми організації бізнесу в Україні: тенденції, перспективи та механізми розвитку: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. – Львів, 2018. – 107 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

У науковій доповіді розглянуто тенденції розвитку пріоритетних просторових форм організації бізнесу в регіонах України з огляду на підвищення конкурентоспроможності регіональних та національної економік. Зокрема, вивчено сучасний стан, особливості інституційного забезпечення та перспективи розвитку індустріальних парків як просторової форми організації бізнесу. Проаналізовано розвиток регіональних ІТ-кластерів в Україні в контексті їх впливу на соціально-економічну динаміку, а також визначено стратегічні пріоритети та інструменти стимулювання розвитку ІТ-кластерів у формуванні інноваційної екосистеми країни. Оцінено економічний потенціал формування галузевих кластерів у регіонах України. Проведено аналіз форм просторової організації креативних індустрій, просторових освітніх систем та подано пропозиції щодо стимулювання їх розвитку. Розглянуто вітчизняний досвід розвитку агрохолдингів як інтегрованої форми агробізнесу, а саме оцінено основні переваги, загрози та напрями регулювання їх діяльності. Вивчено зарубіжний досвід інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу з огляду на можливі перспективи його застосування в Україні.

Видання може бути корисним при виробленні, прийнятті та реалізації рішень у сфері регіональної політики на різних рівнях управління, для науковців, студентів, практиків і тих, хто цікавиться питаннями місцевого і регіонального розвитку.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-8538-5

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (Протокол №4 від 16.04.2018 р.).

ЗМІСТ

Передмова.....	5
1. Сучасний стан, особливості інституційного забезпечення та перспективи розвитку індустріальних парків як просторової форми організації бізнесу.....	7
2. Розвиток регіональних ІТ-кластерів в Україні	
2.1. <i>Аналіз розвитку ІТ-кластерів та їх впливу на соціально-економічну динаміку.....</i>	15
2.2. <i>Стратегічні пріоритети та інструменти стимулювання розвитку ІТ-кластерів у формуванні інноваційної екосистеми країни.....</i>	26
3. Економічний потенціал формування галузевих кластерів за регіонами України.....	32
4. Форми просторової організації креативних індустрій та механізми їх регулювання: регіональний зріз.....	41
5. Просторові освітні системи: чинники розвитку та особливості кластеризації освітніх ініціатив.....	56
6. Агрохолдинги як інтегровані форми агробізнесу: переваги, загрози та напрями регулювання діяльності.....	64
7. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу: перспективи для України	
7.1. <i>Інструменти державного сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу.....</i>	73
7.2. <i>Інститути підтримки розвитку форм просторової організації бізнесу.....</i>	80
Додатки.....	85

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах економічного розвитку просторова організація бізнесу і вибір її оптимальних форм виступає основним чинником конкурентоспроможності регіональної економіки, адже сприяє локалізації ділової активності, формуванню «точок зростання», забезпечення розвитку міжрегіонального та внутрірегіонального співробітництва, активізації місцевої (локальної) підприємницької ініціативи. Нові просторові форми організації бізнесу (горизонтальні та вертикальні): мережеві структури, виробничі та інноваційні кластери, технопарки, індустріальні парки, бізнес-інкубатори, спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку, он-лайн платформи, холдинги, ТНК тощо – від найпростіших локальних до складних інтегрованих форм стимулюють інноваційний розвиток регіонів, формують їх конкурентоспроможність.

В кінцевому підсумку це дозволяє вирішити проблему територіальних диспропорцій та внутрірегіональної асиметрії соціально-економічного розвитку, в першу чергу за рахунок зміцнення економічного потенціалу територій (в т.ч. найм територіальних одиниць).

Просторові форми організації бізнесу є осередками координації і акумуляції економічних і соціальних взаємозв'язків між окремими регіонами чи країнами. Розвиток нових просторових форми організації бізнесу сприяє формуванню конкурентних переваг окремих територій та їх територіального капіталу за рахунок: локалізації транснаціональних корпорацій і, відповідно, міжнародних виробничих мереж з перевагами впровадження та концентрації інновацій; розвитку інноваційних кластерів на основі інтернаціоналізації економічних відносин та підключення до глобальних інноваційних систем з високою мобільністю; активізації знань та комунікацій, можливостей інкорпорування місцевих акторів і організацій в глобальну мережу комунікацій; інституційних, ринкових та структурних трансформацій як чинників територіальної привабливості.

В основі обґрунтування (розробки) дієвих організаційно-інституційних та економічних механізмів (засобів, інструментів) розвитку просторових форм організації бізнесу лежать наступні пріоритетні завдання:

- підвищення самодостатності територіальних громад на основі стимулювання локальних форм ділової активності;
- забезпечення соціально-економічної інтегрованості та збалансованості регіонального розвитку, чому, власне, сприяють перспективні форми просторової організації бізнесу;
- створення сприятливих умов для реалізації конкурентних переваг різних видів бізнесу та територій, на яких вони розташовані;
- оптимальне поєднання підприємств різних галузей в регіоні на основі трансформації просторово-секторальної структури його економіки;
- оптимізація вибору місця розташування (локалізації) підприємств різних видів, розмірів, галузей та форм власності;
- підвищення капіталізації бізнесу та регіону загалом, внутрірегіонального інтеграційного потенціалу бізнесу, а також інтегрованості регіону як окремого суб'єкта зовнішньоекономічних взаємовідносин.

Механізми розвитку просторових форм організації бізнесу охоплюють: інвестиційну, інноваційну, соціальну, бюджетну, податкову, структурну, кон'юнктуру та регіональну політики; державні інвестиції, державно-приватне партнерство, цільові програми, пільгові умови розміщення (переміщення) підприємств для розосередження центрів надконцентрації промислового виробництва (чи економічної активності) та утворення нових центрів ділової активності за межами міських поселень; субсидії, трансферти, дотації і т.д. з державного бюджету на підтримку пріоритетів територіального розвитку; спеціальні правові режими (СЕЗ, ТРП і т.д.); підтримка депресивних (слаборозвинених) територій тощо.

У науковій доповіді розглянуто тенденції розвитку пріоритетних просторових форм організації бізнесу в регіонах України з огляду на підвищення конкурентоспроможності регіональних та національної економік. Зокрема, вивчено сучасний стан, особливості інституційного забезпечення та перспективи розвитку індустріальних парків як просторової форми організації бізнесу. Проаналізовано розвиток регіональних ІТ-кластерів в Україні в контексті їх впливу на соціально-економічну динаміку, а також визначено стратегічні пріоритети та інструменти стимулювання розвитку ІТ-кластерів у формуванні інноваційної екосистеми країни. Оцінено економічний потенціал формування галузевих кластерів у регіонах України. Проведено аналіз форм просторової організації креативних індустрій, просторових освітніх систем та подано пропозиції щодо стимулювання їх розвитку. Розглянуто вітчизняний досвід розвитку агрохолдингів як інтегрованої форми агробізнесу, а саме оцінено основні переваги, загрози та напрями регулювання їх діяльності. Вивчено зарубіжний досвід інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу з огляду на можливі перспективи його застосування в Україні.

Доповідь підготовлено авторським колективом під науковим керівництвом д.е.н., проф. Мельник М.І.

Авторський колектив:

Мельник М.І., д.е.н., проф. (п. 2.1, 2.2),
Щеглюк С.Д., к.е.н., с.н.с. (п. 4),
Кушнірецька О.В., к.е.н., с.н.с. (п. 1),
Ткач С.М., к.е.н., с.н.с. (п. 3),
Жабинець О.Й., к.е.н., доц. (п. 6),
Лещух І.В., к.е.н., м.н.с. (п. 7.1, 7.2),
Мединська Т.В., к.е.н., доц. (п. 7.1, 7.2),
Ткаченко О.О., здоб. (п. 3, 7.1, 7.2),
Яремчук Р.Є., пров. інженер (п. 2.1, 2.2),
Синюра-Ростун Н.Р., м.н.сп. (п. 5).

1. Сучасний стан, особливості інституційного забезпечення та перспективи розвитку індустріальних парків як просторової форми організації бізнесу

Потужним рушієм локального розвитку, інструментом подолання депресивності окремих регіонів та посилення їх конкурентоздатності є розвиток такої перспективної форми просторової організації бізнесу, як індустріальні парки. Розвиток індустріальних парків несе наступні позитивні ефекти для економіки регіону¹:

1. Фінансово-економічні ефекти : підвищення ділової активності регіону та розвиток інноваційного підприємництва; підвищення інвестиційної привабливості регіону та налагодження ефективних механізмів консультативно-дорадчого та інформаційного супроводу інноваційної діяльності в регіоні; підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва та підвищення конкурентоспроможності на глобальних ринках інвестицій; комерціалізація результатів вітчизняних прикладних і фундаментальних наукових досліджень за рахунок освоєння нових ідей і винаходів; зростання бази оподаткування за рахунок збільшення кількості фірм і компаній; збільшення реальних надходжень до бюджетів усіх рівнів, що дозволяє розширити фінансову базу для реалізації локальних проектів розвитку.

2. Соціальні ефекти: підвищення рівня зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць; підвищення рівня добробуту населення шляхом зростання рівня трудових доходів; зростання якості професійно-технічної освіти через залучення випускників до проходження виробничих практик на фірмах ідустріального парку; підвищення культурного рівня життя населення та подолання явища депривації населення локалітету.

3. Містобудівні ефекти: подолання екологічних викликів великих міст за рахунок винесення промислових об'єктів за межі даних населених пунктів та освоєння нові концепції промислового виробництва типу грінфілд; сприяння розвитку високотехнологічних та інноваційних видів підприємництва, об'єктів креативного бізнесу та обслуговуючої інфраструктури в центрах – метрополісах як варіанту нового концепту ревіталізації старопромислових районів; формування нових точок зростання на периферії метрополійних ареалів, що сприяє ефективній декомпозиції економічного простору регіону.

Історія створення індустріальних парків України сягає 2006 року – часу прийнята Концепції створення індустріальних парків. Наступні етапи розвитку індустріальних парків супроводжувалися організаційною діяльністю щодо включення положень розвитку індустріальних парків до регіональних стратегій розвитку. Новим поштовхом у розвитку індустріальних парків стало прийняття низки нормативних документів, що складають на даний час правове поле функціонування даної просторової форми організації ділової активності. Зокрема, рамкові умови створення та функціонування індустріальних парків закладені у Законі України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI².

В Україні розроблено доволі широку інституційну основу для створення і функціонування індустріальних парків, а також задекларовано систему інструментів державної підтримки та стимулювання розвитку індустріальних парків:

1) звільнення від пайової участі у розвитку місцевої інфраструктури: ст. 34 і 36 Закону передбачає звільнення ініціаторів створення (суб'єкти господарювання та керуючі компанії) у разі будівництва об'єктів у межах індустріального парку від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту;

¹ Кушнірецька О.В. Просторовий розвиток індустріальних парків в контексті метрополізації / М.І. Мельник, О.В. Кушнірецька // Регіональна економіка. – 2016. – №2(80). – С.54-61.

² Закон України «Про індустріальні парки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>.

2) облаштування індустріальних парків за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів: ст. 12 і 34 Закону передбачає надання керуючим компаніям та ініціаторам створення-суб'єктам господарювання за рахунок коштів Державного бюджету безвідсоткових кредитів, цільового фінансування на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків. Державна підтримка облаштування індустріальних парків за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Статті 24-1 Бюджетного кодексу України, а також рішень місцевих рад про місцевий бюджет. Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів. Програми і проекти що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів на рівні 10 %;

3) звільнення від сплати ввізного мита при ввезенні товарів: законодавством передбачене звільнення керуючих компаній та учасників індустріального парку від сплати ввізного мита у разі ввезення устаткування, обладнання та комплектуючих до них, якщо такі не виробляються в Україні та не входять в групу підакцизних товарів, але будуть використані для облаштування індустріального парку та здійснення господарської діяльності у його межах.

Законодавчо також обумовлені можливості встановлення пільг зі сплати місцевих податків і зборів для ініціаторів створення-суб'єктів господарювання, керуючих компаній та учасників індустріальних парків. Так, відповідно, до Податкового кодексу України, можливе встановлення:

- ✓ пільг з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що сплачується на відповідній території з об'єктів житлової та / або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб за рішенням сільських, селищних, міських рад;
- ✓ пільг щодо земельного податку, що сплачується на відповідній території за рішенням відповідних органів місцевого самоврядування;
- ✓ мінімального розміру орендної плати за оренду земельних ділянок державно і комунальної власності за рішенням відповідних місцевих органів влади.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України станом на 03.04. 2018 року до Реєстру індустріальних (промислових) парків внесено 31 індустріальний парк (рис.1.1).

Щодо стану функціонування індустріальних парків в Україні, то більшість існуючих проектних пропозиції та розроблених концептів індустріальних парків є нереалізованими, а розвиток мережі індустріальних парків є більш декларативним, а не ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності. Водночас слід зазначити, що, за розрахунками експертів, в середньому в світі інвестори в 1 га площі індустріального парку інвестують від 1,0 до 5,0 млн. дол. США і створюють від 20 до 50 робочих місць. Основною проблемою гальмування розвитку індустріальних парків є відсутність дієвих інституційних стимулів, брак політичної волі, загалом несприятливі умови підприємницької діяльності; амбівалентність фінансового стимулювання розвитку індустріальних парків з боку державного та місцевих бюджетів; неврегульованість податкових та митних преференцій для суб'єктів господарювання в межах індустріального парку; обмеженість інфраструктурного забезпечення розвитку індустріальних парків, пов'язана із складністю доступу до мереж електро-, газо- та водопостачання; неврегульованість земельних питань, пов'язана із складністю виділення земель державної

чи комунальної власності для індустріального парку, стягнення орендної плати за земельні ділянки, зміни цільового призначення тощо.

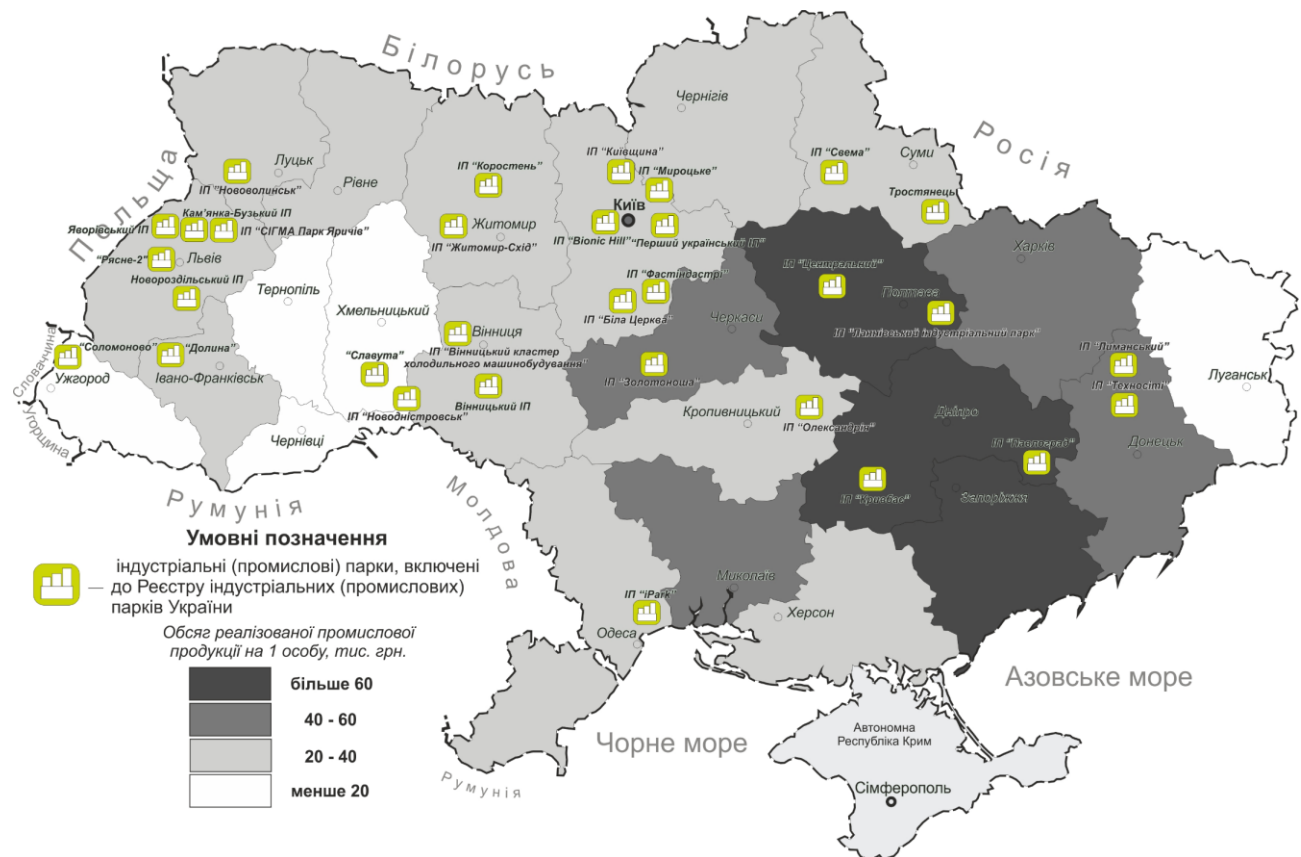

Рис.1.1. Індустріальні парки, включені до Реєстру індустриальних (промислових) парків України (станом на 07.09.2017 р.).

Розвиток індустриальних парків може стати одним із дієвих інструментів модернізації національної економіки. Зокрема, використання в межах індустриальних парків місцевих виробничих та людських ресурсів локалізації елементів регіоноутворюючих господарських комплексів на основі колишніх великих промислових підприємств (перш за все хімічної, легкої, машинобудівної промисловості) може стати не лише інструментом місцевої ревіталізації, але й імпульсом до якісно нового освоєння економічного простору України. Сьогодні, на жаль, ще не можна стверджувати, що індустриальні парки формують вагомі частки об'ємів промислового виробництва у регіонах (про що свідчить співвідношення кількості зареєстрованих індустриальних парків за місцем їх локалізації та відповідних об'ємів промислового виробництва на душу населення). Водночас траєкторія розвитку індустриальних парків дозволяє прослідкувати позитивну динаміку у контексті формування нової поліцентричної моделі економічного зростання країни: найбільша кількість індустриальних парків, внесених до Реєстру, концентрується у функціональних ареалах нових регіональних метрополій України, зокрема таких міст, як Львів, Вінниця, Київ, Дніпро тощо. Це, зокрема, пояснюється тим, що такі міста, як центри політико-економічних впливів і середовища ділового спілкування, найбільш динамічно розвивають новітні форми просторової організації бізнесу з огляду не лише на власний ресурсний, але й потужний інституційний та організаційно-управлінський потенціал.

Слід зазначити, що світовою практикою для залучення інвестицій в індустриальні парки держави застосовують широкий спектр інструментів підтримки для учасників інвестиційних проектів (як правило, застосовують податкові інвестиційні стимули). Серед них

виділяють: пільгові ставки з податку на прибуток; звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасникам індустріальних парків; звільнення від сплати податку на нерухомість; звільнення від податку на землю; звільнення від податку на оренду землі або нерухомого майна; звільнення від екологічних податків; звільнення від сплати місцевих податків і зборів; застосування пільгових і значно знижених тарифів на комунальні послуги; державні гарантії для інвесторів індустріального парку від несприятливої зміни законодавства про податки і збори.

У Львівській області розвиток індустріальних парків визначений одним із пріоритетних інструментів стратегічного розвитку. Зокрема, Стратегією розвитку Львівської області до 2020 року³ розвиток індустріальних парків розглядається як необхідна форма залучення інвестицій у промислове виробництво, механізм покращення його галузевої структури, а також можливість підвищити якість життя населення та стан навколишнього природного середовища. Станом на квітень 2018 року до Реєстру індустріальних (промислових) парків України по Львівській області внесені 4 індустріальних парки (рис.1.2).

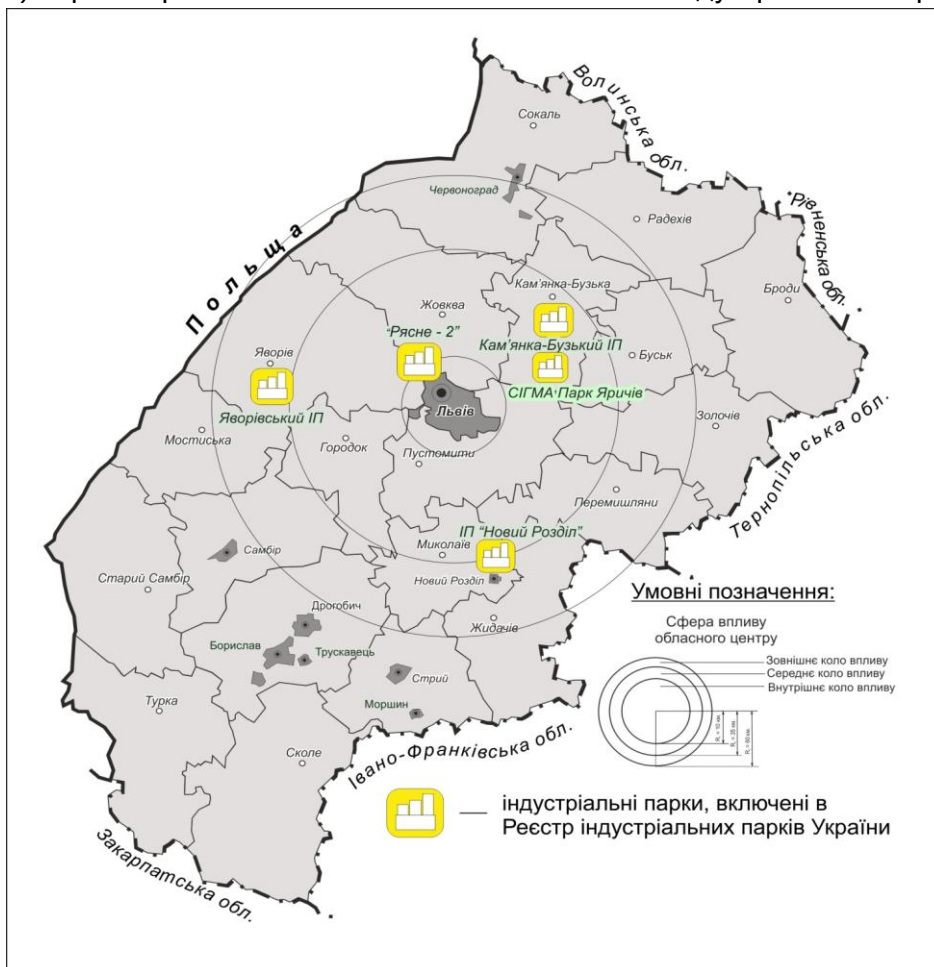

Рис.1.2. Індустріальні парки Львівської області

Аналіз концепцій розвитку індустріальних парків Львівської області дозволяє зазначити, що очікувані результати функціонування індустріальних парків в області істотно впливатимуть як на локальний рівень, так і на розвиток регіону загалом. Ефективність функціонування даної просторової форми організації ділової активності в регіоні розглядається з позиції:

- економічної ефективності: підвищення ділової активності регіону, покращення інвестиційного клімату, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, підключення

³ Стратегія розвитку Львівської області до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua>.

економічного потенціалу регіону до міжнародних ланцюгів створення доданої вартості, розвиток нових конкурентоспроможних кластерів та галузей;

- соціальної ефективності: підвищення рівня зайнятості населення в результаті створення нових робочих місць, підвищення життєвого рівня населення внаслідок зростання трудових доходів, розвиток спортивно-оздоровчої інфраструктури, додаткове працевлаштування випускників навчальних закладів різних рівнів акредитації та створення бази професійного навчання, проходження виробничої практики та підвищення кваліфікації профільних груп населення;

- науково-технічної ефективності: розвиток інноваційного підприємництва, комерціалізація вітчизняних науково-технічних розробок, забезпечення надходження промислово-фінансових ресурсів у розвиток економічного потенціалу регіону;

- екологічної ефективності: розвиток екологічно безпечних виробництв та створення додаткових передумов для подальшої рекультивациі та використання для промислових потреб територій колишніх сірчанних виробництв.

Розвиток індустріальних парків у Львівській області може стати істотним поштовхом до виникнення нових точок економічного зростання територіальних громад. Наприклад, результатом функціонування Новороздільського індустріального парку після виходу на повну планову потужність стануть сукупні річні надходження до бюджетів та фондів усіх рівнів 63 млн. грн., у тому числі до місцевого бюджету – понад 10 млн. грн. (для довідки: доходи місцевого бюджету м. Новий Розділ на 2016 рік визначені на рівні 178339,8 тис. грн.)⁴, а сукупні надходження впродовж життєвого циклу парку – понад 1.500 млн. грн.

Концепцією створення Новороздільського індустріального парку⁵ передбачене створення понад 1000 робочих місць у галузях з високим потенціалом інноваційного розвитку та зростання доданої вартості (для довідки: кількість найманих працівників на підприємствах м. Новий Розділ на початок 2016 року складала 2347 осіб). Слід наголосити, що розвиток Новороздільського індустріального парку окрім соціально-економічних ефектів несе ряд екологічних переваг для розвитку регіону. Як відомо, є першим в Україні за розмірами проектом екологічно орієнтованого промислового парку на колишніх територіях промисловості (brownfield). Зокрема, територія Роздільського державного гірничо-хімічного підприємства «Сірка», в межах якої планується локалізація парку вже частково рекультивована, а спеціалізація майбутнього індустріального парку на виробництві еко-ощадних матеріалів, продукції та технологій (ізоляційних матеріалів, енергоощадних котлів, виробництво продукції природного походження: біокосметика, біохімія, безфосфатні миючі засоби, переробки електронного та електричного обладнання тощо) не лише зменшуватиме сумарний вплив промисловості на навколишнє середовище, але й сприятиме прискореному впровадженню ряду зобов'язань та директив ЄС щодо екологізації.

За інформацією профільного міністерства⁶ станом на початок 2018 розбудова Новороздільського індустріального парку перебуває на завершенні другого етапу, що передбачає рекультивацію виділеної під індустріальний парк ділянки; розробку концепції Новороздільського індустріального парку, бізнес-плану; напрацювання проектно-кошторисної документації та побудови інженерних мереж парку та дорожньої інфраструктури.

Розвиток індустріальних парків у Львівській області загалом перебуває на початкових стадіях. Зокрема Яворівський індустріальний парк має схожі до Новороздільського

⁴ Рішення № 31 Новороздільської міської ради Львівської області. Про міський бюджет на 2016 рік. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.novyrozdil.lviv.ua.

⁵ Новороздільський індустріальний парк. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.novyrozdil.lviv.ua/docs/pr_15_06_17_dod.pdf.

⁶ Розбудова Новороздільського індустріального парку. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://dfr.minregion.gov.ua/Project-annotation?PROJT=5176>.

індустріального парку проблеми щодо якості рекультивації земель, на який планується будівництво, та які забруднені внаслідок промислового виробництва сірки. Кошти, отримані в рамках допомоги та прикордонної співпраці з ЄС, не можуть покрити усі витрати, пов'язані із рекультивацією земель індустріального парку та суміжних земель. Розбудову Яворівського ІП гальмує також відсутність належної інфраструктури (віддалений доступ до інженерних комунікацій та погана якість транспортних мереж).

Початок будівництва Індустріального парку «Рясне-2» гальмується у зв'язку із спірними питаннями щодо власності та законності продажу понад 23 га землі інвестору під будівництво індустріального парку, а також питання справедливої компенсації вартості земель громаді Рясне-Руська або її територіальній реституції. Неузгодженості земельного питання виникли у зв'язку із неузгодженістю правового статусу та юрисдикцією земель між Львівською міською радою та Рясне-Руською сільською радою, а саме законністю віднесення земельної ділянки запасу Рясне-Руської сільської ради сільськогосподарського призначення у комунальну власність територіальної громади Львова, а згодом виведення даних земель у правовий статус земель промисловості, транспорту, енергетики, оборони та іншого призначення та продаж за заниженою вартістю на користь третіх осіб.

Індустріальний парк «Сігма» парк у Старому Яричеві лише на початковому етапі, так як і Кам'янка-Бузький індустріальний парк.

Новим поштовхом до розвитку інституційного забезпечення індустріальних парків в Україні стало прийняття у першому читанні законопроектів №2554а-д та 2555а-д (про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки). Зокрема, законопроекти запроваджують податкові та митні інвестиційні стимули для нових виробництв в Україні через механізм індустріальних парків та передбачають мінімальний перелік преференцій, необхідних для забезпечення інноваційного розвитку вітчизняного виробництва⁷.

Законопроектом пропонується внести наступні зміни до Податкового кодексу України, зокрема: визначити виключний перелік критеріїв до учасників індустріальних парків, що мають право на застосування стимулюючих особливостей оподаткування (мінімальна кількість робочих місць, види діяльності, середня заробітна плата по підприємству); встановити терміном на 10 років особливості оподаткування податком на прибуток учасників індустріальних парків (перші п'ять років за 0% ставкою, наступні п'ять років за ставкою вдвічі меншою за базову); надати можливість розтермінування терміном на 5 років сум податку на додану вартість щодо операцій з ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту устаткування, обладнання та комплектуючих до них, матеріалів резидентами індустріальних парків, якщо такі товари використовуються ними для облаштування таких індустріальних парків або для здійснення господарської діяльності у їх межах; передбачити можливість органів місцевого самоврядування встановлювати пільги та знижені ставки зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельного податку та орендної плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності, на якій створено індустріальний парк, для резидентів індустріальних парків.

Очевидно, вищенаведені законодавчі ініціативи можна вважати певним інституційним проривом щодо розвитку індустріальних парків в Україні. Однак, в існуючих фінансово-економічних та геополітичних реаліях розвитку національної економічної системи, дієвість даних інституційних ініціатив ставиться під сумнів, та може розглядається в якості створення схем нових податкових «гаваней», дискримінаційних інструментів, що штучно деформують конкуренцію.

⁷ Проект Закону про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58867.

У даному контексті викликають сумніви критерії, що пропонуються у законопроектах №№2554а-д та 2555а-д для надання податкових та митних інвестиційних пільг учасникам, ініціаторам та керуючим компаніям через механізм індустріальних парків.

Відповідно, до п. б 38.1.1. встановлюється розмір нарахованої за попередній місяць заробітної плати (доходу) штатним працівникам, які перебувають з учасником індустріального парку у трудових відносинах та безпосередньо задіяні у здійсненні господарської діяльності у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій у межах індустріального парку, який має бути не меншим трьох розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року; а також (пункт «в») – середньооблікова кількість штатних працівників, які безпосередньо задіяні у здійсненні господарської діяльності у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій, що за попередній місяць має становити не менш як 30 працівників. Дані критерії істотно деформують інноваційне бачення розвитку індустріальних парків, оскільки під даний критерій розміру чисельності працівників підпадає більшість середніх підприємств, незалежно від обсягів інвестованих у розвиток індустріальних парків коштів.

Серед пріоритетних сфер діяльності індустріальних парків, які можуть претендувати на пільговий режим оподаткування, визначена як науково-дослідна, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій, так і переробна промисловість. Однак, за даного підходу, істотні податково-митні переваги можуть отримати переробні підприємства у межах індустріального парку, в той час, як інші суб'єкти господарювання, які здійснюють аналогічну діяльність поза межами індустріального парку у надто широкому спектрі національної переробної галузі, будуть позбавлені даних привілеїв. Такий механізм створює штучні преференції та створює додаткові механізми недобросовісної конкуренції у ключовій галузі країни.

Серед критеріїв податково-митного стимулювання не визначені ключові позиції, що реально сприяють інноваційному розвитку регіонів, підвищують їх конкурентні переваги та долучаються до створення нових імпульсів економічного зростання на пріоритетних територіях інвестування. Зокрема, інституційно не запроваджуються мінімальні порогові значення щодо обсягу інвестицій та створення визначеної кількості робочих місць; не прописується чіткий механізм щодо пільгового режиму оподаткування у відповідності до рівня соціально-економічного розвитку території інвестування та пов'язаною із цим доцільністю запровадження знижених ставок оподаткування; відсутні вимоги щодо мінімального обсягу експортно орієнтованої продукції у загальному об'ємі виробленої продукції в межах індустріального парку, що реально стимулює до підвищення конкурентоздатності та інноваційності вітчизняного виробництва.

Використання потенціалу розвитку індустріальних парків, як перспективної просторової форми організації бізнесу, що сприяє зростанню фінансово-економічної самодостатності територіальних громад, вимагає здійснення ряду законодавчих та інституційних кроків щодо:

1) налагодження механізму державно-приватного партнерства та залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів для розбудови індустріальних парків, транспортної та технологічної інфраструктури, просторово обґрунтованого включення комплексу індустріального парку до існуючої господарської та містобудівної системи територіальних громад; чіткого визначення критеріїв пріоритетності інвестування територій у відповідності до рівня їх соціально-економічного розвитку та здатності генерувати нові ареали економічного зростання.

2) використання інституційно-кадрового потенціалу великих міст-метрополій для залучення коштів міжнародних кредитних установ, розробки та підключення концептів розвитку індустріальних парків до міжнародних фінансово-економічних зв'язків і потоків, міжнародної промоції та маркетингового просування ідеї індустріальних парків серед ділових кіл та стратегічних інвесторів на економічних форумах, зустрічах бізнес-асоціацій, агенцій

регіонального розвитку тощо;

3) розвитку системи фахового навчання та вдосконалення професійних навичок працівників органів місцевого самоврядування у сфері управління інвестиційною діяльністю для їх активнішого включення у процеси формування апікацій на отримання донорського фінансування, використання фінансових механізмів фонду регіонального розвитку, підготовку інвестиційних пропозицій та формування бізнес-планів розвитку індустріальних парків у відповідних територіальних громадах;

4) раціоналізації та винятковості (у відповідності до державних пріоритетів економічного розвитку) у застосуванні режиму податкового стимулювання та амортизаційної політики для учасників індустріальних парків з метою створення додаткових стимулів для інвестиційної діяльності, а також гарантування стабільності спеціального режиму господарювання та системи контролю за проявами зловживань;

5) розробки єдиного нормативно-правового поля та операційної системи надання бюджетних пільг та інших податкових преференцій суб'єктам господарювання в індустріальних парках із чітким зазначенням джерел та бюджетного покриття прогнозованих відшкодувань, що гарантує інвесторам виконання обов'язків держави щодо стимулювання розвитку індустріальних парків на відповідних територіях;

6) ширшого запровадження неподаткових стимулів розвитку індустріальних парків у пріоритетних зонах та територіях інвестування, що пов'язані із розробкою механізмів субсидіювання діяльності учасників індустріального парку з держбюджету за кожне нове створене робоче місце та компенсації частини загального обсягу інвестицій, якщо діяльність індустріального парку реально сприяє технологічному прогресу країни та формуванню нових точок інноваційного розвитку територій;

7) законодавчого врегулювання земельних питань, пов'язаних із виділенням земель державної чи комунальної власності для індустріального парку, зміни цільового призначення, а також механізму компенсації вартості (або територіальної реституції земельних ділянок) індивідуальним власникам, якщо розташування індустріального парку зачіпає їх право власності на земельні ділянки;

8) розробки комплексу організаційно-економічних заходів міжмуніципального діалогу щодо використання перспективних просторових форм організації ділової активності як інструментів децентралізації, збалансованого розвитку громад, раціонального використання локальних економічних ресурсів та функціонального зонування території відповідних локалітетів.

З метою забезпечення ефективного використання простору територіальних громад та нарощення їх економічного потенціалу необхідно ще раз детально прорахувати доцільність географічної локалізації індустріальних парків. Відомо, що будівництво останніх на, так званих, чистих землях (підхід Greenfield), має істотні переваги щодо вільного архітектурно-планувального вирішення індустріального парку, однак, нове будівництво об'єктів індустріального парку без наявної мережної інфраструктури значно розтягує у часі цикл налагодження кінцевого виробництва та потребує чіткого узгодження та вироблення схем забезпечення інфраструктурних потреб великої кількості прогнозованих учасників парку. З іншого боку, територіальне планування розвитку індустріальних парків на базі старих виробничих потужностей (підхід Brownfield) економить інвестиційні ресурси на розбудову інженерно-транспортної інфраструктури, однак не завжди відповідає вимогам інвесторів щодо якості та енергоефективності.

Оцінка доцільності створення та розвитку індустріальних парків на відповідних територіях вимагає розробки механізму громадського-державного моніторингу діяльності індустріальних парків на предмет ефективності використання землі та оцінки реального вкладу останніх у розвиток територій, що дозволяє коригувати розвиток даних просторових форм організації ділової активності у найбільш ефективний спосіб як для інвестора, так і для держави.

2. Розвиток регіональних ІТ-кластерів в Україні

2.1. Аналіз розвитку ІТ-кластерів та їх впливу на соціально-економічну динаміку

В умовах пріоритетного розвитку економіки, яка базується на знаннях та цінностях інформаційного суспільства, розвиток інформаційного простору та інформаційних технологій виступає потужним чинником стимулювання економічного зростання, вищої якості інтегрованості суспільних процесів та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки загалом. Розвиток інформаційних технологій охоплює все ширші сфери діяльності, впливає на функціонування багатьох інституцій, формує середовище для ефективного розвитку виробництва, надання послуг, визначає метрополійний потенціал великих міст як осередків концентрації інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку⁸. На інтелектуальних ресурсах, наукомістких й інформаційних технологіях, якісно новому інноваційно-технологічному рівні усіх секторів базується сучасна глобальна (інформаційна) економіка. Прискорення процесу впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя країни, розвиток електронної економіки та національної інформаційної інфраструктури, її інтеграція до світового інформаційного простору, поліпшення стану інформаційної безпеки є пріоритетними завданнями Національної програми інформатизації та Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Інформаційно-комунікаційні технології виступають основними передумовами та детермінантами просторового розвитку як міст-метрополій⁹, так і регіонів та країни загалом.

ІТ-сектор, як найрозвинутіший та найбільший за обсягом сегмент інноваційної економіки в Україні, один з найбільш динамічних експортних напрямків економіки України, який є висококонкурентним на світовій арені та залишається одним з ключових факторів економічного зростання України в найближчій перспективі¹⁰. Незважаючи на позитивну динаміку венчурного інвестування в ІТ-сектор та успішні приклади розвитку ІТ-бізнесу в Україні, як українська інноваційна екосистема, так і система венчурного інвестування досі перебувають в процесі становлення. Україна, не володіючи розвинутою інноваційною інфраструктурою для створення та підтримки інновацій, продовжує залишатися економікою з низьким рівнем доданої вартості та конкурентоспроможності власної продукції через недостатні темпи розвитку високотехнологічних секторів. Політична та макроекономічна нестабільність, недосконала система захисту приватної та інтелектуальної власності, перешкоди для ведення міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій, непослідовна система регулювання суттєво погіршують можливості для розвитку ІТ-сектора України та знижують його конкурентоспроможність.

Одним із найбільш популярних та дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємства, групи підприємств, регіону чи держави в цілому, в певному напрямку економічної діяльності в сучасних умовах є мережеві об'єднання підприємств або кластери. ІТ-підприємства в основних регіональних центрах ІТ-сектору України, об'єднуючись між собою, із місцевими органами влади, профільними навчальними закладами та сервісними структурами в сфері ІКТ, створюють ІТ-кластери, головною метою яких є спільна реалізація проектів, які сприятимуть активізації розвитку ІТ-сектора та сфери

⁸ Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / наук. ред. М. І. Мельник ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 552 с.; Melnyk M.I. Conceptual approaches and applied aspects of spatial and functional analysis of metropolisation processes in the region / M.I. Melnyk // Economic Annals-XXI (Економічний часопис-XXI), issue: 11-12 / 2014, pages: 80-84, on www.ceeol.com

⁹ Melnyk M.I. Spatial policy of regional metropolis development in Ukraine: conceptual principles of formation / M.Melnyk, O.Synyutka, O.Kushniretska // Economic Annals-XXI (Економічний часопис-XXI), issue: 2016. – №159(5-6). – P. 43-47.

¹⁰ Сисоев Є. Стратегічний національний проект «Інноваційна Україна» [Електронний ресурс] / Є. Сисоев. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/YevgenSysoyev/ss-32717561>

високих технологій на національному та міжнародному рівнях, а також втіленню системних перетворень у бізнес-середовищі їхніх міст.¹¹

На думку фахівців міжнародної експертної групи Economist Intelligence Unit, формування здорового конкурентного середовища для розвитку ІТ-сектора відбувається за сприяння шести ключових чинників: наявності достатньої чисельності кваліфікованих кадрів; високого рівня інноваційної культури; технологічної інфраструктура світового рівня; ефективного режим правового регулювання; відкритої економічної система, заснованої на конкуренції; а також активної державної підтримки в досягненні необхідного балансу між технологічним розвитком і створенням умов для дієвого функціонування ринкових механізмів¹².

Найвищий рівень розвитку ІТ-сектора спостерігається в тих країнах, яким вдалося успішно сформувати та збалансувати всі перелічені вище чинники. Легкість відкриття та ведення бізнесу, висока привабливість країни для венчурного інвестування, надійний механізм захисту інтелектуальної власності, стають тими передумовами, які є особливо сприятливими для створення конкурентоспроможного ІТ-сектора. З іншого боку, розвинений ІТ-сектор створює сприятливі умови для інтенсифікації розвитку економічної системи країни в цілому, допомагаючи компаніям і окремим співробітникам підвищувати ефективність їхньої діяльності.

Дані твердження переконливо доводить проведений нами компаративний аналіз, який продемонстрував високий рівень залежності між національними рейтингами конкурентоспроможності та індексів конкурентоспроможності ІТ-сектора в глобальному масштабі (рис. 2.1).

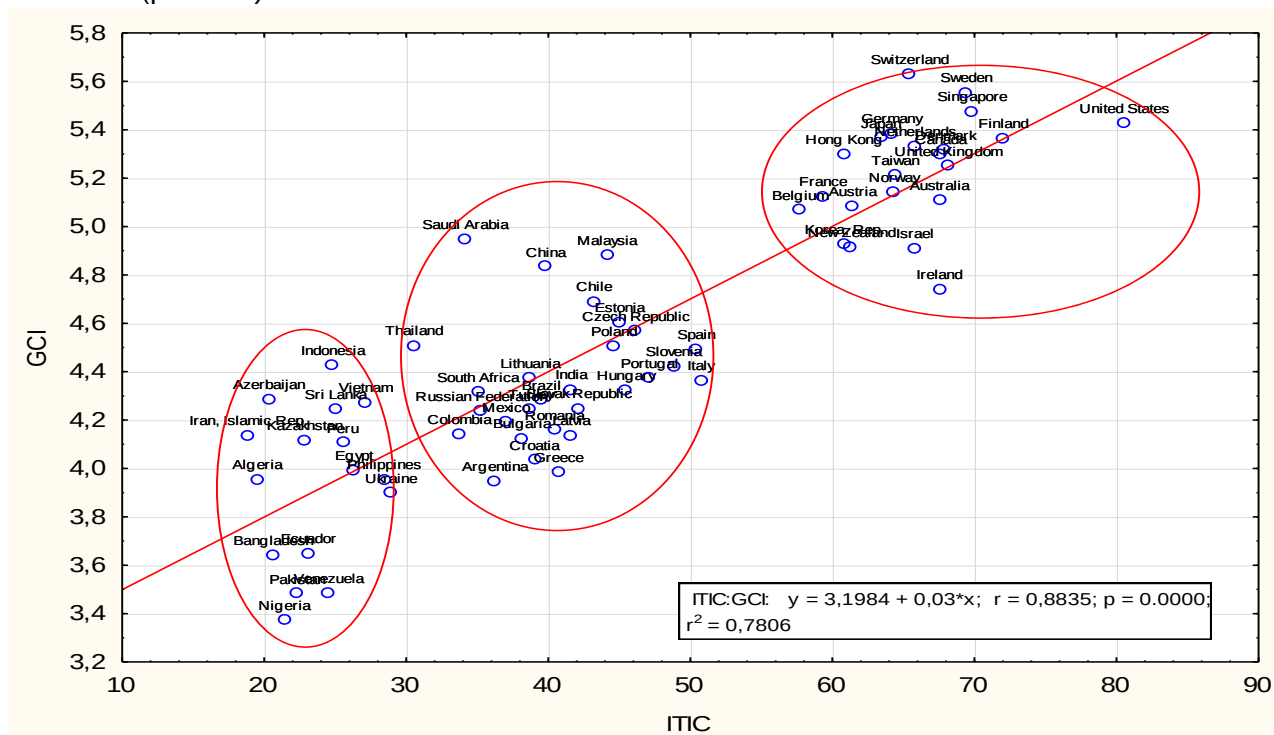

Рис. 2.1. Розсіювання значень глобального індексу конкурентоспроможності (GCI) та індексу конкурентоспроможності ІТ-сектора (ITIC) в 2016 р.

ІТ-сектор є одним з найдинамічніших експортних напрямків економіки України, адже протягом останніх 11 років, спостерігалось практично безперервне зростання загального обсягу експорту послуг ІТ-сектора – щорічний приріст становив у середньому 28,6%.

¹¹ Коломієць О.Г. Проблеми розвитку регіональних ІТ-кластерів в Україні / О.Г. Коломієць // Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Львів, 23 листопада 2016 р.). – К.: Алерта, 2016. – С. 203-206.

¹² How technology sectors grow: Benchmarking IT industry competitiveness 2008. Economist Intelligence Unit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global.bsa.org/2008eiu/study/2008-eiu-study.pdf>

Загальна частка інформаційно-комунікаційних технологій перевищила 3% ВВП України в 2017 р. порівняно з 0,8% в 2012 р.

Найбільш цінним активом сучасного ІТ-сектора України є його висококваліфіковані спеціалісти, а рівень їх концентрації – провідним чинником для локалізації та подальшого розвитку ІТ-бізнесу в певному місті чи регіоні. На початок 2018 р. загальна чисельність ІТ-спеціалістів, які працюють в 50-ти найбільших компаніях України становить майже 50 тис. осіб. На даний час в м. Києві, головному центрі ІТ-індустрії України, сконцентровано близько 44% ІТ-фахівців, в інших важливих ІТ-центрах України зайнято відповідно: Харкові – 15,5%; Львові – 11,5%; Дніпрі – 7,6%; Одесі – 5,4%; інших містах - близько 16% ІТ-фахівців¹³.

Одним з найбільш динамічних та провідних напрямів ІТ-сектора в Україні є ІТ-аутсорсинг (рис. 2.2) (розробка та продаж програмного забезпечення і надання ІТ-послуг), обсяг експорту продукції якого за 2017 р. охоплює 47,3% всього ринку сектора, протягом 2003-2017 рр. зріс в 24 рази (з 110 млн. до 2,63 млрд. дол. США). При чому, конкурентні переваги України власне у великій кількості спеціалістів та високому рівні їх кваліфікації, одному з найнижчих рівнів оплати праці. Тому чотири українських ІТ-компанії (EPAM System, Intetetics, Luxoft та Miratech) потрапили в міжнародний рейтинг 100 світових аутсорсерів. Послуги українських аутсорсингових ІТ-компаній є один із ключових напрямів національного експорту (3 місце в 2017 р.) з потенціалом виходу на провідну позицію в Україні до 2025 року, адже діяльність 90% ІТ-компаній зосереджена в напрямку надання якісних та надійних послуг на глобальному ринку. ІТ-послуги в 2017 р. склали 80% загального обсягу українського експорту послуг в США.

Рис. 2.2. Локалізація аутсорсінгових ІТ-компаній в Україні в 2017 р.¹⁴

Середня зарплата українського ІТ-спеціаліста у 2017 р. склала 1485 дол. США в місяць (або 10 дол. на год.), що майже у 4,2 рази вище за рівень оплати праці в промисловості України. Проте, розмір середньорічної заробітної плати ІТ-спеціаліста в Україні у порівнянні з іншими країнами світу є одним із найнижчих (рис. 2.3).

¹³ Рынок труда 2017: рост 27%, дефицит ИТ-специалистов, релокация сеньоров/ М. Іщенко // DOU: Спільнота програмістів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/jobs-and-trends-2017/>

¹⁴ Яремчук Р.Є. Оцінка основних чинників та передумов локалізації підприємницької активності в ІТ-секторі України / Р.Є. Яремчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізм регулювання регіонального розвитку в Україні: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2017. – Вип. 6 (128). – С. 114-123.

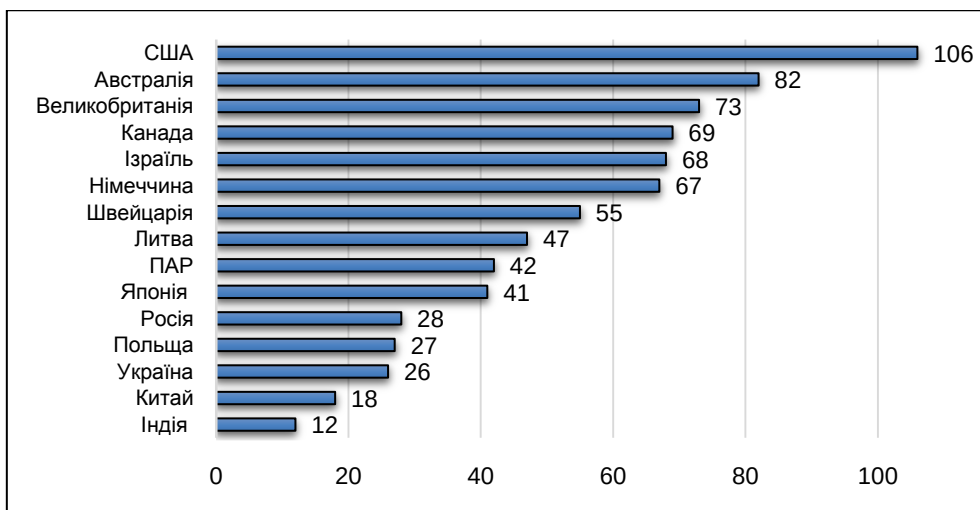

Рис. 2.3. Середньорічна заробітна плата ІТ-спеціалістів до оподаткування із середнім досвідом роботи (3-5 років) в окремих країнах світу в 2017 р. (тис. дол. США)¹⁵

Зважаючи на те, що український ІТ-сектор, є здебільшого індустрією аутсорсингової розробки, цілком логічно, що саме провідні аутсорсінгові ІТ-компанії стали ядром ІТ-кластерів у великих містах України. На даний час в Україні створено 14 ІТ-кластерів (в т.ч. 9 активно функціонуючих), які розміщені в Києві, Львові, Харкові, Одесі, Дніпрі, Луцьку, Івано-Франківську, Вінниці, Миколаєві, Тернополі, Черкасах, Чернівцях та Чернігові (рис. 2.4).

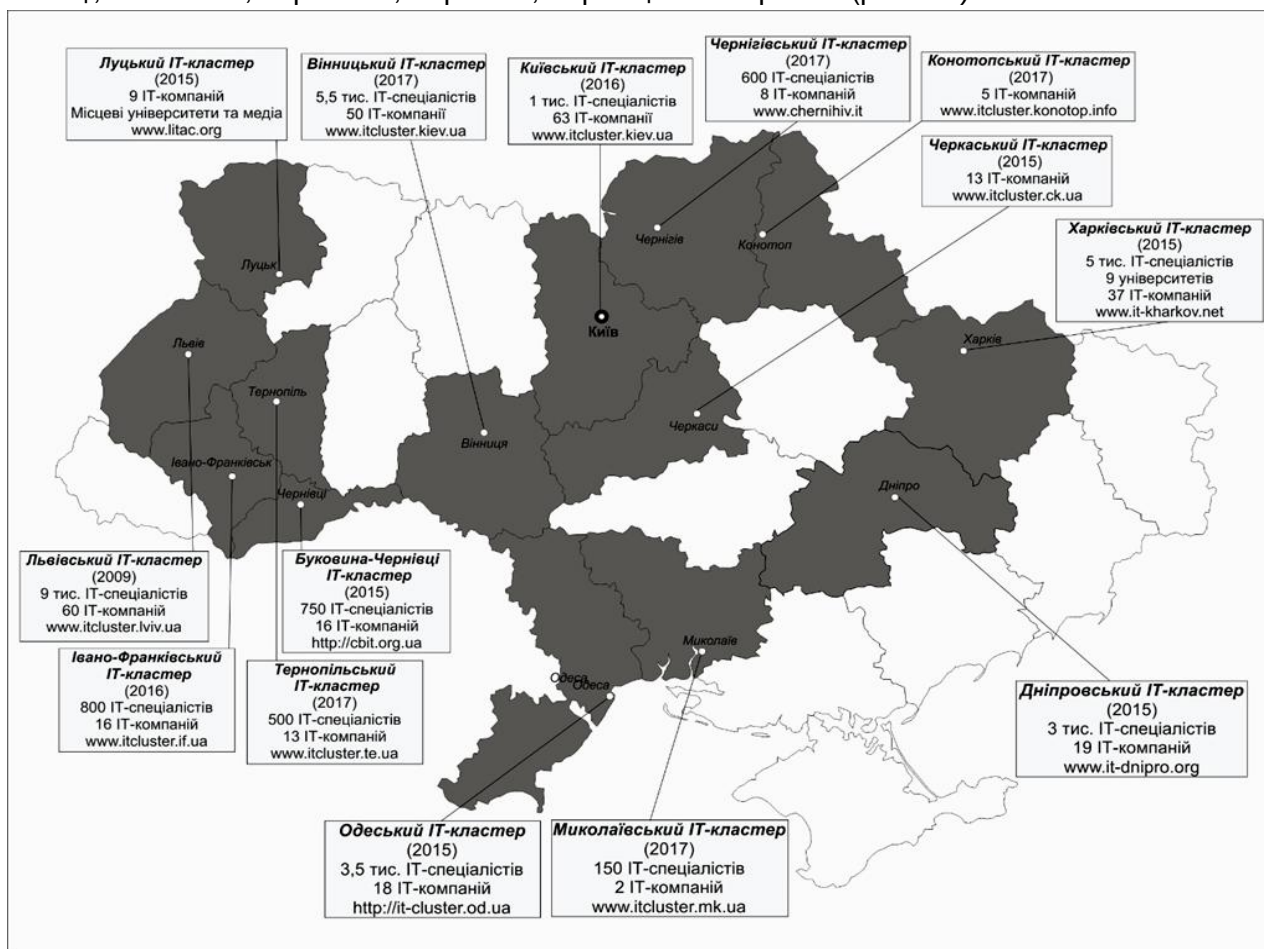

Рис. 2.4. Локалізація ІТ-кластерів в Україні

¹⁵ Офіційний сайт IDC в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://idcukraine.com>

Перший ІТ-кластер в Україні з'явився у 2009 р. у м. Львові, в тому ж році відбулося прийняття Стратегії конкурентоспроможності міста, яка визначила розвиток ІТ-сектора пріоритетним для міста. До початку 2013 р. до його складу входило лише 4 ІТ-компанії, на даний час кластер об'єднує 60 компаній та провідні університети Львова, його діяльність користується активною підтримкою міської влади.

Першочергова місія Львівського ІТ-кластера – це популяризація та розвиток ІТ-індустрії у Львові, завдяки реалізації різнопрофільних проектів. Одним із пріоритетних завдань ІТ-кластера у Львові – підтримка іміджу Львова, як міста зі сприятливими умовами для розвитку бізнесу, кар'єрного зростання та життя¹⁶.

Проектна діяльність Львівського ІТ-кластера сконцентрована на таких соціально важливих для ІТ-сектора напрямках як освіта, інфраструктура, право та промоція. Завдяки послідовній реалізації проектів та ініціатив Львівського ІТ-кластера відбувається суттєва активізація розвитку професійної мережі та сприяння налагодженню контактів між ІТ-експертами. Серед таких проектів варто відзначити наступні¹⁷:

1. Lviv IT Arena (одна з найбільших ІТ-подій України, яка щорічно об'єднує понад 2500 ІТ-спеціалістів);

2. IT Future(освітня ініціатива для школярів, завдяки якій вони дізнаються про роботу в ІТ-сфері від експертів із відомих львівських компаній – учасників кластера);

3. Lviv IT Club (найбільша та найпотужніша ІТ спільнота Львова);

4. IT Jet (проект, спрямований на розширення авіасполучення Львова);

5. IT Expert (модернізація ІТ-освіти у Львівських університетах, відповідно до потреб ринку);

6. Lviv CSIT (шкільна Олімпіада із ІТ);

7. Lviv IT Jazz Conference (нетворкінг-подія національного рівня, що об'єднує представників найбільших ІТ-компаній, інвестиційних фондів та бізнесу);

8. IT Research (масштабне дослідження ІТ-ринку Львова);

9. Бакалаврська програма Internet of Things (пілотна навчальна програма, яка готує фахівців динамічної сфери Інтернету речей, найзатребуванішого ІТ напрямку);

10. IT House (будівництво будинку для працівників ІТ індустрії міста);

Завдяки зусиллям Львівського ІТ-кластера в ІТ-секторі Львова відбулися численні позитивні зрушення, серед яких варто виділити, зокрема:

- організовано одну з найбільших ІТ-конференцій в Україні – Lviv IT Arena, яка в жовтні 2017 р. зібрала більше 1500 талановитих ІТ-спеціалістів з України та різних країн Європи;

- за ініціативи Львівського ІТ-кластера та підтримки Львівської міської ради, восени 2015 р. у Львові розпочалося будівництво двохсекційного 72-х квартирної житлового будинку "IT House" для ІТ-спеціалістів, який в кінці 2017 р. було успішно здано в експлуатацію;

- розроблено та презентовано проект будівництва ІТ-парку (Innovation District IT Park) у Львові – найбільш масштабного інфраструктурного проекту для ІТ, який передбачає створення в межах міста протягом 10-и років інфраструктури нового покоління, котра включатиме такі необхідні для міського ІТ елементи як: офісні будівлі, корпус університету, сучасний дитячий садочок, готель, гастрономічну та спортивну зони. Побудова IT Park у Львові дасть змогу вирішити значну частину інфраструктурних проблем, із якими стикаються ІТ-компанії¹⁸.

¹⁶ Дослідження ІТ-ринку Львова. Lviv IT Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itcluster.lviv.ua>

¹⁷ Офіційний сайт Lviv IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itcluster.lviv.ua

¹⁸ Innovation District IT Park Lviv [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itcluster.lviv.ua/lviv-jazz-conference-u-l-vovi-pobuduyut-innovation-district-park/>

Учасниками Львівського ІТ-кластера є потужні українські ІТ-компанії – SoftServe, де працює майже 4900 працівників, Eleks із майже 1100, та N-iX, що налічує понад 500 співробітників. Серед іноземних ІТ-компаній, учасників кластера, варто виділити американські EPAM Systems, GlobalLogic та Lohika Systems Inc., у львівських філіях яких працює близько 1 тис. ІТ-фахівців.

Зважаючи на те, що в загальному, чисельність працівників усіх учасників Львівського ІТ-кластера складає більше 9 тис. співробітників, що становить майже половину від загальної чисельності ІТ-фахівців Львова, їх сумарний внесок у процес динамічного розвитку ІТ-сектора Львова є дуже вагомий (рис. 2.5).

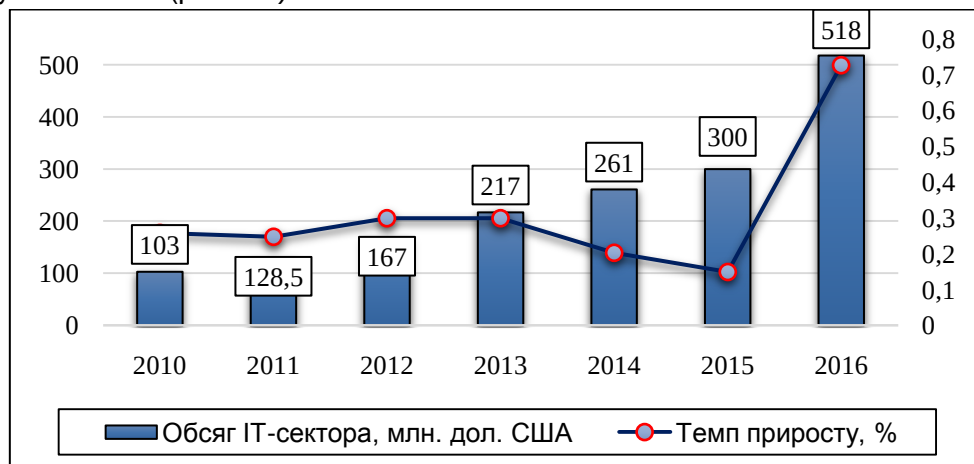

Рис. 2.5. Динаміка показників розвитку ІТ-сектора м. Львова за 2010-2016 рр.*

*Джерело: побудовано на основі¹⁹

За активного сприяння Львівського ІТ-кластера, протягом 2010-2016 рр. Львову вдалося досягти швидких показників розвитку ІТ-сфери (майже 3-х разове зростання обсягу ІТ-сектора з середньорічним темпом приросту в 24%), які створюють позитивний бізнес-клімат для потенційних компаній та інвесторів, а також приносять значні прибутки для ІТ-сектора міста.

В Києві, який історично був і досі залишається найбільшим інноваційним центром України, де сьогодні сконцентровано найбільша чисельність ІТ-компаній та спеціалістів (з яких 30 тис. ІТ-спеціалістів працюють в сфері аутсорсингу), створення ІТ-кластеру відбулося лише в 2016 р., на даний момент він перебуває в стадії активного формування. Це пов'язано, в першу чергу, з активною діяльністю 8-ми загальнонаціональних асоціацій ІТ-компаній (ІТ Ukraine, комітет ЕВА), основною метою яких є захист інтересів представників ІТ-сектора на державному рівні, налагодження тісної взаємодії між ними та формування сприятливого середовища для їх розвитку.

Володіючи добре розвинутим бізнес-середовищем та транспортною інфраструктурою, в м. Києві сформовано найсприятливіше для розвитку ІТ-сектору середовище, адже тут відбуваються найбільш масштабні ІТ-заходи, реалізуються найбільші ІТ-проекти та ініціативи ІТ-спільнот, розміщено найбільша кількість інкубаторів та бізнес-акселераторів, коворкінг просторів та приватних навчальних ІТ-центрів. В Києві базуються більше як 1000 стартапів та продуктивних ІТ-компаній, а, зважаючи на найвищий середній рівень заробітної плати в 2 тис. дол. США, київські ІТ-компанії мають змогу залучати найбільш талановитих ІТ-фахівців із всієї України²⁰.

В Харкові, другому після Києва українському місті за рівнем розвитку ІТ-сектору, функціонують більше 200 ІТ-компаній, в яких зайнято близько 23 тис. ІТ-спеціалістів, більше 2 тис. студентів з ІТ-спеціальностей випускається університетами міста, а обсяг прямих надходжень від експорту ІТ-послуг склав 270 млн. грн. (2015 р.). В 2015 р. провідними

¹⁹ Дослідження ІТ-ринку Львова. Lviv IT Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itcluster.lviv.ua>

²⁰ Офіційний сайт Kyiv IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itcluster.kiev.ua

українськими та іноземними ІТ-компаніями, які розміщені в місті, був сформований Харківський ІТ-кластер, який за підтримки місцевих органів влади та навчальних закладів взяв на себе ініціативу комплексного вдосконалення ІТ-екосистеми міста. Головна мета цього кластера перетворення Харкова на ІТ-столицю Центральної та Східної Європи, а основне завдання – розвиток сприятливого середовища для технологічного бізнесу в місті. За рік свого існування, Харківський ІТ-кластер вже встиг реалізувати декілька важливих проектів, зокрема²¹:

- IT Legal Support (створення центру правової та юридичної підтримки ІТ-компаній в місті);
- Visa Support (надання допомоги ІТ-фахівцям у оформленні віз у країни ЄС і США);
- Kids2IT (освітня ініціатива, яка передбачає навчання школярів основам сучасних ІТ, лекції учасників кластера про ІТ-освіту в школах, а також підтримка олімпіад з програмування та інформатики);
- Passion Talk (серія відео-лекцій про науку, історії успіху в технологічній та ІТ-сферах);
- International Relations (міжнародний маркетинг ІТ-сектора Харкова);
- Kharkiv IT Unicorns (серія заходів, спрямованих на активізацію розвитку стартапів у студентському середовищі Харкова та підвищення рівня його підприємницької культури).

Особливої уваги заслуговує освітній проект Харківського ІТ-кластера – Mastis, який передбачає вдосконалення магістерської програми в галузі інформаційних систем відповідно потреб сучасного технологічного розвитку суспільства, дозволяючи університетам оперативно реагувати на зміни на світовому ринку праці та освітньому просторі, а також на потреби роботодавців у ІТ-секторі.

Не зважаючи на те, що кількість аутсорсінгових ІТ-компаній в Дніпрі не є такою великою як в Києві, Харкові та Львові, за кількістю R&D центрів, продуктових ІТ-компаній та стартапів він поступається тільки Києву. Це частково пов'язано з високим рівнем технічної експертизи та сильними технічними традиціями в ракетобудівній і металургійній промисловості міста. Високий рівень технічної освіти разом із нижчим за інші міста рівнем заробітної плати для ІТ-спеціалістів у місті приваблює численні міжнародні компанії (26 міжнародних ІТ-компаній), серед яких Playtika, Siemens, ISM, Sitecore, Maximiser, Wix, PosiTrace. Варто відзначити, що саме в Дніпрі декілька дуже успішних місцевих стартапи перетворилися у міцні ІТ-компанії з власною командою розробників – серед них Wix, DepositPhotos та Maximiser (викуплений американською компанією Oracle).

Дніпровський ІТ-кластер, створений в 2015 р. провідними дніпровськими ІТ-компаніями з метою об'єднання професійних зусиль та особистих якостей для найбільш повної реалізації потенціалу Дніпра та Дніпровської області як одного з лідерів ІТ-сектора України.

Головними проектами, які реалізує Дніпровський ІТ-кластер є²²:

- Kindergarten (спеціалізований дитячий садок для дітей ІТ-спеціалістів);
- Hire Dnipro (Інтернет-портал для залучення потенційних клієнтів та партнерів для дніпровських ІТ-компаній);
- IT Portal (портал для всіх місцевих ІТ-подій, тренінгів, курсів, новин);
- Legal Protection (ініціатива, покликана захистити ІТ-компанії від свавілля податкових органів);
- 300 Startups Forum (інвестиційний форум для стартапів та ІТ бізнес-спільноти).

Також Дніпровський ІТ кластер активно працює над розробкою та реалізацією освітньо-просвітницьких програм, завдяки яким школярі та студенти отримують можливість дізнаватися про переваги роботи в ІТ сфері.

Разом із Києвом, Харковом, Львовом та Дніпром, Одеса формує 5-ку основних центрів розвитку ІТ-сектору в Україні. Посідаючи 5-те місце за чисельністю ІТ аутсорсінгових компаній та

²¹ Офіційний сайт Kharkiv IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.it-kharkov.net

²² Офіційний сайт Dnipro Tech Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.it-dnipro.org

R&D центрів серед провідних українських IT-центрів, Одесі вдалося сформувати динамічну IT спільноту, яка включає аутсорсінгові, продуктові та startup-компанії, а також R&D центри, розміщені в місті. Загальна чисельність IT-спеціалістів, які працюють в одеських компаніях перевищує 6,5 тис. осіб. Не володіючи достатньо великим кадровим потенціалом у IT-сфері як інші українські IT-центри, в Одесі розмішуються переважно середні та малі IT-компанії. Хоча, за версією американського дослідницького видання Clutch, одеська компанія SteelKiwi з 45-ит IT-спеціалістами увійшла до числа 12-ти кращих українських IT-компаній в 2015 р.

Серед відомих у світі стартапів, започаткованих у Одесі, варто відзначити наступні: Augmented Pixels, Kwambio, Lookser, Readdle and Slice. На даний час в Одесі функціонують 5 коворкінг просторів, 3 інкубатори та 7 приватних IT-навчальних центрів. В 2015 р. найбільш активні одеські IT компанії створили Одеський IT-кластер, основною метою якого є представлення інтересів IT-спільноти міста на регіональному та державному рівнях, а також розбудова Одеси як привабливого та комфортного для IT-бізнесу міста.

Головними проектами, які реалізує Одеський IT-кластер на даний час є:

- Introduction to IT (факультативний курс для студентів, присвячений основним напрямкам IT-сектору міста та актуальним знанням, які необхідні майбутньому одеському IT-фахівцю);
- Legal Committee (створення та налагодження ефективної роботи комітету, який займається захистом інтересів місцевих IT-компаній);
- Municipal Internet access (забезпечення компанією TeNek на всій території міста вільного доступу до безпроводного інтернету (wi-fi));
- BlackSea IT Summit (щорічна міжнародна конференція присвячена проблемам розвитку технологій та IT-підприємництва)²³.

Активна діяльність IT-спільнота Одеси за сприяння міської влади, дозволяє послідовно вдосконалювати IT-екосистему міста з метою залучення більшої кількості талановитих IT-спеціалістів, українських та іноземних IT-компаній в майбутньому.

Окрім 5-ти головних українських центрів IT-сектору, в Україні функціонують ще 9 IT-кластерів, створені в Луцьку, Івано-Франківську, Вінниці, Тернополі, Миколаєві, Черкасах, Чернігові, Чернівцях та Конотопі. Зокрема, головною метою Луцького IT-кластера є створення сприятливих умов для розвитку IT-сектора в Луцьку та Волинській області, шляхом популяризації IT-сфери, активній співпраці з навчальними закладами, що сприятиме вищому рівню згуртованості IT-спеціалістів та покращенню якості IT-освіти в місцевих університетах та школах. Наприклад, проект “EDUUP” від Луцького IT-кластера, націлений на зростання рівня підготовки студентів місцевих університетів і максимальне наближення їх навчальних дисциплін до вимог сучасного IT-ринку. З метою популяризації IT-сектора, Луцький IT-кластер спільно з міською владою провів кампанію соціальної реклами під гаслом “стань програмістом”.

Серед інших важливих проектів Луцького IT-кластера варто відзначити:

- IT.WorkUp (серія тренінгів від кадрових відділів (HR) IT-компаній учасників кластера про працевлаштування в сфері IT);
- Robopractica (навчально-практична лабораторія для проведення досліджень у сфері робототехніки);
- Я знаю про IT (освітній проект, спрямований на інформування учнів шкіл про специфіку професій в IT-сфері та її популяризацію);
- Арт-хакатон “Університет міста” (комплекс заходів, основною метою яких є активізація громади міста для розробки проектів вдосконалення міського простору)²⁴.

²³ Офіційний сайт Odessa IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cluster.od.ua

²⁴ Офіційний сайт Lutsk IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.litac.org

Засновники Черкаського ІТ-кластера концентруються на реалізації освітніх проектів та популяризації ІТ-сфери з метою розширення свого кадрового потенціалу в найближчому майбутньому, щоб за декілька років стати одним з передових міст України в ІТ-секторі²⁵.

В свою чергу, головною метою функціонування Буковина-Чернівці ІТ-кластера є сприяння розвитку інноваційної екосистеми та популяризація стартап руху в Чернівцях. Серед основних напрямків діяльності цього кластера, варто відзначити наступні: проведення комплексних сертифікованих навчальних програм з базових курсів у ІТ-сфері для всіх бажаючих; збільшення чисельності ІТ-фахівців у Чернівцях і області в 10 разів; підвищення міжнародного авторитету міста та області в цілому, залучення іноземних інвестицій; створення та розвиток ефективних фінансових механізмів підтримки стартапів у ІТ-екосистемі Чернівців²⁶.

Івано-Франківський ІТ-кластер, до складу якого входять більшість великих гравців міста, є одним із головних каталізаторів розвитку місцевого ІТ-середовища. Серед найбільш масштабних ініціатив кластера є спільний проект із університетами міста по підготовці спеціалістів для ІТ. За сприяння Івано-Франківського ІТ-кластера в місті регулярно відбуваються спеціалізовані ІТ-конференції (IT Weekend, IT Rally, Design Village), які збирають ІТ-спеціалістів із Івано-Франківська, Львова, Чернівців та Тернополя. Останнім часом у місті суттєво активізувалася стартап-діяльність, з'явилося багато цікавих проектів та почала розвиватися стартап-екосистема²⁷, про що свідчать StartUp Crash Test-и та прихід у місто потужного інкубатора «1991».

Протягом 2010-2017 рр. середньорічна динаміка росту обсягів інвестування в ІТ-сектор України склала 55,2%, не зважаючи на значний спад інвестиційної активності в 2014 р. та 2016 р. (-55% (-49 млн. дол. США) та – 33% (-44 млн. дол. США) в порівнянні з 2013 р. та з 2015 р. відповідно). Одні з найвищих темпів зростання ІТ-сектора України спостерігалися в 2012 р. (+150% або +35 млн. дол. США), й особливо в 2015 та 2017 р., коли загальний обсяг венчурних інвестицій стрімко зріс на 238% (або на 93 млн. дол. США) та на 201% (або на 177 млн. дол. США) в порівнянні з 2014 р. та 2016 р. відповідно, завдяки окремим великим інвестиційним угодам за участю іноземних та українських інвесторів, які забезпечили більше 50% загального об'єму венчурних інвестицій (рис. 2.6).

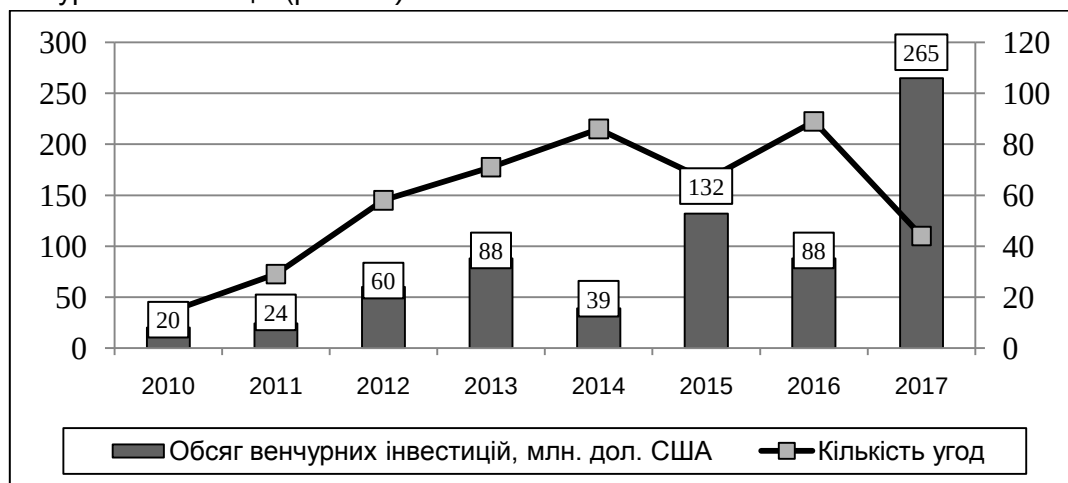

Рис. 2.6. Динаміка обсягу венчурних інвестицій в український ІТ-сектор за 2010-2017 рр.*

*Джерело: побудовано на основі²⁸

²⁵ Офіційний сайт Cherkasy IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itcluster.ck.ua

²⁶ Офіційний сайт Bukovyna-Chernivtsi IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cbit.org.ua>

²⁷ Офіційний сайт Ivano-Frankivsk IT Cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itcluster.if.ua

²⁸ Офіційний сайт Асоціації "Інформаційні технології України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itukraine.org.ua/it-rynok>

Українськими інвесторами та фондами в 2017 р. було вкладено 10,6 млн. дол. США, що в 2,5 рази менше за результат 2016 р., а середньорічна частка їх коштів за 8 останніх років склала 42,1%. Найбільш активними українськими фондами за кількістю угод були General Catalyst, Soros Fund Management, Almaz Capital, Spark Capital, AVenture Capital, Detonate Ventures, IVP, Dragon Capital та TMT Investments. Іноземними фондами та інвесторами за 2010-2017 рр. було вкладено більше 470 млн. дол. США, середньорічна частка їх інвестицій в аналізованому періоді склала 55,9%.

В структурі венчурних інвестицій за 2010-2017 рр. програмне забезпечення та електронна комерція є домінуючими та найбільш прибутковими інтернет-сегментами (в 2017 р. їх сумарна частка склала 82% або 217,3 млн. дол. США). В структурі джерел фінансування нових та підтримки вже існуючих ІТ-проектів в Україні середньорічна частка венчурного капіталу за аналізований період становила майже 63% загального обсягу фінансування, а за 2017 р. його обсяг зріс більше ніж на 76% (з 21,7 до 38,2 млн. дол. США).

Українським ІТ-компаніям в 2017 р. вдалося залучити 2,26 млн. дол. США через краудфандинг, що на 14,7% більше за показник 2016 р. Більшість успішно проведених краудфандингових кампаній українських ІТ-підприємств представляють сегмент споживацького інтернету (consumer Internet) та інтернету речей (Internet of Things). Однією із основних проблем ефективного функціонування венчурного бізнесу в Україні є незначна кількість венчурних фондів, які здатні підтримувати інноваційне чи технологічне підприємство впродовж повного циклу венчурного інвестування.

ІТ-сектор є важливим донором державного бюджету. Так, зокрема, сума сплачених податків і зборів зросла у 2016 порівняно з 2014 роком на 88% і склала майже 7,2 млрд. грн. (рис. 2.7)

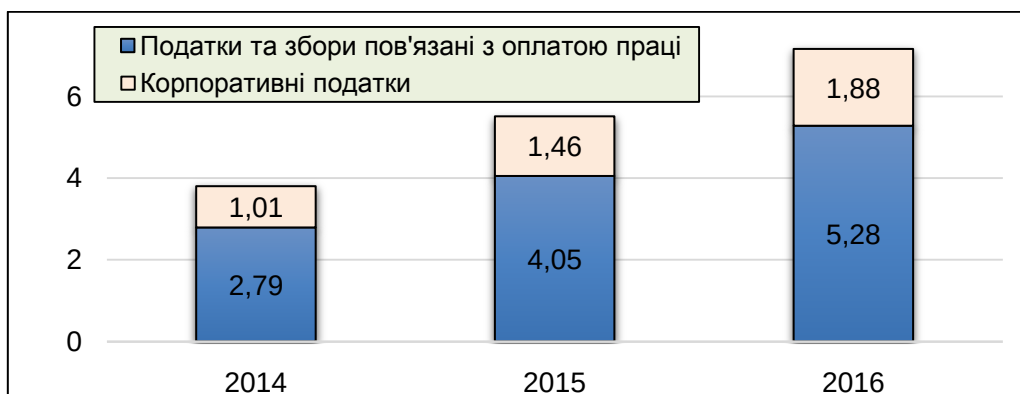

Рис. 2.7. Загальний обсяг сплачених компаніями ІТ-ринку України податків та зборів у 2014-2016 рр., млрд. грн.

Найбільшу питому вагу серед них складали податки та збори, пов'язані з оплатою праці:

- податки, сплачені фізичними особами-підприємцями (перш за все єдиний податок);
- єдиний соціальний внесок (ЄСВ), сплачений фізичними особами-підприємцями;
- ЄСВ, сплачений юридичними особами;
- податок на доходи фізичних осіб.

Корпоративні податки, основну частину яких становлять податок на прибуток підприємств та ПДВ, склали значно меншу частку сплачених податків та зборів.

Зростання впливу та ролі ІТ-сектора в процесі розвитку економічних систем регіонів України переконливо підтверджується зростаючою високою щільність зв'язків між загальним обсягом податкових надходжень та основними результативними параметрами ІКТ-сфери (сфери інформаційно-комунікаційних технологій) даних регіонів у 2010-2016 рр., що була виявлена за результатами кореляційно-регресійного моделювання:

$$Y_{110} = 1068,521 + 2,061x_1 + 1,076x_2 - 0,020x_3 - 0,018x_4 - 0,149x_5 \quad (2.1)$$

$$R^2 = 0,827, P\text{-value} = 0,013,$$

$$Y_{116} = 699,138 + 0,258x_1 + 0,990x_2 + 0,001x_3 - 0,023x_4 - 0,020x_5 \quad (2.2)$$

$$R^2 = 0,972, P\text{-value} = 0,096,$$

де Y_{110} – загальний обсяг податкових надходжень, млн. грн. (2010); Y_{116} – загальний обсяг податкових надходжень, млн. грн. (2016); x_1 – валовий випуск ІКТ-сфери, млн. грн.; x_2 – зайнятість в ІКТ-сфері, тис. осіб; x_3 – капітальні інвестиції в ІКТ-сферу, тис. грн.; x_4 – прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в ІКТ-сферу, тис. дол. США; x_5 – обсяг експорту послуг ІКТ-сфери, тис. грн.

Окрім того, було виявлено зростання щільності зв'язків між окремими результуючим показниками розвитку ІКТ-сфери регіонів України (обсягом валового випуску ІКТ-сфери та обсягом експорту ІКТ-послуг) та показниками соціально-економічного розвитку регіонів України (загальним обсягом податкових надходжень, обсягом ВРП регіону, середньорічної чисельності штатних працівників та обсяг експорту товарів) у 2010 та 2016 роках, що підтверджує зростання впливу та важливості ІКТ-сфери в процесі економічного розвитку регіонів України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Вплив розвитку сфери ІКТ (за обсягом експорту ІКТ послуг) на основні соціально-економічні показники по регіонах України у 2010 і 2016 роках

Показник	Рівняння регресії	R^2
Загальний обсяг податкових надходжень, млн.грн.	$Y_1 = 4674,88 + 0,019 \cdot x_1(2016)$ $Y_1 = 2700,50 + 0,034 \cdot x_1(2010)$	0,6494 (2016) 0,3342 (2010)
ВРП, млн.грн.	$Y_2 = 56524,46 + 0,356 \cdot x_1(2016)$ $Y_2 = 30888,85 + 0,718 \cdot x_1(2010)$	0,7930 (2016) 0,5794 (2010)
Зайнятість, тис.чол.	$Y_3 = 577,27 + 0,001 \cdot x_1(2016)$ $Y_3 = 649,98 + 0,003 \cdot x_1(2010)$	0,2876 (2016) 0,1518 (2010)
Обсяг експорту, млн.дол.США	$Y_4 = 99,26 + 0,002 \cdot x_1(2016)$ $Y_4 = 91,35 + 0,011 \cdot x_1(2010)$	0,8848 (2016) 0,8006 (2010)

*Джерело: розраховано на основі²⁹

З іншого боку, кореляційно-регресійне моделювання зв'язків між основними інституційними параметрами бізнес-середовища країни та основними показниками функціонування ІТ-сектору в Україні дозволило, не тільки виявити їхні взаємозалежності та пояснити множину причинно-наслідкових зв'язків між ними, але й розкрити як проблеми розвитку ІТ-сектора, так і перспективні напрямки його активізації, зокрема:

- найбільш впливовим чинником у розвитку українського сектору інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є загальний стан розвитку ІКТ-екосистеми та інфраструктури;
- основною передумовою динамічного зростання ІТ-сектора України залишається висока чисельність кваліфікованих ІТ-спеціалістів та конкурентний рівень оплати їх праці, адже від темпів зростання чисельності українських ІТ-фахівців прямо залежить динаміка розвитку ІТ-аусорсінгу в Україні та об'єм експорту ІТ-послуг, які вони зможуть надати; а через сповільнення темпів освоєння нових технології послаблюються конкурентні позиції країни на світовому технологічному ринку;

²⁹ Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

– недосконалість бізнес-середовища України (складність податкової системи, високий рівень тіньової економіки та корупції) не лише створюють численні перешкоди для легального ведення бізнесу та погіршують економічну безпеку в цілому, але і негативно впливають на якість функціонування інноваційної екосистеми, зокрема в ІТ-секторі;

– привабливість країни для венчурного інвестування як одного з основних компонентів інноваційної екосистеми країни, визначає потенційні можливості для активізації розвитку високоприбуткового продуктового сегменту ІТ-сектору та внутрішнього ринку ІТ, і безпосередньо залежить від ділового клімату та стану бізнес-середовища країни, а також від рівня розвитку національної інноваційної екосистеми та ефективності її функціонування.

Проведена економетрична оцінка може стати основою для обґрунтування та розробки комплексу регуляторних заходів та інструментів щодо активізації розвитку ІТ-кластерів, визначення стратегічних пріоритетів реалізації системи державної підтримки розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності ІТ-сектора України, формування національної ІТ-екосистеми загалом.

2.2. Стратегічні пріоритети та інструменти стимулювання розвитку ІТ-кластерів у формуванні інноваційної екосистеми країни

На даний час, українська інноваційна екосистема знаходиться в стадії формування, і хоча номінально в Україні існують майже всі інститути інноваційного розвитку (венчурні фонди, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, технологічні та наукові парки, технологічні кластери, тощо), проте їх діяльність не відповідає сучасним вимогам, а перехід до інноваційної економіки іде вкрай повільно. Без системної роботи в напрямку її формування, підтримки та розвитку наша країна приречена на те, що поява інноваційних компаній з проривними технологіями надалі буде залишатися швидше поодинокими історіями успіху, ніж масовим явищем.

З метою формування ефективно функціонуючої інноваційної екосистеми в Україні необхідним є, перш за все, цілеспрямована та послідовна державна інноваційна політика, а також якомога швидший перехід від декларативного формування та розвитку національної інноваційної системи до законодавчого впровадження та практичної реалізації реальних інструментів державної підтримки інноваційної діяльності.

ІТ-сектор як один із провідних напрямів розвитку високих технологій та найбільш динамічна інноваційна галузь в сучасній українській економіці, на нашу думку, потребує невідкладної розробки комплексної секторальної програми розвитку, яка б відповідала основним стратегічним напрямкам стратегії розвитку високотехнологічних галузей України. Головною метою комплексної програми повинно стати створення сприятливих умов для максимальної реалізації потенціалу ІТ-сектора України завдяки налагодження ефективного функціонування української ІТ-екосистеми.

З метою активізації якісного вдосконалення всіх складових компонентів ІТ-сектора та поглиблення зв'язків між ними, обґрунтовано необхідність розробки комплексної програми розвитку ІТ-сектора України, основні пріоритетні напрямки якої мають охоплювати 7 найбільш важливих його сфер: ІТ-аутсорсінгу; науково-дослідних та розробних центрів (R&D); стартапів; е-комерції; ІТ в державному управлінні; ІКТ-інфраструктури; кібербезпеки (рис. 2.8). Як можливий компонент державної політики розвитку ІТ-сектора, комплексна програма розвитку ІТ-сектора України, покликана сприяти створенню необхідних умов та стимулів для інтенсифікації його подальшого росту та зростання рівня ефективності використання інтелектуального потенціалу України.

Зокрема, для розвитку ІТ-аутсорсінгу в Україні необхідні першочергові заходи щодо: міжнародної промо-кампанії України як одного із технологічних лідерів у світовій ІТ-індустрії;

створення сприятливих умов оподаткування для ІТ-сектора шляхом прийняття відповідного законодавства або збереження можливості роботи з приватними підприємцями; створення спрощених умов для відкриття нових компаній та супроводу їх діяльності; розробки та прийняття ЗУ "Про Державну програму розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні"; поетапної реалізації Цифрового порядку денного для України; модернізації системи освіти в Україні відповідно до ринкових потреб тощо.

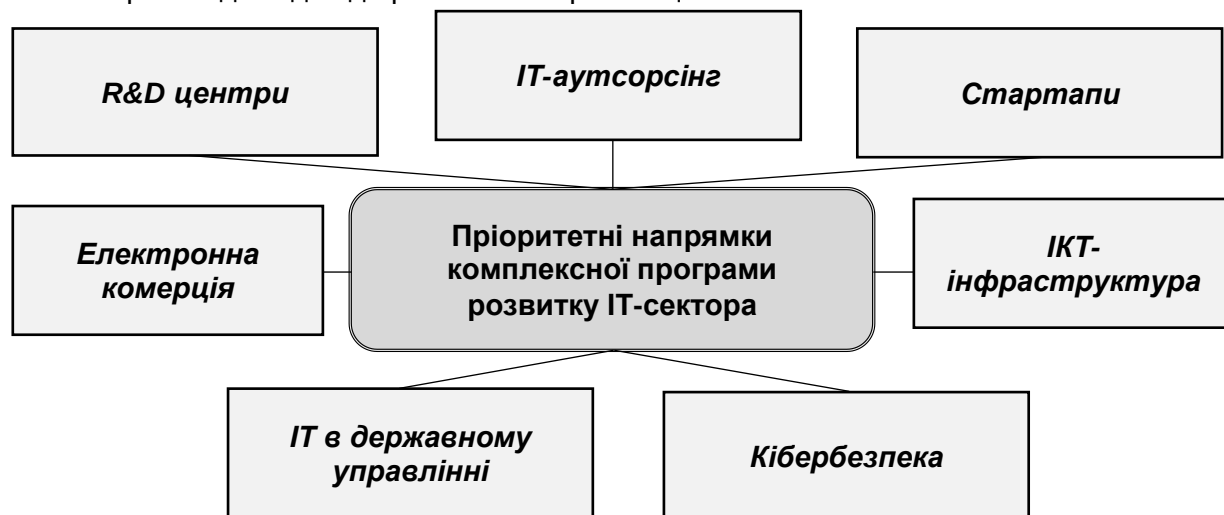

Рис. 2.8. Пріоритетні напрямки комплексної програми розвитку ІТ-сектора України

Серед пріоритетних інструментів підтримки розвитку науково-дослідних центрів (R&D) варто відзначити: забезпечення захисту прав інтелектуальної власності у відповідності з міжнародними стандартами; спрощення процедури отримання робочих віз для висококваліфікованих закордонних ІТ-спеціалістів; створення привабливих умов для міжнародних компаній при відкритті R&D-центрів та залучення українських ІТ-спеціалістів; стимулювання створення інноваційних парків, технологічних платформ, бізнес-інкубаторів, ІТ-кластерів та технопарків на основі державно-приватного партнерства.

Визначення та правильне використання власних конкурентних переваг разом із концентрацією технологічних стартапів може допомогти нашій державі перетворитися в потужний інкубатор для нових стартапів, які для зростання будуть виходити на великі ринки розвинутих країн (США, ЄС). Така стартап-спеціалізація допоможе Україні стати інноваційно-технологічним хабом, в котрому міжнародні компанії будуть прагнути відкрити свої R&D центри, а не тільки замовляти послуги ІТ-аутсорсінгу. Для цього в короткотерміновому періоді необхідним є створення та налагодження ефективного функціонування підприємницької екосистеми всіх існуючих інститутів розвитку, а в довгостроковому – створення Державної венчурної компанії як інструмента залучення інвестицій у високотехнологічну та інноваційну сфери, сполучної ланки між великими міжнародними інвесторами, національними венчурними фондами та стартапами для забезпечення стабільного фінансування кращих українських технологічних стартапів та їх розвитку в економіці України (досвід США, ЄС, Китаю, Канади).

У сфері електронної комерції в Україні першочергово необхідно вдосконалити законодавство, яке регулює електронну торгівлю та електронний документообіг; сприяти розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та сфери поштових послуг; усунути перешкоди для реєстрації на міжнародних онлайн-торгових площах і прийому платежів від закордонних покупців, що можливо завдяки максимальному спрощенню процедури відкриття рахунків за кордоном для даного типу операцій, а також спрощенню видачі ліцензій на емісію електронних грошей та їх адміністрування для міжнародних платіжних систем; забезпечити відкриття митно-ліцензійних складів на території України для провідних міжнародних компаній тощо.

Дієва державна підтримка інвестиційної діяльності в сфері розбудови високошвидкісних мереж стаціонарного та мобільного зв'язку, а також стимулювання потреб у високошвидкісному доступі (ШСД) до мережі Інтернет для потенційних користувачів, є визначальним чинником активного розвитку ІКТ-інфраструктури за участю приватного сектору, зокрема, міжнародних телекомунікаційних компаній. В цьому контексті, важливими є стимули для приватних компаній, задіяних у прокладанні магістральних телекомунікаційних мереж спільно з державою, а також механізми забезпечення доступу до них та їх подальшого спільного використання. Особливої уваги потребує процес вдосконалення бізнес-середовища для всіх гравців телекомунікаційного ринку України, спрощення процедури отримання дозволів та ліцензій, забезпечення рівних умов доступу до телекомунікаційної інфраструктури (кабельної каналізації електрозв'язку, об'єктів інфраструктури будівництва, транспорту та електроенергетики), а також розробка механізмів захисту критично важливих компонентів ІТ-інфраструктури, які виключають можливість примусового вимкнення мереж та вилучення серверного обладнання.

Впровадження сучасних високотехнологічних послуг (Інтернет речей (IoT), "розумні" міста, авто без водія, цифрова медицина) та якісний розвиток інфраструктури для інноваційної економіки неможливі без розробки та впровадження високошвидкісного мобільного зв'язку нового покоління, зокрема 5G, яке повинне стати головним орієнтиром для розвитку телекомунікаційної галузі України в довгостроковій перспективі.

Ключовим рішенням для впорядкування, інтенсифікації та активного зростання кількості та якості онлайн-послуг у сфері державного управління в Україні є впровадження сучасних моделей державно-приватного партнерства в сфері електронного урядування. Один із найбільш реалістичних сценаріїв інтенсифікації розвитку цієї сфери передбачає залучення провідних українських та іноземних ІТ-спеціалістів, зацікавлених в реалізації процесу автоматизації основних напрямків державного управління та регуляторної діяльності, до розробки, впровадження та подальшої підтримки нових ІТ-послуг у сфері державного управління. Залучення українських та іноземних ІТ-спеціалістів може проводитися як на волонтерських засадах, так і з допомогою матеріальної компенсації, яка повинна бути не нижче ринкової, що передбачається за виконання проєктів схожої складності. Запровадження системної електронної взаємодії між органами влади та інтероперабельності (здатності до взаємодії) електронних систем державних установ, на нашу думку, є одним із основних рішень для підвищення ефективності дозвільної системи в Україні.

Основним механізмом для налагодження системної електронної взаємодії органів влади є використання єдиних відкритих стандартів та вимог, які дозволяють підключити до неї більшість державних реєстрів, пов'язати дані в різних реєстрах за допомогою електронної ідентифікаційної картки громадянина, а також перевести весь документообіг державних органів у електронну форму. Це дозволить суттєво скоротити та спростити процес отримання адміністративних послуг для громадян України, особливо комплексних (дозволів, ліцензій), сприятиме зростанню рівня їх прозорості та зниженню рівня корупції.

У сфері кібербезпеки в Україні першочергово необхідно забезпечити ефективну реалізацію організаційно-технічної моделі Національної системи кібербезпеки, яка через свої галузеві центри управління безпекою та реагування на кіберзагрози повинна виконувати головні функції безпеки та захисту кіберпростору України. Окрім цього, варто стимулювати ДПП для управління кіберзахистом критичної інформаційної інфраструктури, процес консолідації та захисту комунікаційних сервісів державних установ, об'єктів критичної інфраструктури державної та приватної форми власності, а також розробку та впровадження у виробництво сучасних високошвидкісних засобів криптографічного та антивірусного захисту інформації.

Зважаючи на те, що національний ІТ-сектор перебуває у стадії активного включення у глобальний світовий інформаційний простір, інституційне забезпечення його розвитку повинно базуватись не лише на вирішенні численних проблем реального застосування діючого законодавства (неефективні процедури його реалізації, постійне недофінансування

сфери, розпорошення управлінських компетенцій та бюджетних ресурсів), а й на визначенні організаційно-економічних пріоритетів державної політики розвитку ІТ-сектору в контексті підвищення його конкурентоспроможності та комерціалізації ІТ-інновацій.

Для цього в стратегічному плані необхідно: формування сприятливих умов підвищення конкурентоспроможності суб'єктів ІТ-сектору на вітчизняному і міжнародному ринках та розвитку ІТ-кластеризації, в тому числі, на основі підвищення ефективності системи професійної освіти; стимулювання інвестицій в підприємства і проекти ІТ-сектору; зниження адміністративних бар'єрів для суб'єктів ІТ-бізнесу; формування позитивного іміджу ІТ-кластерів та суб'єктів ІТ-бізнесу країни; залучення провідних світових ІТ-компаній до співпраці в рамках вітчизняних ІТ-кластерів, обміну досвідом і налагодження довгострокової співпраці.

Для забезпечення розвитку ІТ-сектору пріоритетом має бути формування умов для ефективної кластерної взаємодії, що потребує:

- вдосконалення нормативно-правової бази залучення венчурних інвестицій та стимулювання інновацій в сфері ІТ;
- підтримки створення та розвитку малих інноваційних підприємств в сфері ІТ при наукових установах та вищих навчальних закладах, стимулювання інноваційної діяльності в цих підприємствах і просування інновацій на ринок;
- організації експертного співтовариства в сфері ІТ, покликаною забезпечити підприємства кластера інноваційними ідеями, оцінювати і обґрунтовувати вибір системоутворюючих інноваційних проектів;
- формування системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, яке створить інформаційний міст між творцями інноваційної продукції в сфері ІТ, вітчизняними та зарубіжними інвесторами, зацікавленими в їх впровадженні;
- розвитку інноваційної культури в підприємницькому середовищі, у працівників адміністративної сфери та населення з залученням засобів масової інформації та на основі використання нових освітніх ІТ-технологій, науково-просвітницької роботи;
- розвитку інфраструктури національної та регіональних інноваційних систем в сфері ІТ, включаючи технопарки, бізнес-інкубатори, навчально-ділові центри, центри трансферту технологій та ін.;
- використання адекватних та синхронізованих за часом і масштабами заходів державної інноваційної політики;
- просування вітчизняних інновацій в сфері ІТ на ринках зарубіжних країн.

Пріоритетними заходами формування сприятливого організаційно-інституційного середовища розвитку ІТ-сфери є: проведення аудиту існуючих заходів (законодавства) підтримки інноваційних підприємств і підприємств ІТ-сектора; удосконалення механізму і прозорості державних закупівель і держзамовлення по розробці програмного забезпечення та ІТ-послуг, відкритість тендерів; удосконалити законодавчу базу з управління інтелектуальною власністю; сприяти інтеграції зусиль науки, освіти і промисловості в сфері ІТ, стимулювати інвестиції ІТ-компаній в освіту і НДР, надаючи заходи державної підтримки; сформувати прозору систему експертизи ІТ-проектів і їх результатів із залученням фахового експертного середовища тощо.

Система нормативно-правового забезпечення України повинна бути цілісною та чіткою в контексті створення сприятливих умов для ведення ІКТ-бізнесу, а саме:

- бути добре апробованою моделлю регулювання інформаційної сфери з чітким розподілом повноважень та сфер відповідальності, враховуючи кращі регуляторно-правові надбання ЄС та необхідність гармонізації національного законодавства з нормами законодавства ЄС в питаннях інформаційного суспільства, створення національної електронної інформаційної системи (ресурсів), надання електронних та телекомунікаційних послуг, захисту інтелектуальної власності тощо, а також в питаннях уніфікації стандартів та конвергенції технологій;

- включати орієнтовані (бажані) індикатори розвитку інформаційного суспільства, які має досягти Україна, з чітким часовим визначенням бажаних результатів (стратегування);
- містити чіткі та єдині правила стимулювання розвитку ІТ-індустрії без обтяжливих процедур виходу на ринок телекомунікацій (адже, сьогодні, суб'єкти господарювання, крім включення до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій, зобов'язані отримувати ліцензію на вид діяльності у сфері телекомунікацій та/або ліцензію на користування радіочастотним ресурсом України, та/або дозвіл на використання номерного ресурсу);
- врегулювати відносини для забезпечення економічної конкуренції на ринках деяких телекомунікаційних послуг (адже, на законодавчому рівні не визначено засади проведення аналізу ринків телекомунікаційних послуг, перелік регуляторних зобов'язань для операторів, провайдерів телекомунікацій з істотною ринковою перевагою і повноваження національного регулятора щодо їх застосування)³⁰;
- стимулювати розвиток співробітництва і державно-приватного партнерства, досліджень та розробок в ІТ-сфері, сприятливого середовища для залучення інвестицій, підготовки ІТ-фахівців, забезпечувати належний правовий захист прав споживачів телекомунікаційних послуг при призупиненні роботи операторів, інтернет-провайдерів;
- визначати критерії ризиків для суб'єктів господарювання у сфері розробки програмного забезпечення та телекомунікацій з метою мінімізації перевірок зазначених суб'єктів; можливості використання копії даних, отриманої з використанням сертифікованих програмно-апаратних засобів в якості доказу при здійсненні кримінального провадження та унеможливлення вилучення елементів інформаційних систем під час здійснення процесуальних дій;
- характеризуватись взаємопов'язаністю і чіткою ієрархічністю проектних документів, принципів поетапної реалізації цілей та завдань, максимальною конкретизацією завдань, термінів їх виконання, включати обґрунтовані ефективні механізми фінансування видатків на виконання завдань Національної програми інформатизації, яка на сьогодні фінансово не забезпечена, а тому й неефективна;
- оперативно реагувати на соціально-економічні, геополітичні та інші зміни і виклики, моніторити зміни кон'юнктури на ринку ІТ послуг, базуватися на фаховому експертно-аналітичному супроводі інституційних трансформацій та нормопроектної діяльності на основі національних форсайтних досліджень розвитку ІТ-сфери, що сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності;
- реагувати на реалізацію сучасних завдань безпеки та оборони держави з широким залученням підприємств ІКТ-галузі, наукових установ, закладів освіти та громадських організацій, що забезпечують впровадження новітніх ІКТ, зокрема інформаційної безпеки та кібербезпеки; необхідність визнання на державному рівні міжнародних сертифікатів у сфері управління інформаційною безпекою, кібербезпекою та інформаційними технологіями; запровадження дієвих механізмів громадського контролю, унеможливлення зловживань та дотримання прав людини при перехопленні інформації силовими структурами³¹;
- об'єднаною в єдиний систематизований документ з інформаційного законодавства – Інформаційний кодекс України, який забезпечить єдині підходи й принципи щодо регламентації відносин в інформаційному просторі (з визначенням основних пріоритетів, цілей та завдань, індикаторів та термінів їх реалізації, суб'єктів, відповідальних за їх здійснення, а також переліку необхідних цільових державних програм та локальних стратегій для забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні).

³⁰ Рекомендації парламентських слухань на тему: "Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України": Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 року №1073-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1073-19/page>

³¹ Там само.

Розробка стратегії розвитку українського ІТ-сектора, разом із вдосконаленням системи нормативно-правового забезпечення і врахуванням положень головних стратегічних документів України (Стратегія розвитку України 2020, Стратегії розвитку високотехнологічних галузей України до 2025 року, Цифровий порядок денний України 2020 і т.д.) є необхідною умовою для формування єдиного системного підходу держави до процесу розвитку національного сектора інформаційних технологій. Прийняття на державному рівні стратегії розвитку ІТ-сектора дасть змогу чітко встановити мету та основні напрямки його розвитку, а також інструменти та механізми їх реалізації. Успішна реалізація пріоритетних завдань стратегії розвитку ІТ-сектору України дасть можливість сформуувати основу для подальшого державного впливу на комплексний розвиток ІТ-сектора, зокрема через вдосконалення взаємодії між його структурними елементами в складі національної інноваційної екосистеми.

Використання існуючих ІТ-кластерів як основи для реалізації державної політики розвитку національної інноваційної екосистеми, дозволяє зосередити основну увагу на тих сферах інноваційної діяльності, які володіють найвищим потенціалом розвитку та здатні в найближчій перспективі до якісних структурних перетворень у економічній системі країни. Використання практичного досвіду та компетенції інноваційних кластерних структур в процесі налагодження ефективного комплексного функціонування всіх компонентів національної інноваційної екосистеми дозволить не тільки суттєво його прискорити, але й максимально адаптувати до сучасної ринкової специфіки.

Структура інноваційних екосистем ІТ-кластерів значною мірою відповідають структурі національної інноваційної екосистеми. ІТ-кластери часто є безпосередніми структурними елементами національних інноваційних екосистем розвинених країн, а ІТ-сектор стає головним компонентом і каталізатором їх розвитку. В Україні, зважаючи на специфіку генезису її ІТ-сектору та пасивність держави, саме великі ІТ-компанії та їх об'єднання виступають в ролі системних інтеграторів для національної та регіональних інноваційних екосистем. Проте, зважаючи на обмеженість ресурсів та важелів впливу на бізнес-середовище, ІТ-кластери не можуть бути повноцінними фасилітаторами без вагомої державної підтримки. Доведено, що системна та послідовна державна політика підтримки розвитку ІТ-кластерів може сприяти суттєвій активізації процесу розвитку та налагодження ефективного функціонування національної інноваційної екосистеми, завдяки створенню сприятливих бізнес-умов та належного ресурсного забезпечення їх цільових ініціатив та проектів.

ІТ-кластери, створені в усіх основних центрах українського ІТ-сектора, є тими платформами, які відіграють інтегруючу роль в процесі діалогу та взаємодії між державою, бізнесом та університетами, що сприяє активізації роботи по усуненню всіх стримуючих факторів та посилення конкурентних переваг для розвитку ІТ-сектора окремих регіонів та держави в цілому. Невипадково, особливий акцент українські ІТ-кластери у своїй діяльності роблять на ефективній співпраці з місцевими органами влади та активізації розвитку людського потенціалу свого регіону. Об'єднуючи найбільш активні ІТ-компанії, українські ІТ-кластери завдяки реалізації різнопрофільних ініціатив та проектів отримують прекрасну можливість вдосконалювати кожен із компонентів ІТ-екосистем в своєму місті та регіоні, моделюючи їх у відповідності до особливостей структури власної ІТ-сфери. Успішні приклади вдосконалення окремих компонентів ІТ-екосистеми та налагодження її ефективного функціонування в результаті активного впливу ІТ-кластера в окремому регіоні країни є хорошим дороговказом для центральних органів влади з питань розробки комплексної політики розвитку ІТ-сектора в національному масштабі.

3. Економічний потенціал формування галузевих кластерів за регіонами України

В Україні перші спроби імплементації зарубіжного досвіду формування кластерів у регіонах були виявлені ще у 1998 році (створення першого галузевого кластеру «Поділля перший»)³². Однак, з тих пір дане явище не набуло масовості у вигляді формування національної мережі кластерів і навіть не забезпечене необхідною нормативно-правовою базою. Процес створення кластерів в Україні має стихійний характер, без формування відповідної державної кластерної політики.

Як відомо, передумовами до створення кластерів є насамперед висока концентрація взаємозалежних підприємств, організацій спільних і суміжних сфер господарювання на певній території, які зацікавлені в кооперації та посиленні конкурентоспроможності. Як показали результати наших досліджень, конкурентні умови посилюються і вітчизняні підприємства готові до кооперації. Активний розвиток окремих галузевих кластерів, зокрема ІТ-сфери, лише підтвердження цьому. Ефект від розвитку кластерів для регіонів є доволі вагомим (створення нових підприємств, підвищення продуктивності та інноваційності наявних підприємств)³³. З огляду на це, актуальною є потреба у виявленні наявного потенціалу регіонів України до створення та розвитку галузевих та міжгалузевих кластерів.

Загалом, аналізуючи структуру економіки регіонів за показником валової доданої вартості (ВДВ) у розрізі видів економічної діяльності (ВЕД) у 2016 році (табл. А.1, додаток А), встановлено, що дуже вузькоспеціалізована економіка, з домінуванням двох ВЕД, була в Дніпропетровській (промисловість і торгівля), Донецькій (промисловість і транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність) і Полтавській (сільське, лісове та рибне господарство і промисловість) областях. Подібною структура ВДВ, за превалюванням певних ВЕД, виявилася у: Вінницькій, Запорізькій, Івано-Франківській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій і Черкаській областях (профільними ВЕД були сільське, лісове та рибне господарство, промисловість і державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування), Волинській і Закарпатській (сільське, лісове та рибне господарство, торгівля, промисловість, операції з нерухомим майном), Житомирській і Чернігівській (сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування торгівля), а також Львівській і Одеській (сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, торгівля, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність операції з нерухомим майном) областях.

Як показали результати розрахунку інтегрального коефіцієнта структурних відмінностей А. Салаї (рис. 3.1), за 2012 і 2016 рр. структура ВДВ за ВЕД у регіонах України не зазнала значних деформацій (табл. А2 у додатку А), що свідчить про відсутність істотного перепрофілювання їхніх економік та кардинальну зміну орієнтирів розвитку. Тому визначення перспектив формування галузевих кластерів за регіонами України може здійснюватися, виходячи з даних за 2016 рік.

Разом з тим, необхідно відмітити, що серед регіонів України найбільших змін у структурі ВДВ за видами економічної діяльності у 2016 році, порівняно з 2012 роком, зазнали Луганська і Донецька області (на 26 і 23% відповідно). Зокрема, на цих територіях, де ведуться військові дії, питома вага більшості ВЕД у структурі ВДВ скоротилася. Винятком стали лише такі ВЕД: сільське, лісове та рибне господарство; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне

³² Ткач С. М. Проблемні питання інституційного забезпечення просторової організації бізнесу в Україні : експертний коментар / С. М. Ткач ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». - Львів, 2017. - 11 с. - Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/e20170302.pdf>

³³ Porter, M. E. (2007): Clusters and Economic Policy: Aligning Public Policy with the New Economics of Competition. ISC White Papers. Harvard Business School. Rev. 10/27/09.

страхування, а також (лише у Донецькій області) промисловість; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.

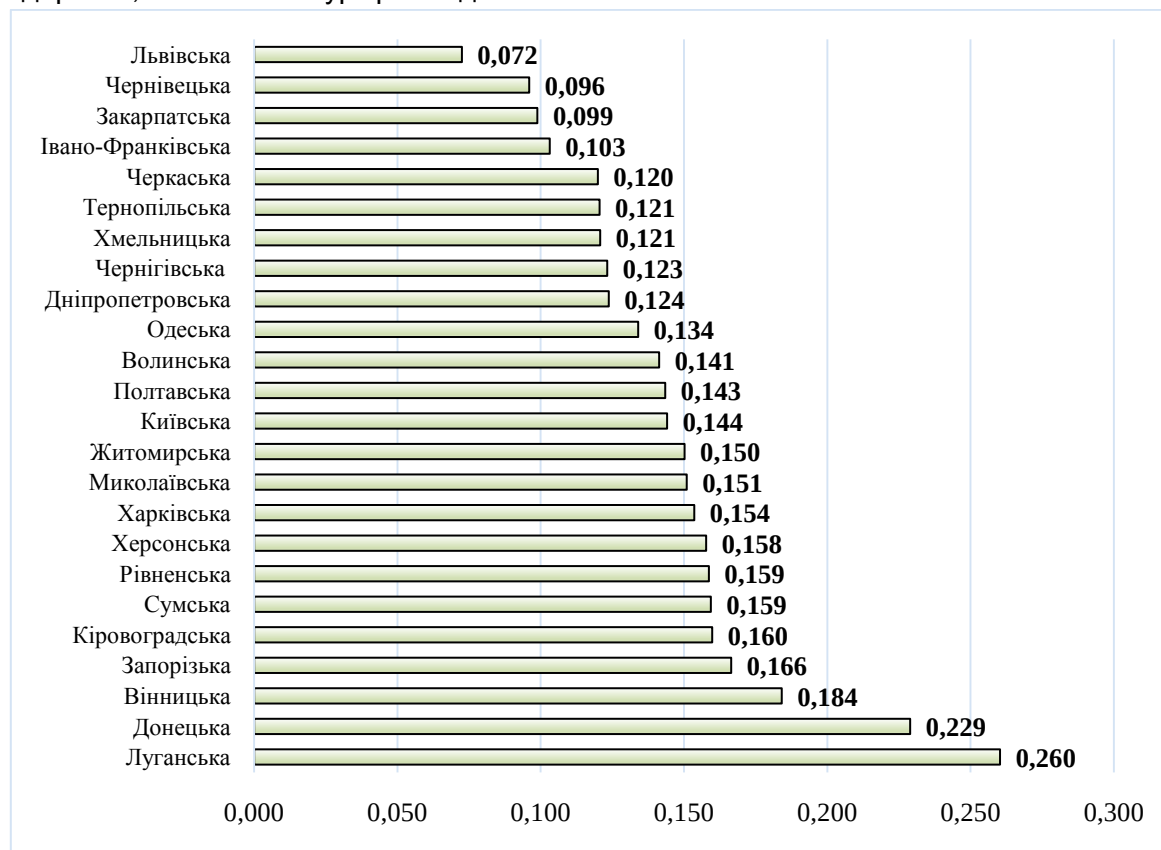

Рис. 3.1. Значення інтегрального коефіцієнту структурних відмінностей
А. Салаї за ВДВ регіонів України за 2012-2016 рр.

*Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Серед інших регіонів України відносно помітними зміни (на понад 16-18%) в структурі ВДВ за ВЕД були у Вінницькій і Запорізькій областях. Зокрема, у Вінницькій області за 2012-2016 рр. зросла питома вага ВЕД у структурі ВДВ: інформації та телекомунікації (відносний приріст 75,0%), сільського, лісового та рибного господарства (35,3%), промисловості (15,8%) і транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (1,9%). Натомість різко скоротилася питома вага тимчасового розміщування й організації харчування (відносний спад 50,0%), будівництва і охорони здоров'я (по 44,4%) і професійної, наукової та технічної діяльності (30,8%). Водночас у Запорізькій області за аналізований період у структурі ВДВ зросла питома вага також чотирьох ВЕД: сільського, лісового та рибного господарства (відносний приріст становив 74,1%), фінансова та страхова діяльність (69,2%), державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (31,8%) та інформації та телекомунікації (25,0%). Значно в цьому регіоні у 2016 році, порівняно з 2012 роком, скоротилася питома вага професійної, наукової та технічної діяльності (відносний спад 51,9%) і будівництва (43,8%). У той же час в більшості областях Західного регіону (Львівська, Чернівецька, Закарпатська та Івано-Франківська області) структура економіки у 2016 році, порівняно з 2012 роком, фактично не зазнала змін.

В основу аналізу потенціалу формування галузевих кластерів за регіонами України взято п'ять ключових сфер господарювання: сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво; торгівля і сфера послуг. Згідно з даними Державної служби статистики України, до сфери послуг належать 10 ВЕД (транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; професійна, наукова та

технічна діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; інші послуги). Окрім того, зважаючи на сучасні тенденції розвитку світової економіки, окрема увагу слід приділити таким ВЕД як професійна, наукова та технічна діяльність, освіта, інформація та телекомунікації.

Оцінюючи рівень концентрації ВЕД у регіонах України на основі значень інтегрального індексу, розрахованого за даними ВДВ, кількості зайнятого населення та юридичних осіб (табл. 3.1), підтверджено значну аграрну орієнтованість більшості областей і можливість формування на їх території відповідних кластерів. Зокрема, понад 30% зайнятого населення задіяно в цьому ВЕД у Тернопільській і Вінницькій областях (табл. А.3, додаток А), понад 15% від загальної кількості юридичних осіб здійснюють свою діяльність у сільськогосподарській сфері в Кіровоградській, Миколаївській і Херсонській областях (табл. А.4 у додатку А), та понад 30% від загальної ВДВ припадає на цей ВЕД у Херсонській, Кіровоградській, Хмельницькій, Чернігівській і Вінницькій областях.

Таблиця 3.1

Рейтинг регіонів України за величиною інтегрального індексу концентрації
за основними сферами господарювання у 2016 році

<i>сільське господарство</i>		<i>промисловість</i>		<i>будівництво</i>		<i>торгівля</i>		<i>сфера послуг</i>	
області	%	області	%	області	%	області	%	області	%
Кіровоградська	28,8	Донецька	27,3	Івано-Франківська	6,7	Київська	21,9	Одеська	46,8
Херсонська	28,0	Дніпропетровська	26,1	Львівська	5,2	Дніпропетровська	21,7	Львівська	44,2
Вінницька	25,3	Запорізька	24,0	Київська	5,2	Харківська	20,7	Закарпатська	43,2
Тернопільська	23,9	Луганська	23,3	Чернівецька	4,5	Одеська	18,6	Чернівецька	41,7
Миколаївська	23,5	Полтавська	23,2	Одеська	4,4	Волинська	18,5	Волинська	40,7
Хмельницька	23,5	Харківська	18,5	Донецька	4,3	Рівненська	18,5	Тернопільська	40,7
Черкаська	23,0	Сумська	16,6	Закарпатська	4,2	Запорізька	18,2	Київська	39,4
Чернігівська	21,8	Рівненська	16,4	Харківська	4,0	Миколаївська	17,9	Харківська	39,3
Чернівецька	21,1	Івано-Франківська	16,2	Рівненська	4,0	Львівська	17,4	Рівненська	38,3
Сумська	19,9	Київська	15,8	Дніпропетровська	3,9	Донецька	16,9	Івано-Франківська	37,6
Полтавська	18,3	Черкаська	15,7	Черкаська	3,7	Херсонська	16,8	Донецька	37,5
Закарпатська	17,1	Житомирська	15,3	Луганська	3,6	Івано-Франківська	16,3	Житомирська	37,0
Волинська	16,7	Львівська	14,1	Сумська	3,6	Чернігівська	16,2	Сумська	35,4
Житомирська	16,5	Чернігівська	14,1	Запорізька	3,6	Житомирська	16,1	Хмельницька	35,3
Івано-Франківська	16,4	Вінницька	13,7	Хмельницька	3,5	Сумська	16,0	Херсонська	34,8
Рівненська	15,2	Миколаївська	13,5	Полтавська	3,4	Хмельницька	15,6	Чернігівська	34,8
Запорізька	13,7	Хмельницька	13,4	Миколаївська	3,2	Закарпатська	15,5	Дніпропетровська	34,6
Луганська	13,5	Кіровоградська	13,2	Житомирська	3,1	Луганська	15,3	Луганська	34,6
Одеська	13,3	Волинська	12,5	Тернопільська	3,0	Вінницька	15,3	Черкаська	34,4
Львівська	11,4	Закарпатська	11,9	Кіровоградська	2,9	Черкаська	14,9	Вінницька	34,2
Харківська	11,1	Тернопільська	10,5	Волинська	2,9	Полтавська	14,8	Миколаївська	34,1
Київська	10,4	Чернівецька	9,8	Херсонська	2,8	Чернівецька	14,5	Полтавська	33,3
Дніпропетровська	8,1	Херсонська	9,8	Вінницька	2,8	Кіровоградська	14,1	Запорізька	33,2
Донецька	7,0	Одеська	9,7	Чернігівська	2,5	Тернопільська	13,0	Кіровоградська	32,7

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків автора

Примітка: сірим кольором виділено області, значення інтегрального індексу концентрації яких є вищим за середнє по регіонах України

У дев'яти з 24-х областей виявлено вищий за середній по регіонах України рівень концентрації промисловості. Так, понад 40% від загальної ВДВ областей забезпечувала промисловість у Дніпропетровській, Полтавській, Донецькій і Запорізькій областях. До прикладу, в Чернівецькій, Херсонській, Одеській, Тернопільській та Закарпатській областях цей показник становив менше 15%. Водночас, найбільша кількість юридичних осіб (понад 10% від загальної кількості) здійснювала промислову діяльність у Житомирській, Харківській, Луганській областях. За рівнем зайнятого населення у промисловості серед регіонів України домінують Донецька (понад 30%), Луганська, Дніпропетровська і Запорізька (понад 20%) області.

Будівельна сфера тісно пов'язана з промисловістю. Найвищий рівень концентрації будівництва в регіонах виявлено в Івано-Франківській, Львівській та Київській областях. Так, у Львівській і Закарпатській області понад 5% зайнято населення в цій сфері, а в Івано-Франківській області будівництву належить по 7% від загальної ВДВ і кількості юридичних осіб.

Як і в сільському господарстві, вищим за середній по регіонах України рівень концентрації сфери послуг виявлено в 11 областях. Зокрема, в цій сфері більше 35% зайнято населення у Київській, Одеській і Львівській областях. В останніх двох областях сфера послуг забезпечувала понад 40% ВДВ. В 11 регіонах України (Закарпатській, Волинській, Львівській, Тернопільській, Рівненській, Чернівецькій, Івано-Франківській, Донецькій, Одеській, Луганській і Сумській областях) більше половини юридичних осіб здійснювали свою діяльність у сфері послуг у 2016 році.

Також вагомим місцем в економіці 10 регіонів України займає торгівля. У Рівненській, Львівській, Волинській і Київській областях вона забезпечує понад 15% ВДВ. Своєю чергою, понад 20% юридичних осіб здійснюють свою діяльність у цій сфері в Дніпропетровській, Київській, Харківській, Запорізькій, Донецькій і Миколаївській областях.

З огляду на необхідність активізації інноваційного розвитку за допомогою кластерів, окрему увагу звернемо на концентрацію професійної, наукової та технічної діяльності в регіонах (табл. 3.2). Так, у середньому серед регіонів України за 2016 рік у цьому ВЕД було зайнято 1,8% населення. Однак найвищим аналізований показник був у Київській (понад 4%), Харківській (понад 3%), Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській і Львівській (понад 2%) областях. Понад 5% від загальної кількості юридичних осіб здійснювали професійну, наукову та технічну діяльність у Харківській, Одеській, Київській, Дніпропетровській, Донецькій і Львівській областях. Натомість найвищою віддачею у вигляді ВДВ була у Харківській і Львівській областях (понад 2% від загального ВДВ регіонів).

З метою виявлення галузевої спеціалізації регіонів на фоні країни і, відповідно, можливості формування конкурентних галузевих кластерів на їх території, скористаємось показником локалізації. В основу інтегрального оцінювання локалізації ВЕД у регіонах України запропоновано взяти п'ять базових показників їх діяльності:

- 1) ВДВ як узагальнюючий результуючий показник діяльності ВЕД;
- 2) кількість зайнятого населення як ключова характеристика наявності робочої сили у віці 15-70, задіяної у ВЕД;
- 3) обсяг реалізації товарів, робіт, послуг підприємств як підсумковий показник діяльності підприємств у вигляді відвантаженої готової продукції, виконаних робіт, наданих послуг;
- 4) обсяг капітальних інвестицій як показник інвестиційної привабливості ВЕД для залучення коштів у матеріальні і нематеріальні активи;
- 5) кількість суб'єктів єдиного державного реєстру підприємств та організацій України як характеристика наявності юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів, що знаходяться на території України, і формують відповідну інфраструктуру ПІБ за ВЕД у регіонах.

Таблиця 3.2

Концентрація професійної, наукової та технічної діяльності
в регіонах України у 2016 році

Області	Показники концентрації за:			Інтегральний індекс концентрації, %
	кількістю зайнятих, %	ВДВ, %	кількістю юридичних осіб, %	
Вінницька	1,5	0,9	3,7	2,0
Волинська	1,6	1,7	3,5	2,3
Дніпропетровська	2,6	1,6	5,6	3,2
Донецька	1,7	0,7	5,4	2,6
Житомирська	1,7	0,9	3,7	2,1
Закарпатська	0,9	1,1	3,8	1,9
Запорізька	2,3	1,3	4,8	2,8
Івано-Франківська	1,4	1,3	3,7	2,2
Київська	4,2	1,9	5,7	3,9
Кіровоградська	1,3	0,8	3,1	1,7
Луганська	1,8	1,6	4,3	2,6
Львівська	2,0	2,0	5,3	3,1
Миколаївська	1,2	1,2	3,9	2,1
Одеська	2,1	1,9	5,8	3,3
Полтавська	1,5	0,8	4,1	2,1
Рівненська	1,4	0,7	4,3	2,1
Сумська	1,6	0,9	4,2	2,2
Тернопільська	1,5	0,8	2,9	1,7
Харківська	3,2	2,7	6,7	4,2
Херсонська	1,7	1,1	3,9	2,2
Хмельницька	1,4	0,9	3,6	2,0
Черкаська	1,8	1,2	3,8	2,3
Чернівецька	1,2	1,3	4,0	2,2
Чернігівська	1,7	1,1	4,2	2,4

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

На основі розрахунку інтегрального індексу локалізації ВЕД (додаток А, табл. А.5-А.9) визначимо потенціал кластеризації регіонів України за ключовими сферами господарювання, суб'єкти яких:

- здійснюють виробництво товарів (сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво);
- надають послуги (торгівля; сфера послуг).

Окрім того, визначимо можливість створення та розвитку в регіонах України міжгалузевих кластерів (агропромислових, будівельно-промислових, науково-освітніх).

Як видно з даних, наведених у табл. 3.3, для 13 регіонів України *сільське, лісове та рибне господарство* є профільною сферою господарювання і може служити основою для створення відповідних галузевих кластерів. Зокрема, в Кіровоградській області інтегральний індекс локалізації становить 2,10. Варто відмітити, що в цій області серед аналізованих сфер господарювання лише сільське, лісове та рибне господарство має необхідний потенціал для формування кластерів. Подібною ситуація виявлена і в Сумській, Херсонській, Черкаській і Чернігівській областях. Значення інтегрального індексу локалізації цього ВЕД Івано-Франківської (0,93) і Рівненської (0,92) областей вказують на перспективу створення аграрних кластерів на їх території. Натомість решта дев'ять регіонів України не демонструють явних передумов для формування таких кластерів.

Таблиця 3.3

Локалізація ВЕД, суб'єкти яких здійснюють виробництво товарів,
у регіонах України за 2016 рік

ВЕД	Значення інтегрального індексу локалізації ВЕД		
	0,9 – 1,0	1,0 – 2,0	більше 2
сільське, лісове та рибне господарство	Івано-Франківська, Рівненська	Херсонська, Вінницька, Чернігівська, Черкаська, Хмельницька, Сумська, Тернопільська, Миколаївська, Полтавська, Житомирська, Луганська, Чернівецька	Кіровоградська
промисловість	Сумська, Івано-Франківська, Львівська, Черкаська, Чернігівська	Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Полтавська, Харківська, Житомирська, Київська, Рівненська	–
будівництво	Донецька, Хмельницька	Чернівецька, Львівська, Київська, Одеська, Закарпатська, Рівненська, Харківська, Волинська	Івано-Франківська

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Лише дев'ять з 24-х регіонів України мають необхідні передумови для формування *промислових кластерів*, а також ще п'ять близькі до цього. Однак, якщо при розрахунку інтегрального індексу локалізації промисловості в регіонах враховувати також рівень локалізації інноваційно активних підприємств, то найбільш сприятливі умови для розвитку промислових кластерів мають: Запорізька (значення інтегрального індексу локалізації становило 1,56), Донецька (1,51), Дніпропетровська (1,44), Луганська (1,26), Полтавська (1,17), Житомирська (1,11), Львівська (1,06), Харківська (1,06), Рівненська (1,04) і Сумська (1,00) області.

Успішний розвиток *будівельних кластерів* найбільш ймовірний на території 10-ти областей (див. табл. 3.3), шість з яких належать до Західного регіону України. Особливо сприятливі умови в Івано-Франківській області. Окрім того, значення інтегрального індексу локалізації будівництва в Хмельницькій (0,95) і Донецькій (0,98) областях вказують на можливість формування будівельних кластерів і на їхній території.

Серед ВЕД, суб'єкти яких надають послуги, високий рівень розвитку *торгівлі* на фоні показників по країні продемонстрували дев'ять регіонів (особливо Волинська і Київська області) (табл. 3.4). Необхідно відмітити, що здебільшого прикордонні регіони України продемонстрували високі значення інтегрального індексу локалізації торгівлі, що є цілком закономірним явищем.

Таблиця 3.4

Локалізація ВЕД, суб'єкти яких надають послуги,
у регіонах України за 2016 рік

ВЕД	Значення інтегрального індексу локалізації ВЕД		
	0,9 – 1,0	1,0 – 2,0	більше 2
сфера послуг	Київська, Тернопільська, Волинська, Дніпропетровська	Одеська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Харківська, Донецька, Миколаївська, Хмельницька, Чернівецька	–
торгівля	Рівненська, Чернівецька	Волинська, Київська, Миколаївська, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Закарпатська, Львівська, Житомирська	–

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Сфера послуг була профільною у 2016 році в дев'яти регіонах України. Зокрема, найвищі значення інтегрального індексу локалізації були виявлені в Одеській (1,65) і Львівській (1,35) областях. Ще чотири регіони (Київська, Тернопільська, Волинська і Дніпропетровська області) мають наближені передумови для формування кластерів відповідного профілю.

З огляду на сучасні тенденції розвитку економіки та зростаючий потенціал ІТ-сфери в Україні, окремо розглянемо потенціал регіонів до створення та розвитку ІТ-кластерів. Як свідчать дані розрахунку інтегрального індексу локалізації сфери інформації та телекомунікації за 2016 рік дуже високий рівень локалізації цього ВЕД (понад 2) виявлено в Донецькій (2,70), Львівській (2,22) і Харківській (2,10) областях. Ще для трьох регіонів України (Вінницької, Дніпропетровської і Одеської областей) цей ВЕД є профільним. Натомість решта 18-ть регіонів України продемонстрували значно гірші передумови для створення ІТ-кластерів.

Міжгалузеві кластери подекуди є більш ефективними, аніж вузькогалузеві. Оскільки дозволяють налагоджувати виробничі зв'язки із суміжними сферами господарювання, тим самим розвиваючи більший сегмент економіки регіону, його інфраструктуру. Ґрунтуючись на даних розрахунку інтегрального індексу локалізації ключових сфер господарювання, визначено регіони з потенціалом до формування міжгалузевих кластерів:

- *агропромислові кластери* можливо утворювати на території Житомирської, Полтавської і Чернігівської областей, де сільське господарство і промисловість є профільними сферами господарювання. Також розвиток такого типу кластеру доцільний в Івано-Франківській, Рівненській, Сумській і Черкаській областях, де одна із сфер є профільною, а інша – наближається до цього;

- *будівельно-промислові кластери* мають перспективи до створення та розвитку в Донецькій, Київській, Рівненській, Харківській, а також Львівській областях;

- *науково-освітні кластери* необхідно розвивати у Вінницькій (освіта – профільна сфера, а професійна, наукова та технічна діяльність – наближена), Луганській (професійна, наукова та технічна діяльність – профільна сфера, а освіта – наближена), Тернопільській і Харківській (обидві сфери є профільними) областях;

- *науково-виробничі кластери* необхідно формувати на території Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Полтавської і Харківської областей.

При дослідженні рівня життя населення в регіонах (за показником ВРП на одну особу) і наявного потенціалу кластеризації (за інтегральним індексом локалізації ключових сфер господарювання) встановлено, що в областях з найвищим рівнем ВРП на одну особу (понад 60 тис. грн.), Полтавській, Дніпропетровській і Київській областях, була наявною висока локалізація як мінімум двох аналізованих ВЕД, однією з яких була промисловість (рис. 3.2). Окрім того, цікавим є той факт, що в усіх регіонах, які входять у першу шістку регіонів України за величиною ВРП на одну особу, до профільних сфер господарювання належала професійна, наукова та технічна діяльність. Це підтверджує вагомість ролі наукової сфери в забезпеченні економічного розвитку регіонів.

Разом з тим необхідно відмітити, що в багатьох регіонах України вже є наявними різні галузеві та міжгалузеві кластери. Зокрема, до них належать³⁴:

- аграрні (українсько-румунський «Перший аграрний кластер» з вирощування плодово-ягідної продукції та розвитку садівництва (Чернівецька область), регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації» і кластер «Натуральне молоко» (Рівненська область), Регіональний кластер екологічно чистої агропродукції (Полтавська область), Сумський кластер екологічно чистої АПК продукції (Сумська область), «Полісся» (Волинська область));

- промислові (Хмельницький швейний кластер, Вінницький переробно-харчовий кластер, кластер виробництва сувенірів «Сузір'я» і кластер ліжникарства (Закарпатська

³⁴ Собкевич О., Русан В., Юрченко А. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні [Електронний ресурс]. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua/articles/760>; Соколенко С. Структура кластерних систем по регіонах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/06/struktura-klasternikh-sistem-po-regionakh-ukraini/>

область), кластер біотехнологій (Чернівецька область), кластер деревообробки (Рівненська область), кластер «Деревообробного та меблевого виробництва», «Форза» (Львівська область), авіаційний, космічної сфери, енергомашинобудівний, фармацевтичний, нано-біотехнологій, охорони здоров'я, бронетехніки, сільськогосподарського машинобудування (Харківська область));

- будівельні (Хмельницький, Дніпропетровський, Сумський будівельний кластер);

- туристичні (кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» (Хмельницька область), Кам'янець-Подільський туристичний кластер (Тернопільська область), кластер «Сім чудес України» (Івано-Франківська область), туристично-рекреаційні кластери (Житомирська, Волинська області), Харківський туристичний кластер);

- кластер альтернативної енергетики та науково-освітній кластер («Технополіс» (Харківська область));

- інноваційно-інвестиційний кластер (м. Тернопіль);

- Львівський, Київський, Харківський ІТ кластер;

- національні інноваційні кластери («Нові технології природокористування» (Донецька область), «Нові машини» (Дніпропетровська область), «Енергетика сталого розвитку» і «Технології інноваційного суспільства» (м. Київ, Політехника), «Інноваційна культура суспільства» (м. Київ, КНУ ім. Т. Шевченка), «Нові продукти харчування» (Київська область), «Родючість ґрунтів» (Миколаївська область));

- транспортно-логістичний кластер Закарпаття, кластер «Транзитний потенціал України» (м. Одеса).

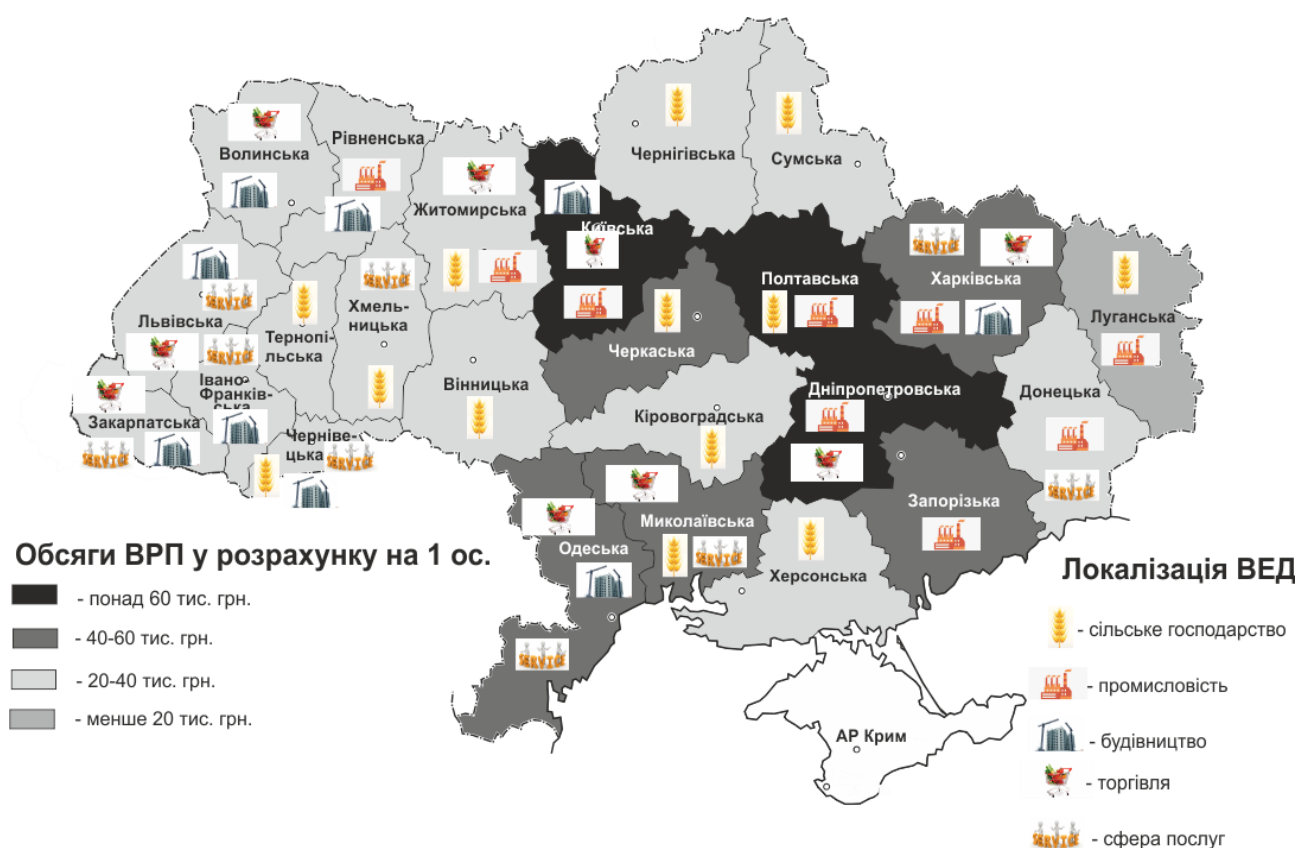

Рис. 3.2. Обсяги ВРП у розрахунку на одну особу та локалізація ключових сфер господарювання в регіонах України у 2016 році

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків і даних Державної служби статистики України

Окрім того, останнім часом було ініційовано кластери органічного виробництва різних спеціалізацій у Хмельницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Херсонській, Вінницькій,

Львівській, Харківській, Київській та Чернівецькій областях; ІТ у Харкові, Миколаєві та Черкасах; кластери зеленого, медичного, гастрономічного туризму та інших спеціалізацій у Київській, Сумській, Львівській та Одеській областях³⁵. Загалом необхідно зазначити, що наявність кластерів у регіонах є додатковою конкурентною перевагою територій і здатна запускати ланцюгову реакцію до створення нових галузевих та міжгалузевих кластерів.

Для забезпечення комплексності дослідження відповідно до особливостей кожного регіону, нами було проведено критичний аналіз стратегій розвитку регіонів на період до 2020 року щодо бачення місця та ролі різних форм ПІБ (додаток А, табл. А.11). Це дало змогу виявити, що в більшості областей України передбачено створення та розвиток просторових формувань кластерного типу. Зокрема, у Львівській, Чернігівській, Одеській областях реалізація кластерної політики на галузевому і регіональному рівнях закладена до однієї із операційних цілей стратегії їх розвитку. Тоді як у стратегіях розвитку Дніпропетровської, Запорізької, Сумської і Чернівецької областей не має жодного згадування про кластери. Досить часто у стратегіях розвитку регіонів зазначається про перспективність формування як кластерів, так і кооперативів (насамперед сільськогосподарських обслуговуючих) або ж відбувається ототожнення цих понять. Однак, не варто забувати, що на практиці кластери досить часто функціонують у вигляді кооперативів.

Окрім того, порівнюючи отримані результати інтегрального оцінювання потенціалу кластеризації регіонів і їх стратегій розвитку, встановлено, що більшість регіонів не до кінця знають про свій потенціал кластеризації у розрізі видів економічної діяльності. При цьому обмежуючись формулюванням у стратегії «...кластери відповідно до потреб економіки регіону...», або акцентуючи увагу на тих ВЕД, які мають слабші позиції щодо кластероутворення, аніж інші, більш ефективніші, ВЕД.

Разом з тим, серед інших форм ПІБ у стратегіях усіх регіонів передбачено розвиток індустріальних парків, в окремих областях – аграрно-індустріальних парків (Херсонська), наукових парків (Волинській, Дніпропетровській, Херсонській, Хмельницькій), технопарків (Житомирській, Запорізькій, Івано-франківській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Чернігівській), науково-технологічних парків (Вінницька), технополісів (Запорізька, Львівська), еко-, соціополісів (Кіровоградська), ІТ поліса (Дніпропетровська), технологічних зон (Черкаська), вільних митних зон промислового типу (Волинська).

Таким чином, на основі отриманих результатів інтегрального оцінювання локалізації ВЕД у регіонах і аналізу їх стратегій розвитку на період до 2020 року визначено перелік галузевих та міжгалузевих кластерів, які можна і необхідно формувати/розвивати в регіонах України (додаток А, табл. А.12). Це дасть можливість ідентифікувати та розвинути сильні конкурентні переваги регіонів, а також конкретизувати подальші кроки кластерної політики в регіонах і країні загалом.

³⁵ Розвиток регіонів України через кластери [Електронний ресурс] Києво-Могилянська бізнес-школа. – Режим доступу: <https://KMBS.UA/NEWS/ROZVITOK-REGIONIV-UKRAYINI-CHEREZ-KLASTERI>

4. Форми просторової організації креативних індустрій та механізми їх регулювання: регіональний зріз

Проблематика впливу креативності на економіку міст, регіонів перебуває на новому етапі наукового дослідження. На зміну традиційним питанням формування креативних видів діяльності як локомотивів розвитку міст, їх підтримки для ревіталізації колишніх промислових зон приходять нові глобальні та локальні виклики. Вони зумовлені швидким темпом поширення технологій, геополітичними змінами, трансформацією економіки міст та регіонів постіндустріального типу, переходом сучасного суспільства до збалансованого розвитку та впровадження низки концепцій модернізації тощо. Поряд з цим формуються нові форми просторової організації креативної економіки: креативні регіони, креативні кластери, креативні простори та хаби. Більшість з них приходять до України із практики функціонування креативних індустрій розвинених країн Європи, США, Азії.

Водночас окремі моделі прямого перенесення зарубіжного досвіду функціонування креативної індустрії на вітчизняні реалії не дають такого ж економічного ефекту як у країні запозичення. Це зумовлює необхідність проведення додаткового дослідження особливостей становлення форм просторової організації креативної індустрії у вітчизняних регіонах. Отже, які ж форми просторової організації властиві креативній індустрії, у якому середовищі вони краще себе реалізують, а також які з них є пріоритетними в нових умовах розвитку України – ці питання вимагають обґрунтованих рекомендацій та розробки подальших заходів щодо державного регулювання їх розвитку. Адже від сьогоденного фокусування на пріоритетах креативного розвитку залежить майбутнє вітчизняних громад, міст, регіонів та держави.

Актуальним є огляд найбільш поширених форм просторової організації креативної індустрії (ПОКІ) в Україні, окреслення сучасних тенденцій їх розвитку, обґрунтування необхідних заходів та інструментів державного регулювання реалізації політики реформування та модернізації вітчизняної економіки на основі активізації ендogenous потенціалу креативної індустрії.

Важливість вивчення форм просторової організації полягає у використанні їх потенціалу для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки на основі її інноваційної модернізації з врахуванням сучасних чинників локалізації креативної індустрії, оптимального застосування широкого арсеналу форм її просторової організації (кластери, території пріоритетного розвитку тощо), а також залучення потенціалу агломераційного розвитку.

Світовий довід доводить про великий потенціал та внесок у соціально-економічний розвиток регіонів креативних індустрій, що за оцінками експертів становить у європейських розвинених країнах від 4 до 12% ВВП і має тенденції до зростання, формує мільйони робочих місць, підвищує якість життя населення тощо. Креативність є невід'ємним елементом постіндустріальної економіки, водночас і новітнім чинником суспільного розвитку. Креативна індустрія характеризується не лише певною сукупністю видів економічної діяльності, які виробляють креативні товари та послуги, а й підходом до формування нової економіки, яка базується на застосуванні людської творчості та активізації творчого потенціалу людини з метою отримання конкурентних переваг.

Попри численні заяви про підтримку креативних індустрій з боку Уряду України, розробку «Довгострокової національної стратегії культури-2025», формування окремих міських стратегій розвитку культури та вступу в дію Угоди про співробітництво з ЄС у частині культури (2017 р.), до цього часу не оцінено ані креативного потенціалу за світовими стандартами, не визначено тенденцій розвитку креативних індустрій, не сформовано політики сприяння розвитку креативного сектору економіки України. Всупереч відсутності такої державної підтримки, протягом останнього часу, окремі проекти у сфері культури та

креативу діють у містах та регіонах України, стають відомі своїми продуктами (інформаційними розробками як от Petcube та ін.) за її межами та сприяють формуванню нової бізнес-спільноти та креативної екосистеми, змінюють імідж регіонів і міст, стимулюють зростання громадянської активності. Велику роль у активізації креативних індустрій у вітчизняній економіці відіграють програми Європейського Союзу з підтримки креативних ініціатив, позитивна практика діяльності креативних міст (Косів), креативних просторів, креативних хабів та коворкінгів тощо. Така ініціатива сформована й успішно реалізована завдяки фінансуванню ЄС проектів «Містки громадської активності», «Креативна Європа», «Культура і креативність», Програма «ЄС – Східного партнерства», проект ЄС Association4U³⁶. Результатами діяльності низки проектів у співпраці з ЄС стали розробка навчальних посібників, он-лайн курсів для культурних менеджерів, практичні заходи щодо впровадження креативних просторів: SMART-бібліотек, медіатек, креативних та медійних хабів та ін.

Попри відсутність у вітчизняному законодавстві визначення креативних індустрій, на практиці успішно просувають концепцію креативних індустрій від стратегічного планування міст до підтримки розвитку соціальної інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ).

Зазначимо, що у доповіді ООН під «креативними індустріями» розуміють сукупний цикл створення, виробництва і поширення товарів та послуг, заснованих на креативності та інтелектуальному капіталі³⁷.

За підходом британського уряду під «креативною індустрією» слід розуміти сукупність видів економічної діяльності, сферу творчого підприємництва (засоби масової інформації, кінематограф, музична діяльність, розробка програмного забезпечення, наукові дослідження та інші види діяльності культури), де зайнята значна частина творчих працівників, результати праці яких залежать від постійного впровадження інновацій³⁸.

До креативних індустрій британської моделі належать: реклама, архітектура, мистецтво, антикваріат, ремесла, дизайн, мода, кіно- та відеовиробництво, музика, живопис, продукція програмування, телебачення та радіо, відео- та комп'ютерні ігри. За моделлю концентричних кругів ядро креативних індустрій становлять: література, музика, образотворче мистецтво; інші складові ядра: кіно, музеї, бібліотеки; культурна індустрія в «широкому» змісті: культурна спадщина, видавництво, звукозапис, телебачення та радіо, відео- та комп'ютерні ігри; суміжні індустрії: реклама, архітектура, дизайн, мода. Як бачимо, за різними підходами, структура креативних індустрій відрізняється за складовими елементами креативної сфери, значимістю виконуваних функцій в суспільстві, існуючого потенціалу та пріоритетів реалізації тощо. Зміст і структура креативної індустрії залежить також від методологічних підходів дослідників і політики підтримки креативного сектору.

Незважаючи на термін «індустрія», більшість видів креативної економічної діяльності належать до моделі економіки знань, у якій саме знання та інновації генерують нову додану вартість. Сучасна економіка знань, або ж креативна економіка визначає нові види зайнятості та моделює форми просторової організації креативної діяльності. Саме ці форми повинні забезпечувати умови капіталізації території та підвищення вартості їх активів за рахунок оптимального перерозподілу продуктивних сил, а також надавати доступ до джерел

³⁶ Культура і креативність. Програма ЄС – Східного партнерства. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.culturepartnership.eu>.

³⁷ Creative Economy Report 2008. «The challenge of assessing the Creative economy: towards informed policy-making» United Nations, 2008. – P.4.

³⁸ Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы / Й. Клоудова // Журнал новой экономической ассоциации. – 2010. – № 5. – С. 109-124. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/.../2010-5-110-125r.pdf>, с.110.

соціально-економічного росту³⁹ (людський капітал, джерела фінансування проектів, освітні програми навчання та перепідготовки кадрів тощо).

Багато робіт вчених присвячено аналізу середовищних характеристик економічного простору, розглянуто параметри креативності територій, розроблено підходи до її оцінки. Водночас науковці зазначають, що фокусування на окремих аспектах економічного простору: оцінці особливостей розміщення суб'єктів господарювання в просторі, або характеристиках середовища, яке формується на певній території, обмежує можливості дослідження просторової організації економічної діяльності. Оскільки локалізаційний та середовищний чинники розвитку повинні розглядатися в єдиному комплексі, то успішність господарських процесів залежить, як від взаєморозташування елементів економічної діяльності, так і від умов в яких вони функціонують⁴⁰.

Найбільш поширеним підходом до оцінки креативності країн, регіонів та міст є індексний, започаткований Р. Флоридою – Індекс креативності, розвинений і доповнений іншими науковцями у відповідності до потреб національної економіки. Серед показників, що характеризують креативне місце (place), Ч. Лендрі визначає тільки десять показників: політична та громадська структура; своєрідність; різноманітність, життєздатність; відкритість, довіра, толерантність і доступність; підприємництво, дослідження та інновації; стратегічне лідерство, талант і хист до навчання; комунікації, зв'язок та робота в мережі; місце, рівень життя і добробут, професіоналізм і ефективність. На нашу думку, такі показники є не лише характеристиками місця, а й чинниками розвитку креативної індустрії, наявність яких дозволяє залучати й утримувати креативних працівників. Передумовами зростання питомої частки креативної індустрії у ВРП є освіта, високі доходи споживачів, висока фахова підготовка працівників, відкритий до ідей соціальний простір, високий технологічний рівень та розвинена інституційна інфраструктура⁴¹. За іншими підходами, драйверами росту креативної індустрії є технології, попит на креативну продукцію та туризм⁴².

Таке різноманіття позицій засвідчує, що вивчення територіальної креативності – процес незавершений, ще не достатньо апробовані методологічні підходи до оцінки її рівня, що з одного боку перешкоджає ефективному моніторингу розвитку регіонів та міст, виявленню і своєчасному вирішенню проблем, пов'язаних з формуванням їх конкурентоспроможності, а з іншого – дає можливість вченим удосконалювати методіку дослідження та об'єктивно оцінювати креативність на різних рівнях ієрархії економічних систем. Зазначимо, що більшість методичних підходів, розроблені іноземними дослідниками, базуються на існуючій статистичній базі даних і в силу відсутності низки показників у вітчизняній офіційній статистиці ускладнюють порівняльні дослідження розвитку вітчизняного креативного сектору.

Економічний простір складається з певних частин, для яких характерна різна ступінь щільності зв'язків між економічними агентами, що проектується на території з різною діловою активністю та ступенем доступу до ресурсів, постійно доповнюється новими економічними агентами, які тяжіють до місць найбільшої концентрації ресурсів та суб'єктів господарювання у відповідь на головний критерій оптимального розміщення – мінімізацію витрат на виробництво та збут. Відповідно і різноманітність форм просторової організації бізнесу

³⁹ Суворова А. В. Пространственная организация экономической деятельности с учетом уровня креативности среды в регионе: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Суворова Арина Валерьевна. – Екатеринбург, 2014. – 20 с., С.3-4.

⁴⁰ Суворова А. В. Пространственная организация экономической деятельности с учетом уровня креативности среды в регионе: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Суворова Арина Валерьевна. – Екатеринбург, 2014. – 20 с., С.4.

⁴¹ Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы / Й. Клоудова // Журнал новой экономической ассоциации. – 2010. – № 5. – С. 109-124. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/.../2010-5-110-125r.pdf>, С.121.

⁴² Скиба М. Креативні індустрії в Україні: вистояти, просвітити(ся). 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/158758>.

зумовлена певними характеристиками: площею охоплення, функціями діяльності, завданнями створення й підходами до регулювання тощо. Як зазначає Й Клоудова, простір, в якому динамічно розвивається креативний сектор відрізняється високим рівнем економічного розвитку, коли населення задовольнило базові потреби і має надлишок фінансових ресурсів на придбання товарів та послуг креативних індустрій (відвідини концертів, кінотеатрів, придбання предметів мистецтва, користування дизайнерськими послугами тощо⁴³.

На думку вчених, існує відмінність між просторовою організацією економіки індустріального і постіндустріального типів, до якого відноситься креативна індустрія. Ті території, на яких формується креативна економіка створюють додану вартість за рахунок високої компетентності людського капіталу, а відтак просторова організація такої економіки висуває підвищені вимоги до середовища існування свого ключового ресурсу – людей, а це в свою чергу визначає абсолютно нові умови організації діяльності та побуту⁴⁴.

Вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду організації креативних індустрій дозволило виділити **форми просторової організації креативної індустрії (ПОКІ)** за площею охоплення території (тобто, за географічною ознакою):

- макроформи (креативні регіони, креативні кластери, креативні міста, глобальні технологічні платформи);
- мезоформи (креативні хаби, креативні квартали, креативні центри);
- локальні форми (креативні простори, коворкінги, арт-об'єкти, творчі лабораторії, майстерні, відкриті простори, лофти і неолофти, локальні он-лайн центри, креативні інформаційні платформи).

Зауважимо, що виділені нами форми за площею охоплення не мають чітких критеріїв делімітації, адже, масштабуючись, вони вільно переходять від однієї до іншої, а більші форми часто вміщують у собі локальні, що свідчить про необхідність детального мапування креативних індустрій. Однак, для таких форм організації креативних індустрій властива мережевість, а формування мережі вже виключає певну ієрархію і вузли як центри мережі можуть бути різного розміру. Головне у розвитку мережі – присутність тісних горизонтальних зв'язків між учасниками.

Зазначені форми ПОКІ мають також спільні характеристики, оскільки виконують функції сприяння, полегшення, забезпечення концентрації людського капіталу, допомагають налагодити співпрацю та комунікацію між окремими митцями, підприємцями та інвесторами, мешканцями міст, підприємствами креативної індустрії, сприяють доступу та обміну новими знаннями, ресурсами, що є критерієм успіху локалізації креативного сектору економіки. Насамперед, такі характеристики притаманні великим містам-агломераціям, які, втративши лідерство у традиційній промисловості, можуть переходити на нові ресурси конкурентоспроможності: креативні індустрії, залучення і розвиток креативного класу, розміщення нових економічних активів на їх території та в приміській зоні. Перехід міст на креативні індустрії високо оцінили вчені, назвавши його «другим шансом для відродження міст» (Рагнар Сііл). Зазначимо, що у великих містах спостерігається вища щільність та концентрація креативних людей, яким притаманні певні особливості співпраці та тяжіння до неформальних мереж, вільного переміщення та фокусування на можливостях середовища для реалізації креативного потенціалу, а також формування нової спільноти.

⁴³ Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы / Й. Клоудова // Журнал новой экономической ассоциации. – 2010. – № 5. – С. 109-124. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/.../2010-5-110-125r.pdf>, С.115.

⁴⁴ Тютин Д.В. Арт-конверсия российских территорий: творческие индустрии как фактор пространственного социально-экономического развития муниципальных образований / Д.В. Тютин // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems. – 2013. – №4(24). [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.939.2242&rep=rep1&type=pdf>, С.4.

Визнаючи креативну індустрію передусім міським феноменом, низка вчених аналізує форми просторової організації креативної економіки, притаманні власне високоурбанізованим територіям: креативні кластери, креативні квартали та центри, арт-галереї, шоу-руми, теле- і медійні платформи, спортивні і мистецькі ініціативи, культурні простори, антикафе та медіатеки, стартапи тощо. Хоча існують наукові підходи, які доводять про необхідність залучення креативної індустрії до розвитку сільських громад, формування креативних просторів та сприяння диверсифікації економіки сільських територій, об'єднаних територіальних громад шляхом децентралізації сфери культури⁴⁵.

Розкриємо деякі особливості діяльності локальних форм ПОКІ:

Коворкінг – креативний простір на основі спільного орендування приміщення з метою здійснення певних функцій: для роботи, відпочинку, спілкування, саморозвитку, самоорганізації тощо. Відвідувачі таких просторів платять за час перебування в ньому, а низка послуг надається згідно з умовами угоди (послуги харчування, користування канцелярською технікою, доступ до високошвидкісного Інтернету тощо). Перші коворкінг-простори з'явилися в Україні у 2008 р., кількість їх щорічно зростає. Найголовніша функція, яку виконують коворкінги незалежно від його специфіки (чи то сфера ІТ, чи мистецтво) – спілкування з однодумцями, формування спільноти. Додаткові функції діяльності коворкінгу – поширення ідей, співфінансування проектів, розвиток соціального підприємництва, просвітництво, неформальна освіта, розвиток культури, залучення міської спільноти до громадських проектів тощо. Особливістю діяльності коворкінгів є надання постійним користувачам права бути резидентом певного коворкінгу, що дає можливість безкоштовного перебування протягом короткого терміну в другому коворкінгу іншого міста. Аналізуючи поширення коворкінгів, відмітимо відсутність єдиних статистичних даних для оцінки їх кількості, функціонального наповнювання, вартості години перебування тощо, а ті відомості, що є на окремих сайтах містять розрізнені, неповні дані та весь час змінюються. Тому, варто розробити на базі каталогу коворкінгів⁴⁶ портал для об'єднання інформації та її моніторингу, пошуку та оцінки їх діяльності відвідувачами. Багато коворкінгів працюють цілодобово та відіграють роль міських суспільних просторів, які приваблюють креативний капітал, формують місцеву бізнес-культуру, сприяють удосконаленню корпоративної культури, соціалізації, допомагають налагодити співпрацю.

Зазначимо, що більшість таких колективних офісних просторів зосереджено в столиці (35 коворкінгів), у містах-обласних центрах (Львів – 8, Одеса – 7, Івано-Франківськ – 6, Харків – 5) та інших середніх містах. Хоча за оцінками експертів у Києві 2017 р. вже налічувалося понад півсотні коворкінгів, за різними даними їх кількість коливається від 60 до 100, причому сучасні перетворення бібліотек у медіатеки та коворкінги сприяють створенню нових гібридних форм ПОКІ, які поєднують різноманітні функції.

Очікується, що зі зростанням цін на оренду офісних приміщень, підвищенням попиту на високоякісну (з новітніми технологіями) комерційну нерухомість зросте попит на аренду в сегменті коворкінгів. Вітчизняні коворкінги є вузькоспеціалізованими (ІТ, технічна сфера, дизайн) або ж мультифункціональними (поєднують кілька видів діяльності – розробка проектів, лекції, майстер-класи, краудфандинг міських проектів).

Проблема регулювання даної форми ПОКІ полягає у відсутності тлумачення поняття «коворкінг» у вітчизняному законодавчому полі, уніфікованої системи укладання угод між споживачами комерційних послуг і орендаром робочого місця, що ускладнює діяльність власника коворкінгу при спілкуванні з контролюючими органами, які користуючись правовим колізіями можуть накласти штраф на коворкера за приховування трудових відносин тощо.

⁴⁵ Міністр культури України Євген Нищук привітав учасників Першої всеукраїнської науково-практичної конференції для голів ОТГ та міських голів малих міст України, що відбулась у Тульчині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/5796>.

⁴⁶ Каталог коворкінгів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coworking.com.ua/>.

Тому більшість сучасних коворкінгів зареєстровано як ТзОВ, громадська організація або ж фізична особа-підприємець. Слід зазначити, що у КВЕДі відсутній вид економічної діяльності який передбачав би можливість отримання прибутку від надання робочого місця⁴⁷ і/або містив соціальну складову (безкоштовна оренда у коворкінгу робочого місця за умови проведення орендаром майстер-класів для дітей-сиріт тощо). Державна та місцева підтримка у вигляді зниження арендної плати для нових форм організації праці: фрілансерам, працівникам креативної індустрії (коворкінги, вільні простори, антикафе, хаби, тощо) сприятиме реалізації інноваційних проектів, формуванню екосистеми креативних та технологічних стартапів.

На сьогодні дієві інструменти міської підтримки бізнесу в сфері культури та творчості полягають у створенні «комунікативних майданчиків» (Форум «Інноваційний прорив» Львів, 2018), до яких можуть входити нові творчі та культурні центри, що поєднують функції культурного виробництва та культурного споживання⁴⁸ тощо.

Креативний простір – це середовище для спілкування митців та підприємців креативних індустрій: відкритий простір, антикафе, тайм-клуби, які організовані переважно для проведення вільного часу, тренінгів та самоосвіти. Разом з тим відбувається інтеграцій таких креативних просторів із коворкінгами. Передусім до таких креативних просторів відносять мейкерспейси (простори для розробки нових технологічних рішень), творчі лабораторії, арт-центри та арт-студії.

Як відомо, такі креативні осередки у містах задовольняють не лише естетичні потреби творчих містян, а й приваблюють підприємців, туристів, змінюють імідж самого місця, підвищуючи згодом його капіталізацію за рахунок концентрації підприємницької активності. Креативні індустрії відіграють роль своєрідних каналів встановлення культурних та підприємницьких зв'язків території⁴⁹. Внаслідок поширення та розвитку креативної індустрії в місті формується нова унікальність, зростає його туристична привабливість, формується мотивація до відвідин міста та бажання жити і працювати в ньому, збільшується кількість робочих місць у креативній сфері та кількість інвестиційно привабливих об'єктів для трансформації у креативні простори.

Креативні кластери. Під креативним кластером слід розуміти просторову форму організації креативних індустрій та суміжних видів економічної діяльності, яка локалізована на певній території і характеризується щільними просторово-функціональними та синергетичними зв'язками між підприємствами цих індустрій (а також культурної сфери) з метою генерування інноваційних та креативних ідей, виробництва культурно-креативного продукту та надання послуг. Такі кластери лише починають формуватися та швидко поширюються у містах України, які надають нові імпульсу розвитку: Косів (розвиток народних традиційних ремесел), Львів (кластер моди, ІТ-кластер, кластер розвитку освіти та креативності, кластер туризму), Рівне, Київ (арт-завод «Платформа» – найбільший креативний кластер в Україні; Izone – перший в Україні кластер креативних мануфактур). Така інтеграція творчих осіб, малих підприємств, інвесторів та підтримка міської влади сприяє формуванню міської ідентичності, власної ексклюзивності та завдяки маркетинговим заходам сприяє мобільності підприємств, підвищує їх конкурентоспроможність, забезпечує вільну конкуренцію.

⁴⁷ Правові особливості коворкінгу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legalitgroup.com/pravovi-osoblivosti-kovorkingu>.

⁴⁸ Тютин Д.В. Арт-конверсия российских территорий: творческие индустрии как фактор пространственного социально-экономического развития муниципальных образований / Д.В. Тютин// Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems. – 2013. – №4(24). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.939.2242&rep=rep1&type=pdf>, С.5.

⁴⁹ Там само, С.6.

Як засвідчує практика, зараз майже у кожному обласному центрі України присутні креативні простори різного виду: у Львові – арт-кластер «Фабрика повидла», у перспективі – «Креативний квартал», у Івано-Франківську – ревіталізації заводу «Промприлад» із перетворенням його на хаб творчості та пізнання, у Рівному – мапування культурних і творчих ініціатив з метою створення креативного кластера, у Києві – арт-завод «Платформа» з однойменним коворкінгом тощо. За твердженням М. Скиби, всі такі масштабні проекти у креативній сфері реалізуються за рахунок приватного або іноземного капіталу⁵⁰.

Водночас «творчі» кластери є найбільш важко прогнозованою формою організації діяльності, оскільки базуються на результатах експлуатації нематеріальних активів території, багатогранного сучасного мистецтва та творчості⁵¹.

Основою організації економіки в даному випадку є наявність специфічних знань і творчих здібностей. Інвестиційний процес у цій економіці, в основному, зводиться до інвестицій у формування інформаційної компетенції та творчих здібностей, тобто до інвестицій у формування «економіки знань» та «економіки вражень», культуру людського капіталу (професійних компетенцій)⁵².

Згідно зарубіжних підходів до складу креативної індустрії та структури вітчизняного Класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД 2010), нами до креативних видів економічної діяльності віднесено:

- **інформація та телекомунікації (J)** (видавнича діяльність; виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів; діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення; телекомунікації (електрозв'язок); комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність; надання інформаційних послуг);

- **професійна, наукова та технічна діяльність (M)** (діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування; діяльність у сферах архітектури та інжинірингу, надання послуг технічного консультування; наукові дослідження та розробки; рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку; спеціалізована діяльність із дизайну; діяльність у сфері фотографії);

- **мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)** (діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг; функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури, діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг).

В силу відсутності статистичних даних про інвестиції у формування компетентності та розвиток творчих здібностей працівників креативних індустрій, оцінимо обсяги капітальних інвестицій у креативну індустрію з врахуванням існуючої офіційної інформації. За обсягами освоєних капітальних інвестицій, лідерами в Україні у 2016 р. були види економічної діяльності, що належать до секції інформація та телекомунікації (J), на них припадало близько 70% від загального обсягу капітальних інвестицій в креативний сектор, натомість на мистецтво, спорт та розваги (R) – лише 4%.

Зазначимо, що із загальноукраїнського обсягу освоєних капітальних інвестицій у 2016 р. у секції «інформація та телекомунікації», майже 82 % припадало на м. Київ (12,8 млрд грн). За цим показником у «професійній, науковій та технічній діяльності» освоєно столицю 47% (3,1 млрд грн), а у сфері «мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» – 49% (474 млн грн). Така надконцентрація капітальних інвестицій у столиці засвідчує про значну централізацію розвитку креативної індустрії та необхідність прийняття раціональних заходів щодо зниження зазначених диспропорцій шляхом підвищення креативного потенціалу міст та регіонів. (рис. 4.1).

⁵⁰ Скиба М. Креативні індустрії в Україні: вистояти, просвітити(ся). 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/158758>.

⁵¹ Тютин Д.В. Арт-конверсия российских территорий: творческие индустрии как фактор пространственного социально-экономического развития муниципальных образований / Д.В. Тютин // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems. – 2013. – №4(24). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.939.2242&rep=rep1&type=pdf>, С.5.

⁵² Там само. – С. 12.

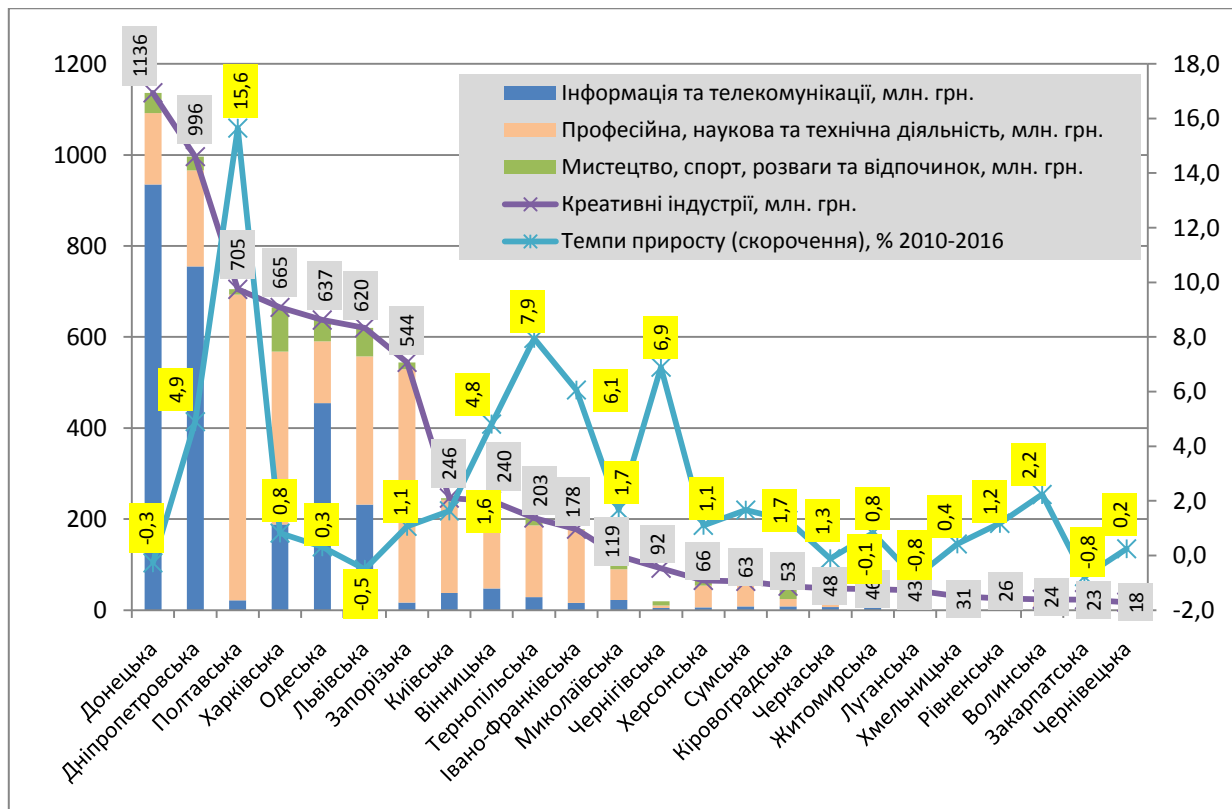

Рис. 4.1. Регіональний розподіл обсягів капітальних інвестицій (млн. грн. – права шкала) і темпів приросту за креативними індустріями (2010-2016 рр. – ліва шкала) (без міста Києва)

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Окрім міста Києва основними регіональними лідерами за обсягами освоєних капітальних інвестицій у секції «інформація та телекомунікації» у 2016 р. були (у порядку спадання): Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Харківська області. Причому у структурі надходжень за секцією «інформація та телекомунікації» лідерство Донецької області пояснюється великими капіталовкладеннями з відновлення та встановлення пошкодженої в результаті бойових дій інформаційної інфраструктури: (J 60 Діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення – 98%; J 61 Телекомунікації (електрозв'язок) – 2%). Натомість у Дніпропетровській області 87% капітальних інвестицій були спрямовані на розвиток комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності.

За обсягом капітальних інвестицій у «професійній, науковій та технічній діяльності» першість належить таким областям (у порядку спадання): Полтавській, Запорізькій, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Київській, на які припало 20% від загального обсягу. Причому у Полтавській області переважала за капіталовкладеннями «діяльність у сфері архітектури та інжинірингу, надання послуг технічного консультування» – 98%, такий розподіл інвестицій властивий Запорізькій, Харківській, Львівській, Київській областям. У Дніпропетровській області 65 % капітальних інвестицій припадає на наукові дослідження та розробки.

У секції «мистецтво, спорт та розваги» 26% від загальноукраїнського показника капітальних інвестицій припадало у 2016 р. на сім областей: Харківську, Львівську, Одеську, Донецьку, Дніпропетровську, Миколаївську, Кіровоградську. Причому у Харківській області 72% капітальних інвестицій припадало на діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг, у Львівській області – 75%, в Одеській – 68%, у Донецькій – 95%, а у Миколаївській області 39% капітальних інвестицій припадало на діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг.

Попри різний перелік областей-лідерів за окремими видами економічної діяльності креативної індустрії, слід зазначити про лідерство Львівської області за всіма складовими креативного сектору (секції J, M, R) за показником капітальних інвестицій. Проте, у порівнянні з іншими регіонами (Полтавська 15,6%, Тернопільська 7,9%, Чернігівська 6,9% області) показник темпу приросту у -0,5% для Львівської області засвідчує про зниження темпу інвестування у креативний сектор за період 2010-2016 рр., нереалізовані можливості нарощування капіталовкладень під конкретні креативні проекти.

Вагомим індикатором розвитку креативних індустрій є надходження прямих іноземних інвестицій, адже саме іноземний капітал (на прикладі міста Львова) є основним рушієм позитивних трансформацій у креативному секторі. Аналізуючи статистичні дані надходжень прямих іноземних інвестицій за 2016 рік, слід відмітити їх надконцентрацію у столиці. Найбільша частка ПІІ у сфері креативних послуг припадала у 2016 р. на професійну, наукову та технічну діяльність (50%), на інформацію та телекомунікацію (48%) і лише 3% – на мистецтво, спорт та розваги. Причому у 2010 р. 56% надходжень ПІІ зосереджувалися у секції інформації та телекомунікації. Так, у місті Києві локалізовано за секцією «інформація та телекомунікації» 97%, за секцією «професійна, наукова та технічна діяльність» 87%, за секцією «мистецтво, спорт та розваги» 43 % іноземних надходжень. Зміна статистичного обліку (більшість інформації про надходження ПІІ в регіони є конфіденційною⁵³) не дає можливості повно і об'єктивно оцінити рівень надходження ПІІ за регіонами (рис. 4.2).

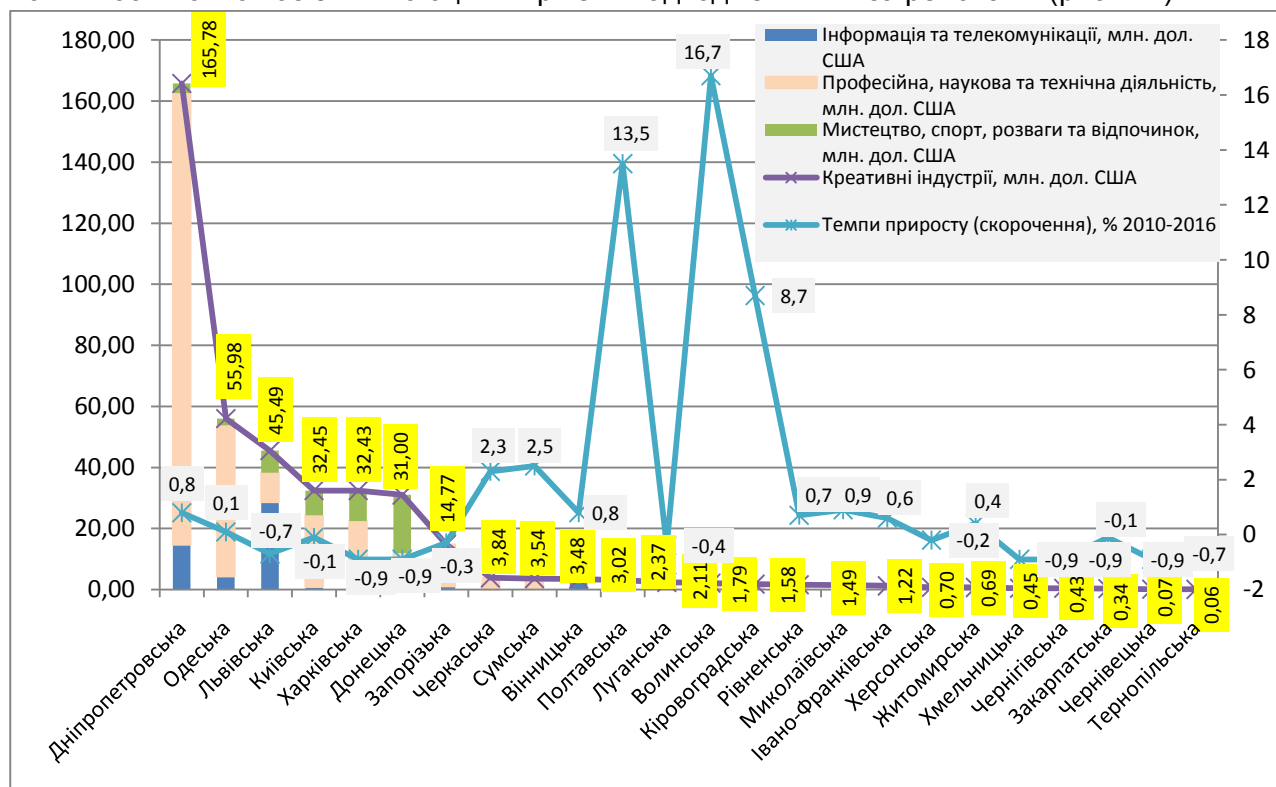

Рис. 4.2. Регіональний розподіл обсягів прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу, млн. дол. США – ліва шкала) та темпів приросту за креативними індустріями (2010-2016 рр., % - права шкала), без міста Києва

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

За офіційними даними лідерами за надходженнями ПІІ за секцією «інформація та телекомунікація» у 2016 р. були такі регіони: Львівська (28,6 млн. дол. США), Дніпропетровська (14,7 млн. дол. США), Харківська області (6,4 млн. дол. США). Лідерами за іноземними інвестиціями за секцією «професійна, наукова та технічна діяльність» були

⁵³ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації.

Дніпропетровська (148 млн. дол. США), Одеська (50 млн. дол. США), Київська (23,4 млн. дол. США), Харківська (16 млн. дол. США), Запорізька (13,7 млн. дол. США), Львівська (9,6 млн. дол. США), Донецька (8,9 млн. дол. США), Черкаська області (4 млн. дол. США), на які припадало 93 % регіональних надходжень (без міста Києва).

Найменша частка ПІІ припадала на види економічної діяльності, що належать до секції «мистецтво, спорт та розваги», до того ж регіональна диференціація найменш виявлена через відсутність статистичних даних. Серед доступної інформації відомо, що лідером за даним показником є Донецька (19 млн. дол. США), Харківська (10 млн. дол. США), Київська (8 млн. дол. США), Львівська області (7,2 млн. дол. США), на них припадало 71% від всіх регіональних надходжень, про які є статистичні дані (без даних міста Києва). Прямі іноземні інвестиції в мистецтво, спорт та розваги Донецької області були повністю зосереджені у «Діяльності у сфері спорту, організування відпочинку та розваг», у Харківській, Київській та Львівській областях перевага інвесторів надавалася також цьому виду економічної діяльності.

Надконцентрація іноземних надходжень у столицю з мізерним розподілом прямих інвестицій за регіонами формують значні диспропорції та не сприяють децентралізації сфери культури та креативу. Середньоукраїнський показник ПІІ креативної сфери становив у 2016 р. 176 млн. дол. США і жоден із офіційних даних за регіонами (окрім міста Києва) його не досягнув, лише наблизилась до нього Дніпропетровська обл. (157,5 млн. дол. США). Щодо темпів приросту іноземних інвестицій, то найдинамічніше розвивалися Волинська, Полтавська, Черкаська та Сумська області.

Головним ресурсом розвитку креативних індустрій є людський капітал, який зосереджений у креативних видах економічної діяльності. Розвиток креативної індустрії характеризується показником кількості зайнятого населення. Станом на 2016 р. у сфері креативних індустрій (секції J, M, R) було зайнято 905 тис. осіб, що становило 5,5 % від усіх зайнятих у економіці України. Разом з тим 27 % занятих припадало на місто Київ, решта – нерівномірно розподілялася між регіонами (рис. 4.3).

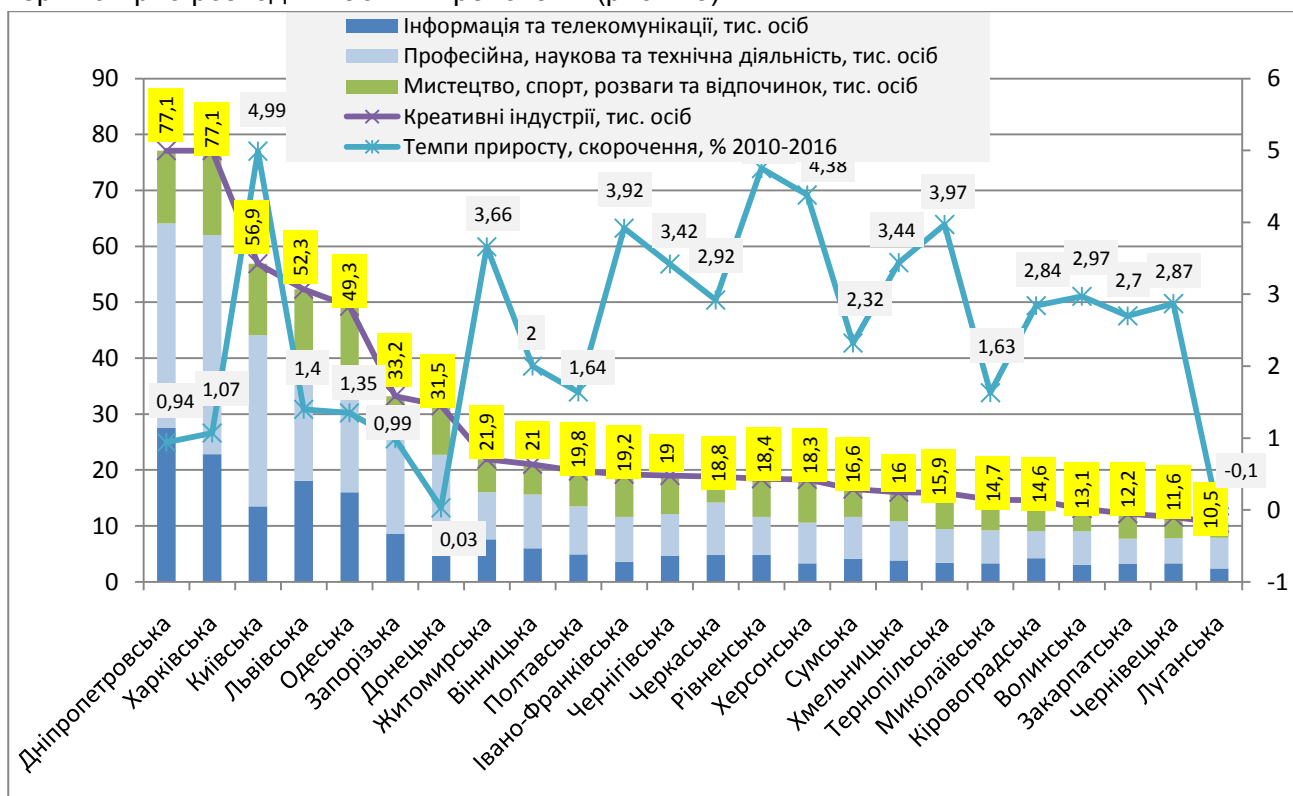

Рис. 4.3. Регіональний розподіл кількості зайнятих за видами креативної діяльності, (2016) та темпів приросту (2010-2016 рр.) в креативних індустріях

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

У 2016 р. у структурі зайнятого населення у креативній сфері України 47% припадає на професійну, наукову та технічну діяльність, 31% – на інформацію та телекомунікацію, 22% – на мистецтво, спорт, розваги. Лідерами серед регіонів за кількістю зайнятих осіб у креативних індустріях були Дніпропетровська, Харківська, Київська та Львівська області, частка яких становила 32%. Серед всіх регіонів переважала кількість зайнятих у «професійній, науковій та технічній діяльності» (Харківська 39,2 тис. осіб, Дніпропетровська 36,6 тис. осіб, Київська 30,6 тис. осіб, Одеська 21,4 тис. осіб, Львівська 21,3 тис. осіб області). У сфері інформації та телекомунікації вищою була зайнятість у Дніпропетровській (27,5 тис. осіб), Харківській (22,8 тис. осіб), Львівській (18,1 тис. осіб), Одеській (16 тис. осіб) областях. Лідерами у секції «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» були Харківська – 15,1 тис. осіб, Дніпропетровська – 13,1 тис. осіб, Львівська – 12,9 тис. осіб, Київська області – 12,8 тис. осіб. Аналіз темпів приросту зайнятого населення у креативних індустріях за період 2010-2016 рр. показав, що швидшим темпами зростає зайнятість у Київській 5%, Рівненській 4,75%, Херсонській 4,38%, Тернопільській 3,97% областях.

У традиційно розвинених туристично-рекреаційних областях України: Закарпатській, Херсонській, Полтавській, Тернопільській, Рівненській, Миколаївській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Волинській, Чернівецькій переважає кількість зайнятих у видах економічної діяльності секції «мистецтво, спорт, розваги», а також характерні високі темпи приросту чисельності зайнятих у креативній сфері загалом. Достатньо показовими є високі темпи приросту зайнятості в західних областях України (Тернопільська 3,5%, Рівненська 2,9%, Івано-Франківська 2,4%).

Важливими для оцінки розвитку креативних індустрій у регіонах України є дані коефіцієнтів еластичності (чутливості) між темпами росту основних індикаторів їх розвитку, які власне й показують ефективність вкладених капітальних інвестицій, яка відображається позитивним приростом (коефіцієнт еластичності понад 1) валової доданої вартості або ж зайнятості населення у креативних видах економічної діяльності. Так, нами розраховані коефіцієнти еластичності між основними показниками розвитку креативних індустрій (коефіцієнт еластичності розрахований як співвідношення темпів росту аналізованих показників за період 2010-2016 рр.) (табл. 4.1).

Інтерпретація отриманих результатів показує, що при розрахунку чутливості між зайнятістю та ВДВ, жоден із регіонів не перевищив одиниці, найбільш наближені до одиниці є значення Львівської, Вінницької (0,89) та Харківської областей (0,87). Отримані дані засвідчують про низьку еластичність ВДВ до збільшення зайнятості в креативних індустріях, вочевидь через низьку продуктивність праці. Еластичність між темпами росту капітальних інвестицій та зайнятості показує значення вище одиниці практично в усіх, крім Полтавської (0,24), Запорізької, Івано-Франківської (0,7) та Чернігівської областей (0,96). Такі результати є свідченням ефективності капітальних інвестицій, що сприяють формуванню нових робочих місць (значення понад одиницю). Зокрема найбільш ефективними капіталовкладеннями в контексті формування нових робочих місць у секторі креативних індустрій є у Львівській (9,0), Херсонській (6,6) та Хмельницькій областях (5,4). За оцінкою співвідношення капітальних інвестицій до ВДВ зазначимо, що десять областей мали значення нижче одиниці, що засвідчує неефективне вкладення капітальних інвестицій, які в результаті не сприяють створенню валової доданої вартості, особливо це стосується аутсайдера – Полтавської області (0,15). Високою ефективністю капітальних інвестицій характеризуються Львівська, Закарпатська, Херсонська та Хмельницька області. Щодо іноземних інвестицій та їх впливу на ВДВ, то найефективнішими були іноземні інвестиції креативного сектору Волинської (13), Полтавської областей (9), при низькій ефективності у 17-ти областях. Ці дані слід враховувати при розробці програм соціально-економічного розвитку регіонів, актуалізації стратегічних документів, формуванні й реалізації Стратегії розвитку культури та креативних індустрій України.

Таблиця 4.1

**Коефіцієнти еластичності між темпами росту креативних індустрій за регіонами,
2010-2016 рр.**

	Δ ВДВ/ Δ зайнятість	Δ Зайнятість/ Δ капітальні інвестиції	Δ ВДВ/ Δ капітальні інвестиції	Δ ВДВ/ Δ іноземні інвестиції
Вінницька	0,89	1,18	1,05	0,68
Волинська	0,34	5,32	1,81	13,04
Дніпропетровська	0,71	1,00	0,71	1,27
Донецька	0,58	2,81	1,62	0,20
Житомирська	0,39	4,59	1,78	0,76
Закарпатська	0,48	8,58	4,14	0,50
Запорізька	0,73	0,71	0,52	0,46
Івано-Франківська	0,45	0,70	0,31	0,73
Київська	0,30	2,82	0,84	0,52
Кіровоградська	0,50	1,59	0,79	5,11
Луганська	0,71	4,23	2,99	0,93
Львівська	0,89	8,95	7,99	0,13
Миколаївська	0,64	1,09	0,70	1,12
Одеська	0,56	1,25	0,70	0,82
Полтавська	0,61	0,24	0,15	9,05
Рівненська	0,34	3,73	1,26	0,88
Сумська	0,57	1,21	0,69	1,87
Тернопільська	0,34	1,46	0,49	0,21
Харківська	0,87	2,07	1,79	0,08
Херсонська	0,33	6,64	2,22	0,42
Хмельницька	0,50	5,36	2,67	0,05
Черкаська	0,62	2,93	1,81	1,35
Чернівецька	0,49	4,31	2,09	0,07
Чернігівська	0,50	0,96	0,48	0,04

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Ми оцінили рівень розвиненості креативних індустрій за регіонами України, попередньо зазначивши, що креативні індустрії є міським феноменом та саме великі міста впливають на розвиток креативного сектору.

Велика роль у організації креативних індустрій у Львівській області та й усієї України належить місту Львів, де протягом останніх років активізувалися громадські діячі та міська влада і результатом їх консенсусу стали креативні простори, що ревіталізували колишні промислові зони міста, локалізували зацікавлених митців, місцевих та іноземних підприємців. Так, серед таких креативних просторів Львова слід відмітити «!FESTrepublic», «Фабрика повідла», «Lem Station», завод «РЕМА», бізнес-центр «Промисловий», бізнес-сіті «Технопарк», а також ІТ-підприємства, які частково орендують колишні промислові об'єкти та ін. Новим креативним простором та проектом потужного львівського ІТ-кластеру в перспективі стане креативний квартал – Innovation District IT Park, територія площею 10 гектарів на колишній промисловій зоні, на якій планується збудувати офіси для ІТ-компаній, лабораторії та навчальні корпуси для студентів, дитячий садочок, готель. Такий квартал передбачає високу концентрацію установ та людського креативного капіталу для створення інноваційного продукту та промоції міста. Сприятиме формуванню креативних просторів також Стратегія розвитку культури Львова до 2025 року, яка була розроблена Інститутом

міста та прийнята у 2017 р.⁵⁴. Попри популяризацію культури, креативного сектору громадськості, міській владі та підприємницькому сектору варто розробити інвестиційну стратегію, оскільки на побудову нових креативних просторів потрібні значні інвестиції, як вітчизняні, так і іноземні. Значно сприятиме розвитку креативної індустрії кластеризація цієї сфери, що призведе до стимулювання сфери високотехнологічних послуг, капіталізації інноваційних активів, розвитку ділового й культурного туризму і рекреації, покращенню іміджу міста тощо.

Враховуючи вітчизняні особливості та світові тенденції розвитку креативної індустрії, нами визначено такі **проблеми розвитку даної сфери** в Україні, вирішення яких знаходиться у інформаційній, організаційній, нормативно-правовій, статистичній, фінансово-економічній площинах.

Інформаційна проблематика полягає у слабкій поінформованості населення щодо важливої ролі діяльності форм просторової організації креативної індустрії для розробки позитивного іміджу, їх впливу на соціально-економічну ситуацію міста, ОТГ, регіону, країни. Попри активність заходів з популяризації креативної індустрії у великих містах шляхом проведення форумів креативних індустрій, конференцій, фестивалів, конгресів, майстер-класів, мешканці малих міст та сіл, ОТГ залишаються поза такими процесами, втрачаючи «культурного» туриста, можливості для збереження власної культурної ідентичності та відповідних знань у сфері креативного менеджменту.

Організаційна складова виражається у відсутності достатнього досвіду, ініціативності та готовності до співпраці для створення й управління формами просторової організації креативної індустрії. Для цього слід підтримувати розвиток наукових досліджень та професійної освіти у сфері культури та мистецтва, а також державну політику її розвитку.

Вітчизняне нормативно-правове поле не сприяє розвитку креативної індустрії, оскільки низка понять та організаційно-правових, просторових форм не визначено однозначно у вітчизняному законодавстві: креативні індустрії, креативний кластер, креативний хаб, креативні простори тощо. Вирішенню цієї проблеми покликаний проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про культуру» (щодо визначення поняття «креативні індустрії») № 6738 від 17.07.2017 р., де передбачено визначення низки понять, складу видів діяльності креативної індустрії⁵⁵, який водночас містить низку недоліків і потребує доопрацювання до його прийняття⁵⁶. Вважаємо за доцільне, окрім прийняття вищезазначеного проекту Закону України, внести правки до ст. 9 частини третьої Закону України «Про культуру»⁵⁷, тобто, доповнити існуючий перелік форм та видів діяльності у сфері культури та креативу новими формами просторової організації: креативними кластерами, креативними хабами, креативними центрами тощо.

Створення законодавчої бази у сфері дотримання прав інтелектуальної власності, які б відповідали сучасним європейським правовим нормам є також важливим завданням держави, в тому числі у розвитку креативних індустрій.

⁵⁴ Стратегія розвитку культури Львова до 2025 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.city-institute.org/index.php/uk/stratehii/33-culture-strategy.

⁵⁵ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про культуру» (щодо визначення поняття «креативні індустрії») № 6738 від 17.07.2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10009&num_s=1&num=6738&date1=&date2=&name_zp=&out_type=&id.

⁵⁶ Валевський О. Актуальні проблеми правового забезпечення державної культурної політики / О. Валевський // Аналітична записка. 2017. – НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultur_polityka-845b5.pdf.

⁵⁷ Закон України «Про культуру» № 2778-17 від 13.10.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.

Статистична проблема полягає у відсутності даних для проведення моніторингу розвитку креативної індустрії, необхідних для прийняття зважених рішень у культурній політиці. Офіційні статистичні показники мали б відповідати європейським та світовим стандартам оцінки креативної індустрії, що б уможливило проведення порівняльних досліджень розвитку вітчизняної креативної сфери та інших держав світу. Зазначимо, що проведене у 2017 р. дослідження «Індикатори впливу культури на розвиток» за методологією ЮНЕСКО вперше представило результати аналітичного огляду розвитку креативної індустрії України⁵⁸, та засвідчило про необхідність модернізації статистичного супроводу креативної індустрії. Слід також для проведення досліджень та налагодження контактів сформувати єдиний реєстр форм просторової організацій креативного бізнесу, це уможливить співпрацю локальних підприємств малого і середнього бізнесу з великим, державними структурами та міжнародними організаціями.

Фінансово-економічна площина проблеми розвитку креативної індустрії полягає у відсутності дієвих механізмів державного і приватного співфінансування креативних проєктів, що ускладнює можливість участі вітчизняних проєктів у грантових заявках ЄС, «відлякує» іноземних та вітчизняних венчурних інвесторів, не сприяє формуванню стартапів та акселераторів в креативній сфері. Як зазначають експерти, нові можливості для розвитку муніципальних закладів культури відкрилися в країні із процесом децентралізації. Прийняту практику утримання закладів культури за рахунок місцевих бюджетів варто доповнити такою формою, як культурне замовлення, – коли фінансування різноманітних проєктів здійснюється на конкурсних засадах. Такий механізм сприятиме збереженню культурного розмаїття регіонів та забезпечить зв'язок регіональних програм із загальнодержавними⁵⁹.

Важливим є стабілізація бюджетної підтримки шляхом закріплення гарантованих обсягів бюджетного фінансування культурної сфери.

Уряд України, розуміючи зростання значення та ролі культури, передбачив збільшення видатків з державного бюджету на культуру у 2018 р. на 52%, що загалом становить понад 6,1 млрд грн, у тому числі значна частка припадає у ньому на фінансування вітчизняної кіноіндустрії.

Окрім цього, вагомим завданням є сприяння реалізації інвестиційних програм у розвиток інфраструктури культурної сфери, а також підтримка розробки підзаконних актів, що визначають механізм реалізації норми Податкового кодексу України, згідно з якою створення, постачання, просування, реставрація та розповсюдження національного культурного продукту звільняється від сплати ПДВ. Для цього слід пришвидшити підготовку та внесення до Верховної Ради України законопроекту «Про національний культурний продукт», що уможливить застосування зазначеної норми Податкового кодексу України⁶⁰.

Вирішення зазначених проблем вимагає розробки і реалізації комплексної культурної політики, яка базуватиметься на заходах модернізації вітчизняної економіки на основі активізації ендогенного потенціалу креативної індустрії: реформування вітчизняного законодавства у сфері розробки пріоритетів креативного сектору; сприяння формуванню креативних кластерів і хабів, бізнес-інкубаторів та акселераторів для масштабування на інші регіони успішних практик, підвищення комунікативності та сприятливості середовища для залучення інтелектуального капіталу і захисту авторських прав; формування відкритих фахових мереж та асоціацій для популяризації й підтримки вітчизняного креативного

⁵⁸ Індикатори впливу культури на розвиток. Короткий аналітичний огляд щодо України. 2017. – 47 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf.

⁵⁹ Валевський О. Актуальні проблеми правового забезпечення державної культурної політики / О. Валевський // Аналітична записка. 2017. – НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultur_polityka-845b5.pdf, С.4.

⁶⁰ Там само. – С.13.

продукту; стратегування та врахування ризиків для міського середовища при запуску креативних товарів та послуг, які полягають у надконцентрації креативного сектору, зростання диспропорцій у економічному розвитку регіону, поглиблення сегрегації.

Перспективний розвиток форм просторової організації креативної індустрії повинен відбуватися на основі їх узгодженого і взаємодоповнюючого використання, з підтримкою тих форм ПОКІ, які сприяють, полегшують, забезпечують накопичення людського капіталу, здатні налагодити взаємодію корпорацій, малих і середніх підприємств, домогосподарств, забезпечивши комплексне навчання учасників для доступу до нових знань, що є вагомим критерієм успіху співпраці у постіндустріальній економіці. Для високоурбанізованих територій характерним буде прояв постіндустріальних закономірностей локалізації форм ПОКІ, які виражаться в розміщенні нових економічних активів в містах-мільйонниках і їх найближчих передмістях, а тому слід розуміти про ймовірні ризики та поглиблення соціально-економічних диспропорцій серед регіонів, що варто враховувати при розробці нових стратегій розвитку креативної індустрії. Водночас слід надалі більш обґрунтовано підійти до розробки нормативно-правових (удосконалення законодавчої бази для розвитку культури та творчих індустрій, унормування діяльності фрілансерів, захист прав інтелектуальної власності, покращення статистичного забезпечення), податкових (пільгові умови оподаткування), фінансових (надання дешевих кредитів та розвиток венчурного фінансування), програмно-цільових (розробка та впровадження міських та регіональних програм розвитку креативних індустрій) та стратегічного планування (розробка коротко- та довгострокових стратегій розвитку творчих індустрій) інструментів регулювання, які б давали значні економічні та соціальні ефекти.

Водночас загальними стратегічними векторами для збереження та примноження ролі креативних індустрій в місцевій економіці є розроблені групою експертів для Стратегічного прориву Львова (2018 р.) три основні напрями: 1) виховання творчості, креативності в місті; 2) утримання креативних мешканців міста; 3) залучення креативних людей до міста. Реалізація цих напрямів на регіональному та національному рівнях можлива при обґрунтуванні різних інструментів регулювання економічної діяльності в залежності від впливу розвитку креативних індустрій, на соціально-економічну динаміку регіонів і країни загалом.

5. Просторові освітні системи: чинники розвитку та особливості кластеризації

Надання якісних освітніх послуг та формування просторових освітніх форм співпраці в умовах глобалізованої економіки розглядається як один з перспективних видів підприємницької діяльності. Запорукою успішного розвитку освіти у сучасних умовах є якість та мобільність освітніх послуг, зокрема, можливість вільного обміну інформацією, отримання освіти дистанційно (он-лайн освіта, дистанційна освіта) тощо. Це дозволяє залучати широку аудиторію споживачів, відтак з'являються можливості для створення нових просторових систем та форм підприємницької діяльності у сфері освіти.

Дослідження просторових освітніх систем дозволило розділити їх на дві великі групи:

- *віртуальні* (он-лайн платформи, он-лайн курси тощо);
- *територіально локалізовані* (науково-освітні (навчально-наукові комплекси, освітні кластери, освітні корпорації, транснаціональні освітні корпорації), бізнес-інкубатори (навчальні центри із спільним використанням сучасних технологій) тощо.

Поява нових просторових структур в освітній сфері зумовлена кількома чинниками, серед яких:

- ✓ зростанням затребуваності знань, яку не здатні задовольнити навчальні заклади класичної системи освіти;
- ✓ зростання конкуренції на ринку освітніх послуг, що спонукає заклади освіти усіх типів спрямовувати свої зусилля на пошук альтернативних джерел фінансування;
- ✓ еволюція підходів до розуміння поняття «освіта» в ринковій економіці (освіта трактується як нематеріальний товар, виробництво та обсяги реалізації якого залежить від попиту на ринку);
- ✓ поява нових форм освіти як відповідь на сучасні тенденції розвитку глобалізованого цифрового суспільства тощо.

У регіональній економічній системі виділяють кілька просторових освітніх систем, які дедалі частіше функціонують як самостійні економічні одиниці та здійснюють позитивний вплив на активізацію інноваційної діяльності в регіоні.

Освітні кластери – є ефективною формою співпраці у сфері освіти, що розвивається в умовах регіоналізації суспільного життя. Застосування кластерних структур сприяє: становленню розвиненого господарства та конкурентоспроможної економіки; поєднанню кооперації та конкуренції між його учасниками, що дозволяє їм отримувати синергетичний ефект, підвищувати конкурентоспроможність об'єднання в порівнянні з окремими підприємствами; взаємодії між трьома групами учасників кластеру – органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами та науково-освітніми установами.⁶¹

Суть концепції освітнього кластеру полягає в об'єднанні на чолі з провідним ЗВО (заклад вищої освіти) закладів початкової, середньої і професійно-технічної освіти, профільних шкіл, базових підприємств, основних замовників і споживачів підготовлених спеціалістів.⁶² Така взаємодія дозволяє підвищити інноваційність економіки та стимулювати розвиток нових видів бізнесу.

Освіта може стати ядром формування кількох різновидів кластерів:

- освітнього – форма інтеграції соціально-економічних інститутів тісно зв'язаних з освітньою сферою, що забезпечує їх соціальне партнерство та інтенсивний розвиток, і спрямована на реалізацію конкурентного потенціалу території;

⁶¹ Дмитерко М. О. Регіональні кластери України: ефективність їх створення та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-sotsialno-ekonomicheskie-reformi/2_dmitrenko.htm

⁶² Семів Л.К. Освітній кластер: аспекти взаємодії та регіональна політика розвитку (на прикладі професійно-технічної освіти Львівщини) // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2008. – 546 с.

– наукового (дослідницького) – кластер, що на відміну від інших кластерів, має більш потужну наукову / дослідницьку базу, спроможну генерувати значну щільність розміщення інноваційних підприємств, які здатні комерціалізувати та використовувати результати досліджень;⁶³

– науково-освітній кластер – на регіональному / національному рівнях: сукупність взаємозв'язаних закладів загальної та професійної освіти, наукових закладів, підприємств за визначеними принципами (регіональними, галузевими, програмно-цільовими і т. п.) та їх взаємодія з метою досягнення синергетичного ефекту від об'єднання в єдину систему та досягнення цілей формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів для потреб регіональної / національної економіки та її інноваційного розвитку.⁶⁴ Прикладом освітній кластер створений у м. Черкаси в 2015 р.⁶⁵, який об'єднує вищі навчальні заклади регіонального та загальнодержавного значення. Утворення кластерів між місцевими (регіональними) вузами та провідними вузами країни розширює можливості для здобуття якісної освіти із проходженням практики на провідних підприємствах України, Латвії, Польщі та Ірландії, сприяє насиченню ринку праці кваліфікованими спеціалістами, а також збільшує можливості працевлаштування випускників по закінченню навчання.

Основною перевагою створення освітніх кластерів у регіоні стає можливість об'єднувати зусилля різних суб'єктів господарювання для вирішення проблеми здобуття якісної освіти, активізації коопераційних зв'язків між різними освітніми, культурними, господарськими комплексами, органами влади у регіоні, оптимізації мережі закладів освіти з урахуванням демографічної й економічної ситуації та необхідності підвищення якості освіти і досягнення позитивних зрушень у показниках діяльності освітньої сфери.

Основними перевагами створення і функціонування освітніх кластерів у регіонах є:

1. Зміна стратегічних напрямів розвитку освіти, активний діалог між органами регіональної влади, працедавцями та освітніми закладами, спільний пошук шляхів вирішення назрілих проблем (зокрема, і підготовка кваліфікованих робітничих кадрів).

2. Можливість об'єднувати декілька освітніх закладів різного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня, що спрощує можливості доступу до освітніх послуг, підсилює підготовку кадрів за необхідними освітньо-кваліфікаційними напрямками, та сприяє створенню стрункої системи доступної безперервної освіти.

3. Підвищення рівня продуктивності праці та стимулювання розвитку нових форм взаємодії у системі «освіта-бізнес», розвиток інноваційної інфраструктури, зростання валового регіонального продукту на душу населення.⁶⁶

Основною метою функціонування освітніх кластерів є зростання конкурентоспроможної регіональної та національної економіки шляхом виведення сфери освіти на якісно вищий рівень. Основними передумовами формування освітнього кластера є:

- наявність технологічної інфраструктури та потужного науково-освітнього (інноваційно-дослідницького) центру, який володіє функцією розробки основного інноваційного продукту. Таким ядром можуть стати: науково-дослідні установи, університети, навчально-наукові центри тощо. Єдиною умовою є наявність у цих закладах потужної бази для проведення та реалізації наукових досліджень. Поряд з цим освітній кластер може

⁶³ Європейська комісія (European Commission) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/index_en

⁶⁴ Куклін О. Освітньо-науковий кластер як новий шлях інноваційного розвитку регіональних університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/wp-content/uploads/2015/05/Kuklin.pdf?c6a0f6>.

⁶⁵ У Черкасах з'явився перший в Україні освітній кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novadoba.com.ua/17669-u-cherkasakh-zyavyvsya-pershyy-v-ukrayini-osvitniy-klaster.html>.

⁶⁶ Студінський В.А., Шевчук В.О. Теоретичні засади створення освітніх кластерів в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2015/1900-1446943921.pdf>

охоплювати заклади освіти всіх рівнів та напрямів підготовки, особливо ті де учні, студенти, слухачі вже долучаються до дослідницької роботи за певним фахом⁶⁷;

- наявність кваліфікованих кадрів;
- ефективна соціально-економічна політика регіону (стратегії та плани розвитку з механізмами їх практичної реалізації), яка передбачатиме розвиток освітніх кластерних структур у регіональній економіці, що дозволить успішно реалізовувати отриманий інноваційний продукт та створювати нові робочі місця⁶⁸;
- активна соціально-функціональна взаємодія між територіальними громадами, органами місцевого самоврядування, органами виконавчої влади та учасниками кластера. У створенні освітніх кластерів важливою є ініціатива «знизу», яка активно підтримується «згори». За цих умов на органи державної влади покладається ініціювання і підтримка процесу активації кластера (діагностика та залучення ключових груп інтересів); участь в кластерних нарадах і прийнятті рішень, що стосуються розвитку кластера; орієнтація й підвищення ефективності цільових програм (освіта, науково-дослідні роботи, інфраструктура та ін.), а також розробка основних напрямків політики розвитку кластера; діалог з лідерами бізнесу, закладами вищої освіти, НДІ; допомога в міжнародному співробітництві.⁶⁹

Розвиток освітніх кластерів сприяє зростанню соціально-економічного потенціалу території шляхом: розвитку виробничого співробітництва на основі спеціалізації і кооперування; підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів; залучення прямих іноземних інвестицій; підвищення якісного показника підготовки кадрів; удосконалення інформаційно-комунікаційного та технологічного забезпечення науково-освітніх установ тощо. Створення кластерних мереж дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності регіону, забезпечити робочими місцями населення регіону, в тому числі висококваліфікованих кадрів, збільшити податкові надходження до бюджету.⁷⁰

На даний час офіційно освітні кластерні структури в Україні, як і у Львівській області, не функціонують, однак перші напрацювання у даному напрямку відбуваються досить активно. Основними ініціаторами створення освітніх кластерів стають освітні та громадські організації, освітні структури. Першим прикладом такої взаємодії стало функціонування тематичного освітнього кластеру на «Форумі видавців 2017» у м. Львові.⁷¹

Львівський кластер розвитку освіти та креативності неформальна освітня організація, яка розпочала свою роботу у 2017 р., об'єднавши діяльність громадського сектору, управлінських структур, закладів освіти різного рівня тощо. Кластер зосереджує свою діяльність на 5 основних напрямків: інтернетизація шкіл, вивчення англійської мови (залучено 7 шкіл м. Львова), критичне мислення, розвиток підприємництва, інклюзивне середовище. Окрім того, Кластер стає активним учасником та співорганізатором низки проектів (форум «Креативний прорив» у Львові, проект в рамках напрямку "Інклюзивне середовище", які стосуються вивчення англійської мови тощо).

Місто Львів, як метрополійний центр Західного регіону України, має усі передумови для формування та розвитку освітніх кластерів. Однак для їх ефективного функціонування необхідне якісне інституційне, стратегічне та програмне забезпечення, яке б дозволило реалізовувати необхідні заходи. Розуміння місцевими органами влади необхідності стимулювання кластерних ініціатив в освіті дозволить інтегрувати навчальні заклади в освітній кластер, що сприятиме

⁶⁷ Романовський О. О. Характерні особливості підприємницьких ВНЗ світу // О.О. Романовський / Економіка та держава N 2/2011. – С. 4-10 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2011/3.pdf

⁶⁸ Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія / О.О. Романовський. – Вінниця: Нова книга, 2012. – 504 с. – С.145-146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/>

⁶⁹ Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької освіти в системі національної освіти України: Монографія. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 416 с. – С. 18.

⁷⁰ Там само. – С. 36.

⁷¹ Форум видавців у Львові. Освітній кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uifuture.org/ru/post/forum-vidavciv-u-lvovi-2017-ukrainskij-institut-majbutnogo-vlastovue-osvitnij-klaster_390

підвищенню якісного рівня підготовки учнів, абітурієнтів, наукових та науково-педагогічних кадрів, активізації й розвитку інноваційної діяльності, перетворення навчальних закладів у центри освітнього, наукового та культурного розвитку регіонів.

Таблиця 5.1

Освітні кластерні ініціативи в регіонах України*

Назва	Сфера діяльності	Мета	Засновники, учасники	Територія функціонування, принципи взаємодії	Дата і місце створення
Інноваційно-освітній кластер "Агротехніка"	освіта, промисловість, наукова та інноваційна діяльність, інформаційна інфраструктура, новітні технології землеробства і сучасного сільгоспмашинобудування	об'єднання провідних державних аграрних вузів, приватних промислових і агропромислових підприємств, науково-дослідних установ, інженерних центрів і органів державної влади та місцевого самоврядування для здійснення ефективної наукової, освітньої, інноваційної та виробничої діяльності в аграрному й агропромисловому секторах економіки	Харківська обласна державна адміністрація; Індустріальна група УПЕК, сільськогосподарські ВУЗ (Харківський, Миколаївський, Сумський)	приватно-державне партнерство, міжрегіональна	Харків, 24.06. 2015 р.
Education Cluster, освітній кластер Одеси та Одеської області	освіта	модернізація системи освіти	Об'єднання громадських організацій, фондів, департаментів та ініціативних груп в сфері освіти.	регіональна	Одеса
Харківський освітній кластер Green jobs of Ukraine	освітні зелені курси, семінари, тренінги. Практичні професійні курси навчання роботі на різних зелених посадах і робочих місцях.	партнерські взаємини з зеленими роботодавцями в навчанні та підборі «зелених кадрів» всіх рівнів.	Асоціація суб'єктів зеленого бізнесу регіону, Асоціація Зелене Соціальний Енергетичний Кластер АЗБ	регіональна	Харків
Науково-освітній кластер УМО «ДВНЗ Університет менеджменту та освіти» НАПН України	освіта, підвищення кваліфікації; напрями підвищення конкурентоспроможності національної системи післядипломної педагогічної освіти	підвищення конкурентоспроможності національної системи післядипломної педагогічної освіти	колективи науково-педагогічних і педагогічних працівників навчальних закладів різних рівнів та науково-методичних установ	віртуальна лабораторія, науково-дослідна робота; міжрегіональна	15. 01. 2015 р., Київ
Освітній кластер	стимулювати у молоді бажання здобувати якісну освіту	утворення кластерів місцевих вузів із провідними вузами країни	Черкаський державний бізнес коледж; Київський національний університет технологій та дизайну; Вузи Латвії, Польщі та Ірландії.	міжрегіональна, міждержавна	Черкаси, 2015 р.

*Джерело: складено на основі⁷²

⁷² Меморандум про організацію інноваційно-освітнього кластеру «Агротехніка» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://agrocluster.org.ua/?page_id=70; ЧДТУ залучає професійно-технічні заклади до освітнього кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vycherpno.ck.ua/chdtu-zaluchaye-profesijno-tehniczni-zakladi-do-osvitnogo-klasteru/>; <http://www.greenbizua.org>.

Слід зазначити, що процес розвитку кластерних освітніх ініціатив супроводжується низкою проблем, серед яких найсуттєвішими є:

- законодавча неврегульованість процесу створення та діяльності кластерів;
- відсутність систематизованих відкритих ресурсів (веб-сайтів, статистичних ресурсів тощо) із інформаційним наповненням, кількісними та якісними показниками створення та функціонування кластерних ініціатив в сфері освіти;
- відсутність досвіду співпраці між підприємствами у сфері наукових досліджень;
- часткова обізнаність органів влади та суб'єктів бізнесу із перевагами кластерної співпраці;
- відсутність практики створення кластерів у сфері освіти;
- проблеми із визначенням джерел фінансування функціонування кластера.

Відсутність стратегічного та правового підґрунтя для практичної реалізації кластерного підходу в організації освіти не дозволяє повноцінно використовувати закладений у такій формі сучасної організації економіки інноваційний потенціал. Кластери можуть принести результати тільки тоді, коли вони вписані в більш широкий контекст стратегій економічного розвитку.⁷³

У «Стратегії розвитку Львівської області на період до 2020 року»⁷⁴ серед стратегічних цілей розвитку конкурентоспроможної економіки завданням 1.1.4 визначено розвиток кластерів. Сферами реалізації проектів Стратегії є подальше просування кластерної моделі функціонування бізнесу в регіоні; популяризація діяльності кластерів на регіональному, національному та зовнішньоекономічному рівнях; формування ефективної методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки реалізації кластерної політики на галузевому і регіональному рівнях.

Однак, основний акцент ставиться на розвиток бізнес-кластерів, в той час, як освітні кластери, у формуванні яких задіяні бізнес структури, несуть особливе соціальне значення. Відтак, стимулювання та розвиток освітніх кластерів це: збільшення кількості молоді, що займається науковою, науково-технічною, дослідно-конструкторською діяльністю; підвищення якісних показників сфери освіти; розвиток інноваційної, матеріально-технічної освітньої інфраструктури; підвищення науково-дослідної та інноваційної активності школярів та студентів; творення ефективних форм взаємодії між закладами освіти, науки, громадськими організаціями та органами влади тощо. Тому органам влади слід звернути особливу увагу на створення та стимулювання функціонування кластерів в освітній сфері.

Іншим видом просторових освітніх систем є **освітні корпорації (університети-підприємства)** – це корпорації, які займаються створенням і реалізацією освітніх послуг на регіональному, державному та глобальному ринку. Перші освітні корпорації почали з'являтися у США ще у 70-х рр. XX ст. (на сьогодні функціонує 13 найбільших відкритих освітніх корпорацій, в яких сектор прибуткової вищої освіти є основним видом діяльності)⁷⁵. Перевагами у функціонуванні освітніх корпорацій стали:

- орієнтація на задоволення потреб споживачів та можливість гнучко реагувати на освітні запити населення, які чітко корелюються із вимогами ринку праці;
- можливості розширеної співпраці з навчальними закладами в інших країнах;
- орієнтація навчальних програм на ринок праці («що потребує зараз і буде вимагати в майбутньому»);

⁷³ Грозний І. Специфіка кластерних стратегій в розвитку регіонів / І. Грозний, В. Малюков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: skhid.com.ua/article/download/65571/60786.

⁷⁴ Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. – С.44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf.

⁷⁵ Романовський О. О. Характерні особливості підприємницьких ВНЗ світу // О.О. Романовський / Економіка та держава N 2/2011. – С. 4 -10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2011/3.pdf; Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія / О.О. Романовський. – Вінниця: Нова книга, 2012. – 504 с. – С. 80 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/>.

– розширення ринку навчання, надання послуг у зручний для студента час, акцент на прикладних знаннях та орієнтація на кар'єро-орієнтовані програми, фінансування діяльності на 95% за рахунок студентської оплати.

Серед основних недоліків у функціонуванні таких структур виділяють: підзвітність акціонерам; заниження критеріїв при наборі студентів; відсутність принципу взаємного керівництва та свободи при управлінні навчальними закладами тощо.

В Україні теж розпочинається процес формування мережі вищих навчальних закладів, які все частіше розглядаюся з підприємницьких позицій (залучення фінансово спроможних студентів і слухачів, грантів, дотацій, внесок у створення бренду та укріплення іміджу навчального закладу тощо), а студенти, аспіранти, докторанти, у таких закладах оцінюються як клієнти освітньої корпорації, що стають покупцями освітніх послуг на запити яких орієнтується освітньо-навчальна робота викладачів.⁷⁶ Окрім того, університет-підприємство розглядається як стадія розвитку регіонального або національного вищого закладу освіти (ВЗО) з орієнтацією на місцеві ринки праці. ВЗО у ролі підприємця пропонує ринку новий освітній продукт, яким можуть бути навчальні програми, наочні матеріали, результати наукових досліджень та розробок, методичні та управлінські розробки тощо. Зростає зацікавленість ВЗО в одержанні доходу (скороченні залежності від урядової підтримки), і в зміцненні свого іміджу як наукового та освітнього центру.⁷⁷ Прикладами функціонування освітніх корпорацій в Україні є «Університет КРОК («Корпорація розвитку освіти і кадрів»)), що є найбільшим приватним навчальним закладом та позиціонує себе як частина освітньої корпорації з багаторівневою структурою з вертикальними і горизонтальними, прямими і зворотними зв'язками.⁷⁸

Окрім того, Україна переймає культуру корпоративної освіти – великі компанії починають виховувати працівників під свої стандарти, витрачаючи на це власні кошти. Це дає змогу структурам великого бізнесу виходити на поле, яке традиційно обслуговувалося інститутами класичної освіти. Корпоративний університет визначають як стратегічну парасольку, структуру, яка є вершиною корпоративного навчання й становлення компанії, а також як феномен своєрідної «трансструктурної мутації», що виникає в зоні активної взаємодії між бізнесом та вищою освітою.⁷⁹ Формами функціонування корпоративного університету можуть бути:

- віртуальна структура, яку курує спеціальна посадова одиниця – Chief Learning Officer, всі інші ресурси навчання являють собою аутсорсингову мережу, що реалізує весь процес навчання віртуально, і це істотно скорочує витрати. Співробітники беруть участь у семінарах, слухають лекції і виконувати практичні завдання безпосередньо на своєму робочому місці;
- інсорсингова модель – функціонує усередині організації як повноцінна навчальна структура – із власною інфраструктурою, персоналом, штатними тренінг-менеджерами, навчальними аудиторіями тощо;
- змішана форма, із зсувом у той, або інший бік.

Існуючі корпоративні університети умовно поділяють на: 1) освітні, котрі займаються навчанням персоналу; 2) інноваційні, орієнтовані насамперед на вирішення актуальних проблем удосконалення виробництва і менеджменту, управління знаннями і їх застосування при розробці нових продуктів та послуг, навчання персоналу під нові завдання.⁸⁰

⁷⁶ Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької освіти в системі національної освіти України: Монографія. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 416 с. – С.53.

⁷⁷ Шевченко Л. С. Транснаціоналізація вищої освіти: сутність, етапи, наслідки / Л.С. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=31470>.

⁷⁸ Університет економіки та права «КРОК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.krok.edu.ua/ua/pro-krok>.

⁷⁹ Курбатов С. Корпоративний університет як продукт взаємодії бізнесового та освітнього середовища в сучасних умовах // Вища освіта України. – № 3. – 2014. – С. 44-49.

⁸⁰ Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької освіти в системі національної освіти України: Монографія. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 416 с. – С. 18

Отже, корпоративні університети є своєрідними «мозковими центрами» бізнес-корпорацій, оскільки займаються науково-прикладними розробками, удосконаленням управління, виробничих технологій, моделей організації нових бізнес зв'язків та розвитком людського ресурсу. Найбільш успішними прикладами функціонування корпоративних університетів в Україні стали: Академія ДТЕК (навчається 1600 осіб – менеджмент середньої і вищої ланки), Українська аграрна школа (навчається 97 осіб, функціонує три освітні програми: механікшкола, агрошкола і бухгалтершкола), Приват Університет (корпоративний університет Приватбанку, навчається близько 30 тис. ос.), Career Development Program (EPAM Systems), Академія бізнесу Ernst & Young, Академія Deloitte тощо.⁸¹

Навчально-освітні комплекси – це науково-освітні (навчально-наукові) комплекси, які дозволяють поєднувати наступність і безперервність отримання освітніх послуг від рівня дошкільної освіти до вищих наукових ступенів. Це дитячі школи раннього розвитку, загальноосвітні спеціалізовані навчальні заклади, вищі навчальні заклади III – IV рівнів акредитації, а також центри додаткової освіти (корпоративна та післядипломна освіта, освіта дорослих, додаткові освітні послуги) тощо, які функціонують у системі вертикальної та горизонтальної мережевої взаємодії між закладами освіти різного освітнього рівня.

Науково-освітні комплекси сприяють: удосконаленню та розширенню мережі освітніх закладів, в тому числі інноваційного спрямування, відповідно до потреб та запитів споживачів освітніх послуг та ефективному використанню принципу багатоканального фінансування тощо. Такі комплекси успішно функціонують у Харкові (Народна українська академія), Одесі (Навчально-науковий комплекс «Школа-коледж-університет» ОНУ імені І.І. Мечникова), Львові (Науково-навчальний комплекс «Економосвіта» було створено у 2003 році з ініціативи Львівського інституту УБС, Інституту регіональних досліджень НАН України, Національного університету «Львівська політехніка», Тернопільського національного економічного університету) тощо. Особливістю цих закладів є те, що вони ефективно поєднують державне фінансування та отримання позабюджетних коштів (наприклад у Навчально-науковий комплекс «Школа-коледж-університет» ОНУ імені І.І. Мечникова лише 10% студентів навчалися за бюджетний кошт⁸², а також раціонально використовують педагогічне та матеріально технічне забезпечення, підвищуючи освітній рівень людського капіталу тощо. Наприклад, при Львівському університеті бізнесу та права функціонує: Львівська приватна правничо-економічна гімназія (у складі якої функціонує дошкільний навчальний заклад «Калинонька»), Центр міжнародної освіти (дає можливість пройти на дистанційній чи стаціонарній основі курс навчання у іноземних вищих навчальних закладах та одержати польський або американський диплом про вищу освіту) тощо.⁸³

Варто виділити економічні ефекти у функціонуванні просторових освітніх систем, а саме:

- підвищення ефективності та обсягів економічної активності, збільшення інноваційної та інвестиційної привабливості економіки;
- скорочення процесу комерціалізації технологій, підвищення конкурентоспроможності підприємств;
- збільшення попиту на спеціалізовану освітньо-наукову продукцію;
- вдосконалення якісного забезпечення ринку праці, сприяння розширеному відтворенню людського капіталу та підвищення інтелектуально-культурного рівня населення;
- підвищення рівня ділової активності регіону;
- покращення умов життєдіяльності та добробуту населення тощо.

⁸¹ Исакова Д. Шесть крупнейших корпоративных университетов страны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/business/1350247-shest-krupnejshih-korporativnyh-universitetov-strany>.

⁸² Загальний опис ННК «Школа-Коледж-Університет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://onu.edu.ua/uk/structure/institutes/iipo/iipo_nnk.

⁸³ Львівський університет бізнесу та права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lubp.com>.

Формування нових функціональних структур у соціально-економічній сфері має стати одним із стратегічних завдань регіонів і знайти відображення в стратегіях і програмах соціально-економічного розвитку регіонів України. Отримання позитивного синергетичного ефекту від діяльності просторових освітніх структур для економіки регіону вимагає обґрунтованих рішень від органів державної та регіональної влади.

Розвиток просторових освітніх систем в Україні потребує здійснення наступних заходів:

1) визначити роль освіти та креативності у розвитку економіки та прийняти бачення місця просторово-освітніх систем у ньому;

2) підвищувати рівень обізнаності щодо місця і ролі просторових освітніх систем у соціально-економічному розвитку та розробити план заходів інклюзивного розвитку на всіх рівнях влади;

3) підтримувати налагодження партнерств у межах просторових освітніх систем та посилити зв'язок із різними сектором економіки;

4) розробити короткострокову «дорожню карту» для розвитку просторових освітніх систем, яка відображатиме стратегію розвитку освіти та економіки. Стратегічне бачення та цілі діючої стратегії «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», необхідно доповнити напрямками щодо розвитку просторових освітніх систем, що також вимагає розробки чіткої дорожньої карти для їх реалізації. Міністерство економічного розвитку і торгівлі та Міністерство освіти та науки України мають розробити план дій, щодо розвитку просторових освітніх систем, який має затверджуватися та коригуватися щорічно, з визначенням конкретних цілей та інструментів, які мають бути реалізовані у чіткі терміни;

5) створити центр стимулювання розвитку просторових освітніх систем, на який буде покладено функцію регулюючого впливу на усіх учасників (сприятиме координації та комунікації, інформаційній взаємодії учасників, здійснюватиме моніторинг бар'єрів, можливостей та стимулів для розвитку просторових освітніх систем, а також реалізації заходів із стимулювання співробітництва (організація робочих груп, конференцій, семінарів, створення спеціалізованих Інтернет-ресурсів), проведення маркетингових досліджень та вивчення попиту на конкретні спеціальності випускників професійно-технічної освіти тощо). Такою установою мають стати органи місцевого самоврядування, зацікавлені в підвищенні конкурентоспроможності громади та позитивному розвитку території;

6) активно залучати та сприяти зміцненню співробітництва між владою, бізнесом, наукою, освітою та громадськими організаціями в просторових освітніх системах з питань підготовки необхідних кадрів, якості освітніх послуг, розвитку бізнес-освіти, створення платформ для обговорення і розвитку системи соціального партнерства та соціальної відповідальності бізнесу, що дозволить знизити трансакційні витрати шляхом зменшення недосконалості інформаційних потоків в системі державного управління освітою;

7) органам місцевої влади слід ініціювати і підтримати проведення наукових досліджень щодо визначення пріоритетів та необхідності стимулювання розвитку просторових освітніх систем для регіональних та національної економіки;

8) створити в Україні інформаційно-аналітичну систему зі збору, розповсюдження інформації про формування і розвиток просторових освітніх систем, моніторингу процесу їх розвитку і поширення з метою розширення каналів комунікації та взаємодії між учасниками просторових освітніх систем, обміну досвідом, що сприятиме ефективному використанню фінансового та управлінського ресурсів тощо;

9) визначити просторові освітні системи, які доцільно розвивати із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів. Обґрунтувати інструменти підтримки і сприяння розвитку ефективних форм просторових освітніх систем, залежно від специфіки територій, особливостей їх соціально-економічного розвитку, конкурентних переваг чи проблем окремих територіальних систем.

6. Агрохолдинги як інтегровані форми агробізнесу: переваги, загрози та напрями регулювання діяльності

Сьогодні в Україні гостро постає проблема співіснування та взаємодії різних типів сільськогосподарських підприємств, а також важливість оцінки їх ролі в соціально-економічному розвитку окремих регіонів та держави в цілому. Така відносно нова форма господарювання як агрохолдинги в останні роки зайняла помітне та лідируюче місце не тільки в агропромисловому бізнесі, але й в цілій економічній системі. Зокрема, агрохолдинги забезпечують посилення експортних позицій України, особливо в сфері рослинництва, значною є також їх частка у створенні ВВП, мають більші перспективи щодо просування своєї продукції на світовому ринку, визначаючи сільськогосподарські глобальні пріоритети. Крім того, саме агрохолдинги мають найвищі показники продуктивності використання землі, соціальних та інших виплат⁸⁴.

Регіональний розподіл TOP-20 агрохолдингових компаній України за розміром земельного банку у 2017 році та продуктивність використання земель сільськогосподарського призначення великими аграрними компаніями за регіонами демонструє рис. 6.1. Як бачимо, у 2016 році найефективніше великими агрокомпаніями використовувались землі сільськогосподарського призначення Волинської, Вінницької та Черкаської областей. Аутсайдерами за продуктивністю використання земель сільськогосподарського призначення є південні області України (Одеська, Миколаївська, Запорізька), а також Чернігівська та Луганська області.

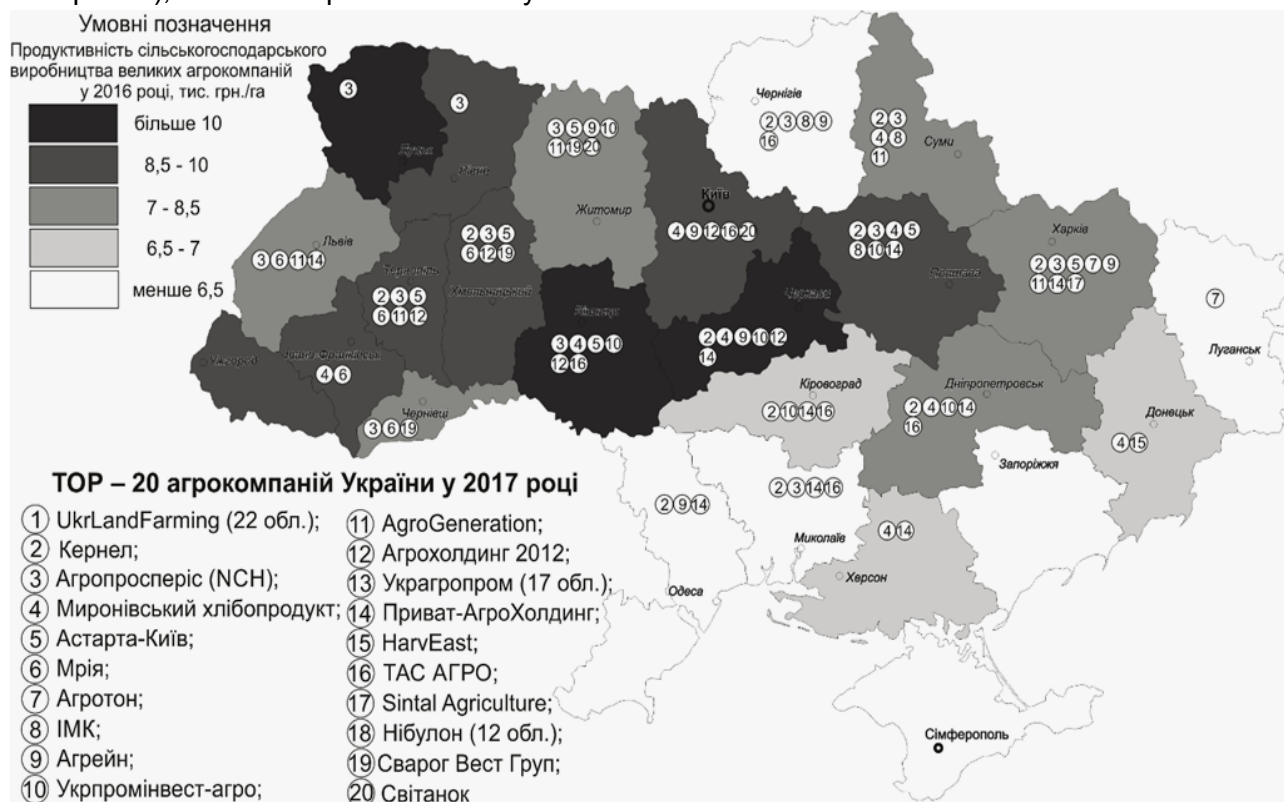

Рис. 6.1. Просторова концентрація найбільших агрокомпаній України за розміром земельного банку та продуктивність сільськогосподарського виробництва великих аграрних підприємств в регіонах України⁸⁵

⁸⁴ Найефективніше використовують землю агрохолдинги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrogeneration.com/ua/other/landlord-agricultural-holdings-make-the-best-use-of-land-research>

⁸⁵ Розраховано та побудовано за: Топ 100 латифундистів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/rating/top100#> та даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

До основних переваг функціонування агрохолдингів в Україні можемо віднести:

1. *Забезпечення зайнятості населення сільських територій.* Так, за нашими підрахунками зайнятість у сільському господарстві протягом 2014-2016 рр. зростала практично у всіх регіонах України, крім Івано-Франківської, Хмельницької та Сумської областей (рис. 6.2), де зменшення зайнятості склало відповідно 10,9%, 3,3% та 0,7%. Лідерами за кількістю зайнятих у сільськогосподарському виробництві є Вінницька, Львівська, Одеська та Харківська області. Варто зазначити, що Вінницька область протягом аналізованого періоду є також лідером за продуктивністю використання земель сільськогосподарського призначення (див. вище).

Рис. 6.2. Показники зайнятості у сільському господарстві за регіонами⁸⁶

Крім того, за результатами опитування міжнародної компанії Korn Ferry Hay Group 7 вітчизняних агрохолдингів (рис. 6.3) отримали найвищі показники від працівників та стали кращими серед роботодавців-агрохолдингів України у 2017 році.

Рис. 6.3. ТОП-7 агрохолдингів-роботодавців України у 2017 році⁸⁷

2. *Зростаюча динаміка питомої ваги прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор в структурі економіки* протягом 2013-2015 рр. та у 2017 році. Крім зростання частки

⁸⁶ Розраховано та побудовано за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

інвестицій, їх обсяги в агросектор у 2017 році в порівнянні із 2016 роком зросли на 16,7% (рис. 6.4).

Рис. 6.4. Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство протягом 2013-2017 рр.⁸⁸

3. *Зростання обсягів капітальних інвестицій в сільське господарство.* Як свідчать дані рис. 6.5 обсяги капітальних інвестицій за останні 5 років зросли майже в 3 рази, а у 2017 році в порівнянні із 2016 роком – практично в 2 рази. Зазначені тенденції підтверджуються зростанням обсягів імпорту аграрної техніки у 2016-2017 рр., причому 2017 рік став рекордним за останніх 10 років із загальним об'ємом імпорту сільськогосподарської техніки в 1,5 млрд. дол. США⁸⁹. Крім того, позитивним фактором є те, що індекси капітальних інвестицій у сільському господарстві, за винятком 2017 року, є значно вищими, ніж в економіці в цілому.

Рис. 6.5. Обсяги та індекси капітальних інвестицій в сільське господарство та економіку України протягом 2013-2017 рр.⁹⁰

⁸⁷ TOP-7 агрохолдингів-роботодавців України 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/rating/top-7-agroholdingov-rabotodatelej-ukrainy-2017>

⁸⁸ Побудовано за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁸⁹ Офіційний сайт УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/resursi_agrovirobnitstva/tehnika

⁹⁰ Побудовано за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. *Забезпечення високої врожайності агропродукції, стабільних обсягів виробництва, високої рентабельності.* Зокрема, середня врожайність с/г культур великих с/г підприємств є вищою в порівнянні із фермерськими господарствами: за нашими підрахунками протягом 2013-2016 рр. в середньому різниця складала 15,5 ц/га або 8,7%. Темп приросту обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в цілому по Україні у 2016 році в порівнянні із попереднім роком склав 6,3%, тоді як приріст продукції, що виробляється великими сільськогосподарськими підприємствами – 8,9%. Середня рентабельність продукції агрохолдингів-лідерів галузі коливається від 24,46% до 54,85%, що значно вище середнього значення по галузі – 20,67% та оптимального значення – 15% (рис. 6.6).

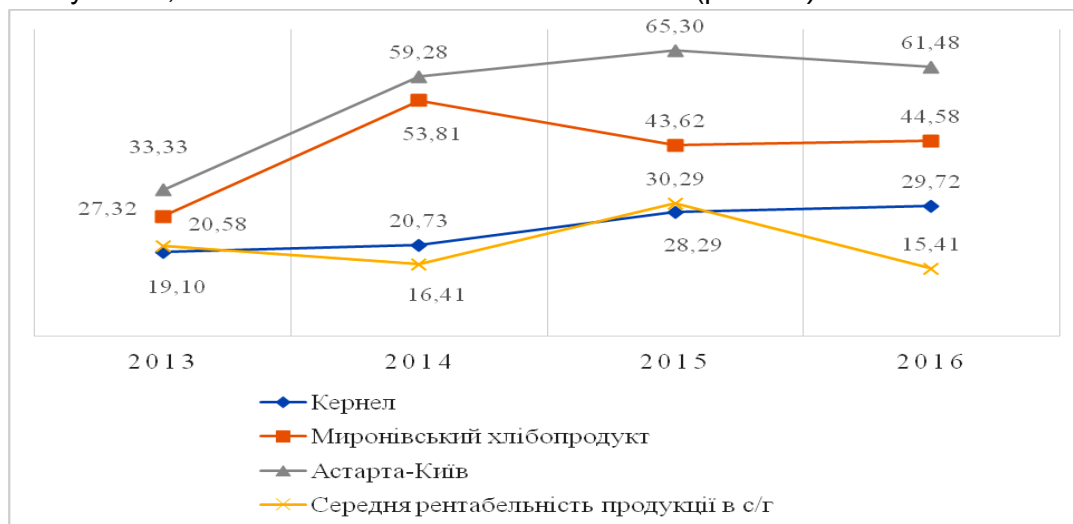

Рис. 6.6. Динаміка середньої рентабельності продукції в сільському господарстві та агрохолдингів протягом 2013-2016 рр., %⁹¹

5. *Висока результативність фінансово-господарської діяльності.* Так, агрохолдинги-лідери галузі демонструють високу результативність фінансово-господарської діяльності (за винятком кризових для усієї галузі 2014-2015 рр.) як за показниками валового та чистого прибутку, так і за показником EBITDA⁹² (рис. 6.7). Причому агрохолдинг Астарта-Київ протягом аналізованого періоду забезпечив не тільки стабільне зростання EBITDA, але й повністю беззбиткову фінансово-господарську діяльність.

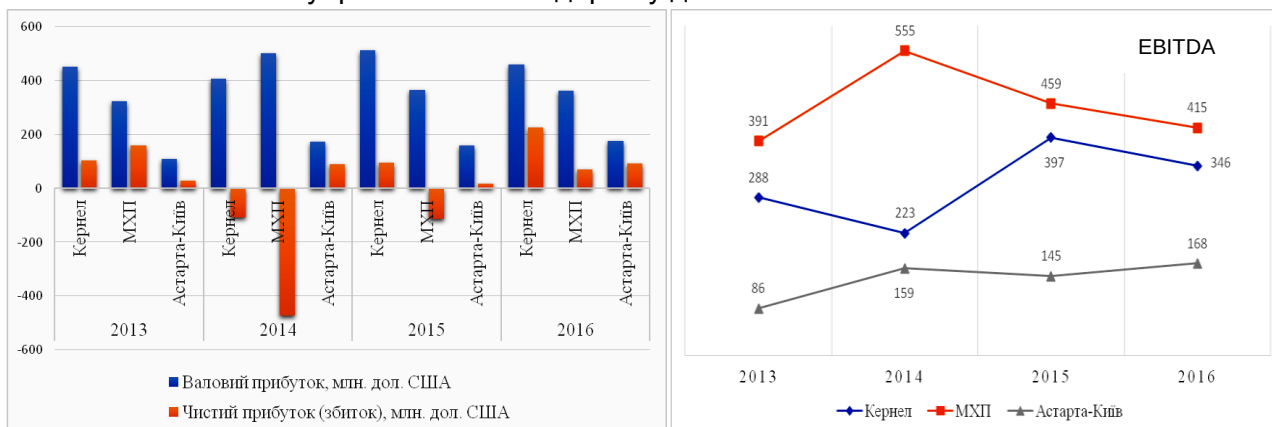

Рис. 6.7. Динаміка основних результатів діяльності агрохолдингів протягом 2013-2016 рр., млн. дол. США⁹³

⁹¹ Розраховано за даними Державної служби статистики України та фінансової звітності агрохолдингів.

⁹² EBITDA (англ. Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization) характеризує фінансовий результат діяльності підприємства до вирахування витрат по виплаті відсотків, податків і нарахованої амортизації.

⁹³ Побудовано за даними фінансової звітності агрохолдингів.

6. *Реалізація заходів корпоративної соціальної відповідальності.* В рамках даного напрямку більшість агрохолдингів України здійснюють ціленаправлену діяльність щодо забезпечення медичного захисту та культурного розвитку своїх працівників, адресної спонсорської допомоги співробітникам та пайовикам, будівництва об'єктів інфраструктури в регіонах своєї присутності та ін. Так, зокрема, агрохолдинг «МРІЯ» у 2017 році на соціальні проекти спрямував 21,5 млн грн.⁹⁴, Cygnet Agrocompany – 2,79 млн. грн., причому динаміка таких видатків демонструє стійку тенденцію зростання⁹⁵. Діяльність у сфері корпоративної соціальної відповідальності здійснює більшість великих агрокомпаній, однак на сайтах цих структур, як правило, декларуються основні напрями роботи при відсутності фінансового підтвердження проведених соціальних витрат.

7. *Вихід на зовнішні ринки запозичення капіталу та доступ до дешевих кредитів.* Вихід на зовнішні ринки капіталу відбувався шляхом розміщення певної частки акцій агрохолдингів на міжнародних фондових біржах, зокрема, у 2007 р. – 36% акцій агрохолдингу «Кернел» на Варшавській фондовій біржі; у 2008 р. – 19,41% акцій Миронівського хлібопродукту на Лондонській фондовій біржі; у 2010 р. – 20% акцій агрохолдингу «Авангард» на Лондонській фондовій біржі⁹⁶, внаслідок чого агрохолдингові компанії почали залучати кредити за низькими ставками, отримавши додаткову конкурентну перевагу перед іншими українськими с/г виробниками.

Незважаючи на значну кількість переваг діяльності агрохолдингових структур для аграрного ринку та економіки в цілому, їх функціонування пов'язане також із наявністю низки загроз, зокрема:

- *монополізація ринку оренди земельних ресурсів.* Так, концентрація значних площ земельних ресурсів в «одних руках» призводить до розвитку монополізму на ринку оренди землі: за нашими підрахунками у 2017 році 20 найбільших агрокомпаній України володіли земельним банком у розмірі майже 4 млн. га сільськогосподарських земель (табл. 6.1), що складає приблизно 20% від загальної площі, що перебуває в користуванні усіх сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 6.1

ТОР – 20 агрокомпаній України у 2017 році за розміром земельного банку⁹⁷

№ з/п	Назва агрокомпанії	Розмір земельного банку, тис. га
1.	UkrLandFarming	605
2.	Кернел	602,5
3.	Агропросперіс (NCH)	430
4.	Миронівський хлібопродукт	370
5.	Астарта-Київ	250
6.	Мрія	185
7.	Агротон	151
8.	ІМК	137
9.	Агрейн	127
10.	Укрпромінвест-агро	122
11.	AgroGeneration	120
12.	Агрохолдинг 2012*	116

⁹⁴ У 2017 році Агрохолдинг «МРІЯ» спрямував 21,5 млн. грн. на соціальні проекти і сплатив 443,8 млн. грн. податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mriya.ua/news/detail/u-2017-roci-agrokholding-mrija-sprjamuvav-215-mln-grn-na-s/>

⁹⁵ Затрати на КВС Cygnet Agrocompany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cygnet.ua/korporativna-ta-sots-vidpovidalnist/>

⁹⁶ Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / [Єрмолаєв А., Клименко І., Ємець В., Таран С.] – Київ: Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». – 2015. – С.14. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf>

⁹⁷ Складено за Топ 100 латифундистов України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/rating/top100#>

13.	Укراгропром	107
14.	Приват-АгроХолдинг	100
15.	HarvEast	97
16.	ТАС АГРО	88
17.	Sintal Agriculture	82,6
18.	Нібулон	82,5
19.	Сварог Вест Груп	80
20.	Світанок	80
Всього		3932,6

Примітки: *створений у 2015 році

- *постійне збільшення площі оброблюваних земель при незначній частці України у світовому експорті сільськогосподарської продукції.* Зокрема, маючи 2,3% орних земель світу, Україна займає лише 1,2% у світовому експорті сільськогосподарських товарів, тоді як в розвинених державах світу ці показники є або співмірними, або частка експорту перевищує частку орних земель, як наприклад, у США, Франції, Польщі та ін. У розрахунку на 100 га орних земель Україною експортується продукції на суму 52,3 тис. дол. США, що удвічі менше, ніж у світі. У вартісному виразі порівняно із середнім показником ЄС ми експортуємо продукції майже в 10 разів менше, із Францією – у 7,9 раз, Польщею – у 4,3 рази менше.⁹⁸

- *монополізація ринку сільськогосподарської продукції, що відбувається через захоплення великими агрокомпаніями найбільш рентабельних і експортно-орієнтованих сфер агробізнесу.* Так, у 2017 році частка експорту продукції рослинництва в загальному експорті складала більше 30%, в т.ч. зернових культур 15,1%, олії та інших жирів – 10,8%. За нашими підрахунками, починаючи із 2000 року, в т.ч. у 2017 році, більше 65% зернових та соняшнику вирощується саме великими сільськогосподарськими підприємствами. Причому рентабельність зернових та соняшнику в рослинництві є найбільшою – середнє значення протягом 2013-2016 рр. складає відповідно 35,4% та 59%.

- *поглинання невеликих підприємств* (кількість дрібних с/г підприємств в Україні протягом 2013-2016 рр. різко скоротилася – з 1460 у 2013 р. до 603 у 2016р. або на 58,7%);

- *обмеження можливостей для розвитку особистих селянських та фермерських господарств через проблематичність отримання та високу вартість кредитних ресурсів;*

- *неконтрольованість способів використання ґрунтів* і як наслідок – погіршення їх якісних характеристик. Так, у землеробстві України уже протягом двох десятиліть спостерігається тенденція до збільшення від'ємного балансу поживних речовин у ґрунтах. За таких обставин, експортуючи сільськогосподарську сировину, Україна експортує не лише робочі місця, додану вартість, а також гумус (через його виснаження), поживні речовини (NPK), віртуальну воду тощо. Зокрема, експортувавши у 2015 р. 19 млн. т. кукурудзи, 13,4 млн. т. пшениці та 48 тис. т. насіння соняшнику, Україна експортувала: 209,1 тис. робочих місць; 1847,9 тис. т. запасів NPK з ґрунтів (що фактично дорівнює внутрішньому річному споживанню мінеральних добрив); 22,21 млрд. м³ віртуальної прісної води. У грошовому виразі такі втрати поживних речовин (у цінах 2015 р.) можна оцінити в 739,2 млн. дол. США, води – 362 млн. дол. США. Це становить майже 21% від експортної виручки реалізації зазначених сільськогосподарських культур у 2015 р.⁹⁹

З метою нейтралізації негативного впливу діяльності агрохолдингових структур в контексті зазначених вище ризиків, на нашу думку, необхідно здійснити комплекс невідкладних заходів у таких основних напрямках (рис. 6.8). У ситуації, що склалася, пріоритетними завданнями органів державної влади має стати вміле поєднання ринкових та

⁹⁸ Могильний О.М. Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектора країни / О.М. Могильний, О.В. Хомаківська // Економіка та держава. – 2017. – №6. – С.6. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/3.pdf

⁹⁹ Там само. – С.7.

адміністративних методів регулювання і контролю за діяльністю агрохолдингових компаній. З огляду на це в рамках пріоритетних напрямів нами розроблено стратегічні цілі та інструменти їх реалізації (див. рис. 6.8).

Рис. 6.8. Стратегічні пріоритети та інструменти регулювання діяльності агрохолдингових компаній в Україні

Так як Україна володіє значними обсягами земельних ресурсів, що складають близько 6% території Європи, а із 60,3 млн. га земельного фонду майже 70 % припадає на сільськогосподарські угіддя з найкращою у світі родючістю¹⁰⁰, першочерговим напрямом регулювання діяльності агрохолдингів має стати усунення проявів монополізації на ринку

¹⁰⁰ За даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

оренди земель та впровадження такої моделі земельних відносин, яка б відповідала сучасним жорстким умовам міжнародної конкуренції. Адже монопольне становище великих агрохолдингових компаній на ринку оренди землі характеризується: по-перше, низькими (за світовими стандартами) ставками орендної плати, а по-друге, переважанням короткострокових договорів оренди над довгостроковими. Перше дозволяє агрохолдингам постійно збільшувати обсяги земельного банку, а друге – впливає на раціональне використання земель та збереження їх родючості. Так, орендна плата в Україні є найнижчою серед країн-членів ЄС та становить лише 37 дол. США в рік за гектар, а питома вага договорів оренди строком понад 10 років, хоч і демонструє тенденцію до зростання, у 2016 році складала всього 15%¹⁰¹. Для порівняння у Німеччині, Нідерландах та Данії орендна плата становить більше 200 євро за 1 гектар ріллі, у США – до 10 відсотків ринкової вартості, або 350-400 дол. США за 1 гектар; у Канаді на оплату оренди витрачається 40-45 відсотків вирощеного врожаю, у Франції – до 1/3 врожаю¹⁰².

В рамках даного напрямку надзвичайно важливо також забезпечити контроль за допустимими обсягами оренди агрохолдингами земель сільськогосподарського призначення з метою забезпечення раціоналізації землекористування на основі впровадження інноваційних смарт-технологій.

Не менш важливим завданням держави має бути також створення ефективних механізмів забезпечення розвитку малого та середнього агробізнесу, тим більше, що саме малі та середні сільськогосподарські підприємства відіграють сьогодні важливу соціально-економічну роль у забезпеченні розвитку сільських територій. Розвиваючи локальну конкурентоспроможність та створюючи об'єднання для захисту своїх інтересів на ринку (кооперативи, аграрні чи агропромислові кластери тощо) вони можуть забезпечити собі ефективнішу взаємодію як між собою, так і з державними підприємствами та великими агропромисловими формуваннями. В даному напрямі надзвичайно важливою є консультаційна та фінансова підтримка з боку держави у вигляді дешевих кредитів, дотацій та пільг, причому малі та середні виробники сільськогосподарської продукції повинні бути визнані виключними об'єктами державної підтримки суб'єктів підприємництва в аграрному секторі економіки.

У напрямі боротьби із деградацією сільськогосподарських земель та їх забрудненням першочергові заходи держави мають бути спрямовані на виконання Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням¹⁰³, а також прийняття Закону України “Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості”. Адже неконтрольоване збільшення агрохолдингами земель сільськогосподарського призначення при відсутності юридичної відповідальності за їх неналежне використання призвели, як уже зазначалось вище, до загострення проблем, що пов'язані із зниженням балансу поживних речовин у ґрунтах, зменшенням вмісту гумусу, зростанням кислотності ґрунтів тощо. На жаль, у проекті Закону України “Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості”¹⁰⁴ серед обов'язків землевласників та землекористувачів у сфері охорони ґрунтів та відтворення їх родючості (стаття 26) відсутньою є норма щодо обов'язкового страхування відповідальності орендарів (землевласників) земель сільськогосподарського призначення, яка хоча б частково вирішила

¹⁰¹ Данкевич В. Є. Розвиток земельних відносин у сільському господарстві: дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Житомирський національний агроекологічний університет. - Житомир. - 2017. - С. 245-249.

¹⁰² Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>

¹⁰³ Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 271-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D1%80>

¹⁰⁴ Проект Закону України «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/6338>

проблему фінансового забезпечення відтворення земельних ресурсів. Щодо екологічної відповідальності агрохолдингових компаній, то деякі з агрохолдингів уже здійснюють перші кроки в цьому напрямі. Так, лідер серед агрокомпаній України за розміром земельного банку у 2017 році – агрохолдинг UkrLandFarming – презентує власну стратегію в сфері охорони навколишнього середовища та промислової безпеки, яка включає наступні напрями природоохоронних заходів: виробничий екологічний моніторинг; збереження і раціональне використання водних ресурсів; охорона атмосферного повітря; захист земель; ресурсозбереження і енергоефективність¹⁰⁵.

Варто зазначити, що деякі агрохолдинги-лідери галузі, наприклад, Кернел та Миронівський хлібопродукт виділяють екологічну складову в рамках корпоративної соціальної відповідальності, інші, зокрема Астарта-Київ – розділяє екологічну та соціальну відповідальність. Вважаємо, що лише законодавче врегулювання вимог до екологічної складової відповідальності агрохолдингових компаній та постійний контроль з боку держави забезпечить результативність дій у сфері екологічної безпеки та відновлення родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення.

З метою забезпечення прозорості в діяльності агрохолдингових структур необхідним також є: створення державного реєстру агрохолдингових компаній із запровадженням відповідної бухгалтерської, податкової та статистичної звітності; ефективний розвиток біржового ринку; сплата агрохолдингами податків до бюджетів тих територій, де вони здійснюють свою фінансово-господарську діяльність.

Вважаємо, що зазначені заходи сприятимуть усуненню ризиків, що привносять в економіку України великі інтегровані агроформування, що в свою чергу сприятиме покращенню умов ведення бізнесу, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку і як наслідок – зростанню продовольчої безпеки держави.

¹⁰⁵ Офіційний сайт агрохолдингу UkrLandFarming [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ulf.com.ua/ua/sustainability/environmental_safety/

7. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу: перспективи для України

7.1. Інструменти державного сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу

Іноземний досвід функціонування різних просторових форм організації бізнесу засвідчує суттєвий позитивний вплив останніх на національне соціально-економічне становище, покращення виробничої структури, динаміку ринку праці та капіталу, а також підвищення конкурентоспроможності регіонів, у тому числі депресивних.

На відміну від України, де досвід створення і функціонування вільних економічних зон засвідчив факт перебільшення можливостей зазначених просторових форм організації бізнесу, популярним та привабливим місцем інвестування та здійснення експортно-імпортних операцій у ВЕЗ є ліберальна Грузія. Насамперед, це зумовлено наступними факторами: відсутність жорстких правил валютного контролю, наявність режимів вільної торгівлі з низкою європейських та інших розвинутих держав, відсутність корупції, прозорі умови ведення бізнесу, незначна чисельність податків – законодавством країни передбачено сплату лише шести податків, наявні знижені ставки податків, невеликий перелік ліцензій та дозволів для започаткування та ведення бізнесу, спрощені адміністративні процедури, підписана угода про Асоціацію з ЄС.

Податкове законодавство Грузії регламентує низку стимулів для ведення бізнесу підприємствами, зареєстрованими у вільних індустриальних зонах (ВІЗ), зокрема:

- звільнення від сплати податку на нерухомість;
- звільнення товарів, що вводяться на територію ВІЗ, від оподаткування ПДВ та сплати мита;
- часткове звільнення від оподаткування корпоративним податком;
- відсутність обмежень щодо репатріації капіталів.

Загалом, компанії, зареєстровані у ВІЗ, застосовують режими оподаткування, які передбачають уникнення подвійного оподаткування між Грузією та іншими країнами. Відтак, правила щодо оподаткування дивідендів, відсотків та інших платежів застосовуються для таких підприємств на загальних засадах. Разом з тим, платежі в межах ВІЗ можуть здійснюватися в будь-якій валюті за відсутності валютного контролю та торговельних бар'єрів або квот. Ведення більшості операцій на території ВІЗ не потребує ліцензування чи отримання спеціальних дозволів, інші – проходять відповідні процедури за спрощеною системою¹⁰⁶.

Завдяки комплексній державній підтримці малого та середнього бізнесу, значних успіхів у покращенні середовища здійснення підприємництва досягла Польща¹⁰⁷. На сьогодні в країні існує 14 особливих (вільних) економічних зон¹⁰⁸ (далі – ОЕЗ; загальна площа майже 16 тис га), реально діють 11 зон. У 2014 р. п'ять з існуючих 14 зон країни увійшли в число 50-ти найкращих спеціальних (вільних, особливих) економічних зон у світовому рейтингу за версією газети «Financial Times», а у 2015 р. Польща посіла 13-е місце в світі у списку найпривабливіших країн для іноземних інвесторів¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Georgia: free industrial zones [On-line resource]: – Access mode: <http://www.internationaltaxreview.com/IssueArticle/3672044/Archive/Georgia-Free-industrial-zones.html/>; Досвід вільних індустриальних зон у Грузії – огляд [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://taxlink.ua/ua/news/dosvid-vilnih-industrialnih-zon-u-gruzii-ogljad.htm>

¹⁰⁷ До 2020 р. в Польщі на інноваційні проекти планується виділяти до 3% від загального ВВП (Євросоюз підтримує польський бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpl.com.ua/UA/?pg=esforbis>.

¹⁰⁸ Відповідно до законодавства Польщі, ОЕЗ, – це площа, визначена правовими актами міністерства економіки Польщі, на території яких надається спеціальна підтримка для розвитку місцевої інфраструктури та надання пільг у вигляді звільнення від сплати податку на прибуток з капіталу підприємства.

¹⁰⁹ Економічний бюлетень Посольства України в Республіці Польща, липень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poland.mfa.gov.ua/mediafiles/sites/poland/files/105.doc>.

Підприємства, які діють в ОЕЗ Польщі, мають:

1) можливість отримати фінансову допомогу від держави при створенні бізнесу. При цьому, пріоритетним є субсидування таких галузей економіки, як капітальне будівництво, будівництво міської інфраструктури, альтернативна енергетика;

2) доступ до дешевих кредитів. Загалом, найбільш поширеним в Польщі є індивідуальний підхід у кредитуванні бізнесу, коли банки оцінюють галузь діяльності позичальника, саму компанію та розмір її первинного внеску в проект. Таким чином, фінансові установи країни можуть надавати позики підприємцям на розвиток бізнесу лише під 5% річних (в деяких європейських країнах процентна ставка може знижуватися і до 3%), а у окремих галузях, наприклад будівельній, – під 3-4%;

3) можливість отримати державну підтримку у вигляді звільнення від сплати податку на прибуток терміном до 31.12.2020 р. та податку на нерухомість терміном до 3 років. Для отримання зазначених пільг інвестор зобов'язаний одержати спеціальний дозвіл, що видає орган управління відповідної ОЕЗ¹¹⁰.

Загалом, основним завданням надання державних дотацій в рамках ОЕЗ є забезпечення розвитку економічно відсталих регіонів країни.

В межах ОЕЗ Польщі діє так звана регіональна програма сприяння, яка передбачає надання певних пільг підприємствам, які¹¹¹:

1. Залучили нові інвестиції. У такому випадку при розрахунку розміру пільги за основу береться максимальний розмір допомоги при інвестиційних затратах, визначення та розрахунок яких затверджено розпорядженням Ради міністрів Польщі. Обов'язковою умовою отримання зазначеної пільги є інвестування власного капіталу інвестором в розмірі не менше 25% від загального обсягу інвестиційних затрат (мінімальний розмір інвестицій – 100 тис євро).

2. Створили нові робочі місця. Основою розрахунку суми пільги є дворічні затрати підприємства на оплату праці нових працівників. При цьому, обсяг допомоги може змінюватись відповідно до розміру підприємства – 50% від капітальних вкладень для великих підприємств, 60% – для середніх та 70% для малих підприємств.

Ведення бізнесу в межах ОЕЗ ставить перед підприємством певні умови, зокрема¹¹²: а) вартість капіталовкладень повинна бути не менше ніж 100 тис євро; б) мораторій на вилучення інвестицій, терміном не менше ніж 5 років (для середнього та малого бізнесу – не менше 3-ох років); в) неможливість скорочення новостворених робочих місць.

Важливу роль у розвитку бізнесу Польщі відіграють також індустріальні та технологічні парки¹¹³ (на сьогодні зареєстровано 69 од.¹¹⁴), підтримка розвитку яких здебільшого здійснюється місцевими органами влади. Наприклад, у Високотехнологічному індустріальному парку «Штарґрад Щецинський» міська влада надає допомогу інвесторам у формі звільнення від податку на нерухомість (земельні ділянки, будівлі, споруди або їх частини, що призначені для ведення господарської діяльності). Інвестор також може отримати допомогу для: а) впровадження нових інвестицій (інвестиції на суму понад 100 тис євро, завершення інвестиційного проекту протягом 48 місяців від подачі заяви); б) при купівлі компанії, яка знаходиться на стадії ліквідації, та створення нових робочих місць (не менше 50 нових робочих місць в придбаній компанії протягом 12 місяців від дня подачі заявки); в) створення

¹¹⁰ Справочник инвестора: Польша. Правила бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.paiz.gov.pl/index?id=598b3e71ec378bd83e0a727608b5db>.

¹¹¹ Офіційний сайт польської агенції бізнес-аутсорингу та консалтингу inPL group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpl.com.ua/>.

¹¹² Вакуленко В.Л. Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / В.Л. Вакуленко. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf

¹¹³ Офіційний сайт польської агенції бізнес-аутсорингу та консалтингу inPL group [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://inpl.com.ua/>.

¹¹⁴ Industrial and Technology Parks / Invest in Poland. Polish Information and Foreign Investment Agency [Online resource]: – Access mode: http://www.paiz.gov.pl/investment_support/industrial_and_technology_parks.

нових робочих місць при реалізації нового інвестиційного проекту (не менше 50 нових робочих місць протягом 3 років)¹¹⁵.

Активно розвиваються промислові (індустріальні) парки (зокрема, Floresti, Ungheni, Cainari, Tracom, Cimislia, Bioenergagro, Raut) і в Молдові, де основними аспектами державної підтримки створення і функціонування зазначених інституцій є¹¹⁶:

1) компенсація витрат, пов'язаних із вилученням землі з категорії «землі сільськогосподарського призначення» та утворення на цих землях індустріальних парків;

2) надання права приватизації земель суспільного призначення за нормативною ціною, встановленою в період, коли така земля була надана у використання підприємству-адміністратору або орендована резидентом індустріального парку, але лише після гарантування і/або введення в дію будівництва і створення парку за місцем призначення;

3) можливість підприємства-адміністратора застосовувати коефіцієнт зменшення до 0,3 від тарифу, встановленого для щорічної оплати орендного договору за землю суспільного майна;

4) надання фінансової допомоги та податкових пільг відповідно до Податкового кодексу Молдови. Зокрема, це: можливість визначення податку на прибуток, отриманого від експорту товарів та послуг з промислових парків в розмірі 50% від квоти, встановленої в країні; звільнення від сплати акцизного податку на підакцизні товари, що куплені та експортовані за межі Молдови; звільнення від ПДВ та акцизного податку на товари, що були поставлені до промислового парку та розповсюджені між резидентами.

На території Молдови функціонує низка вільних економічних зон (ВЕЗ), зокрема: Expo-Business Chisinau, UngheniBusiness, Balti, Tvardita, Otaci-Business, Valkanes, Taraclia та ін. Учасникам зазначених зон урядом надаються пільги для зниження експлуатаційних витрат на інфраструктуру підприємств, зокрема: а) звільнення від ПДВ, митних зборів та акцизного податку на товари, що ввозять і повторно експортують; б) звільнення від корпоративного податку; в) 10-річний захист від несприятливих змін у законодавстві¹¹⁷.

Державні преференції передбачені законодавством і для резидентів індустріальних парків Республіки Білорусь. Зокрема, це¹¹⁸:

– пільгове оподаткування за формулою «10+10», що передбачає звільнення від всіх корпоративних податків на 10 років з моменту реєстрації резидента парку та зниження чинних податків на 50% на наступні 10 років діяльності в індустріальному парку;

– застосування митного режиму вільної митної зони, що дає право не сплачувати митні платежі на ввезення товарів за умови їх подальшої переробки та експорту за межі країн Митного Союзу;

– зниження ставки індивідуального податку на прибуток до 9% для працівників індустріального парку (розмір такого податку на всій території Білорусі становить 34%);

– звільнення від сплати обов'язкових страхових внесків із фонду заробітної плати для резидентів парку, а також їх іноземних працівників;

– вирахування в повному обсязі ПДВ, сплаченого при придбанні товарів (робіт, послуг), що використані для проектування, будівництва та оснащення будівель парку;

¹¹⁵ High Technologies Industrial Park in Stargard Szczeciński / Invest in Poland. Polish Information and Foreign Investment Agency [On-line resource]: – Access mode: http://www.paiz.gov.pl/investment_support/industrial_and_technology_parks/stargard_http.

¹¹⁶ Вакуленко В.Л. Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / В.Л. Вакуленко. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf; О промышленных парках: Закон Республики Молдова от 15 июля 2010 года №182 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=31903

¹¹⁷ Вакуленко В.Л. Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / В.Л. Вакуленко. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf

¹¹⁸ Там само; Литкова Н. Налоговые льготы в Республике Беларусь, в частности по НДС [Электронный ресурс] / Н. Литкова. – Режим доступа : <http://www.gb.by/aktual/nalogooblozhenie/nalogovye-lgoty>

– звільнення від податку на отримання прибутку від дивідендів, нарахованих засновникам;

– дозвіл на використання іноземної валюти, цінних паперів та (чи) інших платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків між резидентами індустриального парку та резидентами Республіки за валютними операціями, спрямованими на проектування та будівництво об'єктів парку;

– звільнення від компенсування втрат сільськогосподарського чи лісового виробництва на тих територіях, на яких здійснено будівництво індустриального парку;

– звільнення від компенсації знищення насаджень рослин та інші преференції.

При цьому, встановлення нових податків та зборів на території Білорусі на резидентів індустриальних парків не розповсюджуються.

Перевагами залучення інвестиції в розвиток індустриальних парків Республіки Білорусь є надання інвесторам доступу до добре оснащених транспортної та інженерної інфраструктури, забезпечення керуючою компанією підключення об'єкту інвестування до всіх комунікацій. З метою застосування новітнього досвіду на території парків передбачено можливість проектування за технічними нормативами зарубіжних країн за умови їх відповідності вимогам експлуатаційної безпеки та надійності основних конструктивних рішень.

Земельні ділянки на території індустриальних парків Білорусі можуть надаватись інвесторам як в користування згідно з договором оренди до 99 років, так і у приватну власність згідно з договорами купівлі-продажу. Зазначені операції має право здійснювати керуюча компанія відповідного індустриального парку¹¹⁹.

Індустриальні парки також є пріоритетною просторовою формою організації бізнесу в Румунії. В межах державної політики підтримки їх розвитку визначено інструменти стимулювання розміщення виробництва в індустриальному парку, а саме звільнення від сплати¹²⁰: а) земельного збору; б) плати за зміну призначення землі; в) податків за видачу містобудівних сертифікатів та будівельних дозволів; г) місцевих податків (податку на нерухомість) за рішенням місцевих органів влади.

Крім того, з 2013 р. Міністерство регіонального розвитку та державного управління Румунії реалізовує два напрями державного сприяння надходженню інвестицій в індустриальні парки¹²¹:

1. Звільнення від місцевих податків. Компанії, які здійснюють бізнес на території парків, можуть отримати до 200 тис євро державної допомоги протягом трьох наступних фінансових років. При цьому, максимальний бюджет зазначеного напрямку державного сприяння – 2,5 млн дол. США на рік.

2. Надання регіональної державної допомоги для підтримки впровадження початкових інвестицій в індустриальному парку шляхом звільнення від місцевих податків (компанії можуть отримати компенсацію у понад 50% їх величини). При цьому, максимальний бюджет зазначеного напрямку державного сприяння – 4,65 млн дол. США на рік.

Заявниками на отримання державної допомоги можуть бути румунські підприємства, що здійснюють діяльність у всіх сферах, за винятком сільського господарства, вугільної промисловості та здійснення експортної діяльності. Не можуть отримати державну допомогу підприємства, які перебувають на стадії банкрутства; одержували державну допомогу

¹¹⁹ Вакуленко В.Л. Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / В.Л. Вакуленко. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf.

¹²⁰ Там само; New provisions on industrial parks / Tax and Legal Alert, 16 July 2013 [On-line resource]: – Access mode: <http://www.pwc.ro/en/tax-online/tax-and-legal-alerts/assets/taxand-legal-alert-no-22.pdf>.

¹²¹ State Aid for investments in industrial park [On-line resource]: – Access mode: <http://www.kpmg.com/RO/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Newsflashes/Tax/Direct-Tax-ewsflash/Documents/TNF-301-EN-RO.pdf>.

впродовж останніх трьох років¹²². Таким чином, держава намагається відстояти свої інтереси саме у розвитку нових підприємств, створенні нових робочих місць. Компанії, які отримали державну допомогу, зобов'язані підтримувати впровадження інвестиції протягом мінімум 5 років після завершення інвестиційного періоду для великих підприємств і не менше 3 років – для малих і середніх підприємств.

Загалом, досвід Румунії засвідчує, що тимчасові податкові пільги або податкове послаблення є менш ефективним у світлі довгострокових перспектив діяльності індустріальних парків, ніж програми розвитку чи фінансові інструменти, такі як гранти і надання кредитних ліній.

Помітних успіхів у розбудові індустріальних парків¹²³ досягла Словаччина: при чисельності населення у 5 млн осіб в країні діє 71 індустріальний парк (Додаток В).

Основними інструментами державної політики сприяння розвитку індустріальних парків у Словаччині є¹²⁴:

1. Державне субсидювання, яке передбачає фінансування наступних витрат:
 - технічна інфраструктура та побудова необхідних інженерних споруд;
 - компенсація витрат на придбання, оренду чи обмін земельних ділянок, що будуть використовуватися індустріальним парком;
 - виплата платежів за відчуження земельних ділянок з лісового фонду;
 - часткова компенсація витрат на створення нових робочих місць.
2. Фінансування створення індустріальних парків. Здійснюється за рахунок коштів:
 - державного бюджету;
 - муніципалітетів (15%, при цьому для регіонів з високим рівнем безробіття (понад 10%) – до 25%. Основна мета такої диверсифікації – вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку);
 - інвесторів резидентів та нерезидентів;
 - фондів Європейського Союзу, а також грантів та дотацій Уряду Словаччини.
3. Податкові пільги та преференції для інвесторів – встановлюються залежно від обсягу інвестицій.

Державна підтримка індустріальних парків може становити до 50% вартості проекту.

Не менш масштабною є державна підтримка розвитку просторових форм організації бізнесу в Туреччині та Македонії. Так, в Македонії, податкові пільги для підприємств, які діють у зонах технологічного промислового розвитку (далі – ЗТПР), передбачають звільнення від¹²⁵:

- податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб на термін до 10 років з початку діяльності ЗТПР;
- ПДВ торгівлі проміжними товарами та послугами, а також імпорту товарів у ЗТПР;
- обов'язку подання гарантій стосовно забезпечення митного боргу (після проходження митних процедур) – для резидентів ЗТПР, що здійснюють виробничу діяльність та діяльність, пов'язану з інформаційними технологіями (розробка програмного

¹²² Офіційний сайт Асоціації індустріальних парків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aipu.com.ua>.

¹²³ Відповідно до законодавства Словаччини, індустріальний парк – це територія, визначена місцевим органом самоврядування, на якій здійснюється чи буде здійснюватися виробнича діяльність, або надаються послуги, одним або декількома інвесторами.

¹²⁴ Офіційний сайт Асоціації індустріальних парків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aipu.com.ua>; Ще раз про індустріальні парки. Досвід Словаччини (інфорграфіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.businessz.com.ua/news/26/832>; Офіційний сайт Міністерства економіки Республіки Словаччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.gov.sk/>

¹²⁵ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1YZDTA.html.

забезпечення, апаратні засоби зборки, цифровий запис, комп'ютерні чіпи тощо), займаються науково-дослідною роботою та новими технологіями з високими екологічними стандартами.

Разом з тим, резиденти мають право на отримання допомоги для навчання (обсяг допомоги близько 50%) та підвищення кваліфікації працівників (близько 25%). Обсяги фінансування можуть бути збільшені у випадках, якщо: а) реципієнтом є мале чи середнє підприємство; б) навчаються особи, що були безробітними; в) якщо ці витрати здійснюються в Македонії. Державна допомога на навчання та підвищення кваліфікації працівників підприємств, які діють у ЗТПР, полягає у фінансуванні: послуг інструктора, його транспортних витрат та осіб, що навчаються; витрат на амортизацію обладнання, що використовуються для навчання; витрат на консультування щодо вдосконалення інвестиційного проекту; відповідних витрат на залучення спеціалістів-консультантів. Крім того резидентам ЗТПР надається низка преференцій, пов'язаних з початком діяльності, а саме¹²⁶:

- звільнення від сплати податків за землю, що надається під будівництво (також це стосується і засновника зони);
- звільнення від обов'язку будувати укріття;
- фінансова допомога уряду на будівництво промислових приміщень (обсяг залежить від кількості майбутніх робочих місць та вартості інвестицій – 5-10%).

Державні пільги та фінансова підтримка не надаються підприємствам ЗТПР, які діють у сфері виробництва алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

В Туреччині державна підтримка розвитку просторових форм організації бізнесу здійснюється з розрізі окремих їх видів (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Основні інструменти підтримки розвитку просторових форм організації бізнесу в Туреччині*

Просторова форма організації бізнесу	Інструменти підтримки розвитку
Організовані промислові зони (спеціальні інвестиційні зони)	– нульова ставка ПДВ з операцій купівлі земельної ділянки; – звільнення від сплати податку на нерухомість на наступні 5 років після завершення будівництва; – скасування податку на поділ або об'єднання земельних ділянок; – пільгові комунальні платежі.
Зони технологічного розвитку	До кінця 2023 р. – оподаткування компаній, що розташовані в зазначених зонах, за нульовою ставкою податку на дохід; – оподаткування дослідних компаній та компаній, що працюють у сфері програмного забезпечення за нульовою ставкою корпоративного податку; – продаж програмних продуктів, створених у зазначених зонах, не обкладається ПДВ; – не оподатковується заробітна плата працівників компаній, що займаються НДДКР.
Вільні зони	– звільнення від сплати митних зборів, корпоративного податку і ПДВ; – нульова ставка податку на прибуток для співробітників компаній, що розташовані у зазначених зонах; – вільна репатріація прибутку – за умови, якщо 85% продукції йде на експорт.

*Джерело: складено за даними¹²⁷

Фінансування будівництва організованих промислових зон в Туреччині здійснюється відповідно до програми «Фонд організованих промислових зон та малого підприємництва», що формується із загального бюджету. Так, держава в особі Міністерства торгівлі і промисловості на зазначені вище цілі може надати кредит у розмірі 90-99% (залежно від

¹²⁶ Офіційний сайт Асоціації індустріальних парків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aipu.com.ua>.

¹²⁷ In the zone: Industrial parks provide incentives for local and foreign investors alike. The Report: Turkey 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxfordbusinessgroup.com/news/zone-industrial-parks-provide-incentives-local-and-foreign-investors-alike>; <http://qha.com.ua/ru/ekonomika/industrialnie-parki-v-turtsii-stimulirovali-rirost-vvp/169138/>

рівня розвитку регіону, де розташована зона) від вартості проекту зі створення певної просторової форми організації бізнесу.

Особливу концепцію інтеграції освіти, науки і виробництва в силу специфічних особливостей регіону обрала для себе Японія. Відтак, державна політика підтримки розвитку просторових форм організації бізнесу в країні є кардинально іншою, порівняно з аналізованими вище державами.

Найбільш поширеними просторовими формами організації бізнесу в Японії є технополіси, будівництво яких фінансується на регіональному рівні з місцевих податків (20%) та внесків корпорацій (80%). При цьому, державою шляхом непрямого фінансування (переважно податкові пільги) здійснюється підтримка переважно фундаментальних досліджень та розвідок, що здійснюються в інтересах громадськості. Основна частка бюджетного фінансування припадає на університети і державні наукові організації, а фірми, що здійснюють НДДКР, можуть отримувати пряму фінансову підтримку лише частково.

Обсяг державних інвестицій в індустріальні парки в Чехії становить 25% (інвестиції у землю, будівлі, машини й устаткування, окремі нематеріальні активи). А основними інструментами сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу в країні є:

- податкові канікули – звільнення від податку на прибуток на термін до 10 років;
- субсидії для створення нових робочих місць та навчання, грошові гранти для стратегічних проектів (доступні в регіонах з високим рівнем безробіття; допомога у вигляді грантів на створення нового робочого місця може досягати до 300 тис. крон (приблизно 12 тис. дол. США);
- знижки на купівлю земельних ділянок;
- звільнення від податку на нерухомість в окремих промислових зонах.

Резюмуючи проведені дослідження варто наголосити: сучасним механізмом індустріалізації економіки, залучення інвестицій, збільшення зайнятості населення, збалансованого регіонального розвитку, підтримки місцевих виробників, сприяння малому та середньому підприємству тощо є індустріальні (в деяких країнах технологічні, техно-промислові, промислові) парки (зони), розвиток яких в Україні поки що перебуває на початковому етапі. Найбільш поширеними інструментами державної підтримки розвитку індустріальних парків (зон) в країнах світу є податкові інструменти (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Податкові інструменти підтримки розвитку індустріальних парків (зон) в країнах світу*

№ з/п	Інструменти підтримки	Держави, що застосовують відповідні інструменти
1.	Пільгові ставки з податку на прибуток.	– Нідерланди, Чехія, Туреччина, Узбекистан, Грузія, Китай (підприємства зі 100% іноземними інвестиціями або спільні підприємства користуються 2-річними податковими канікулами, починаючи з першого року отримання прибутку, а протягом наступних трьох років – сплачують податок в розмірі 50%. Деякі індустріальні зони застосовують ставку податку 10%, якщо іноземне підприємство експортує понад 70% своєї продукції); – Литва (інвестиції понад 1 млн євро звільняються від податку на прибуток на 5 р.); – Росія (розмір пільгової ставки залежить від обсягу інвестицій, чисельності створюваних робочих місць); – Білорусь (повне звільнення протягом перших 10 років з дати реєстрації як резидент індустріального парку, а протягом наступних 10 років податок сплачується в розмірі 50% від діючої ставки; звільнення від податку на дивіденди, нарахованих акціонерам резидента (протягом перших 5 років з моменту отримання валового прибутку резидентом парку).

2.	Звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасникам індустріальних парків.	– Туреччина, Нідерланди, Азербайджан, Республіка Білорусь, Узбекистан, Грузія.
3.	Пільги зі сплати податку на нерухомість.	– Грузія (звільнення від сплати податку); – Польща, Нідерланди, Тайвань, Узбекистан, Азербайджан, Республіка Білорусь, Грузія, Казахстан (знижена ставка); – Туреччина (протягом 5 років з дня будівництва промислового підприємства).
4.	Звільнення від податку на землю.	– Туреччина, Тайвань, Грузія, Китай (розмір пільги різний в залежності від індустріального парку).
5.	Звільнення від податку на оренду землі або нерухомого майна.	– Литва (протягом перших 5 років - 100% пільга за умови, що обсяг інвестицій склав не менше 724 євро/га, протягом наступних 5 років - пільга в розмірі 50% від суми податку).
6.	Звільнення від екологічних податків.	– Туреччина (звільнення від муніципального податку на тверді відходи; зниження вартості води, природного газу і зв'язку).
7.	Застосування пільгових суттєво знижених тарифів на комунальні послуги.	– Туреччина (знижені тарифи на воду, природний газ і послуги зв'язку); – Угорщина (знижені тарифи на комунальні послуги або надання резидентам права розстрочення платежів).
8.	Звільнення від сплати місцевих податків і зборів.	– Угорщина (місцеві органи влади мають право прийняти рішення про звільнення резидентів від оподаткування місцевими податками строком до 5 років).

*Джерело: узагальнено за результатами дослідження

Крім зазначеного багатьма країнами надаються державні гарантії для інвесторів індустріального парку від несприятливої зміни законодавства про податки і збори, які передбачають збереження умов діяльності в частині митного, податкового та інших режимів. Відтак, актуальним вбачається врахування провідних світових практик державного сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу, зокрема, в частині податкового стимулювання на середньо- і довгострокову перспективу.

7.2. Інститути підтримки розвитку просторових форм організації бізнесу

Національні економіки стають все більш глобалізованими та взаємопов'язаними, внаслідок чого сформувалися розгалужені мережі сприяння розвитку інноваційних просторово-інституційних форм бізнесу. Зазначені мережі організовані як на національному, так і на мегарегіональному та міжнародному рівнях. Основна мета діяльності зазначених мереж полягає у реінвестуванні отриманих прибутків (проводять індивідуальну діяльність з проведення тренінгів, зустрічей, надання консультацій тощо) в подальше функціонування та розвиток організації.

Бенчмаркінг вітчизняних просторових форм організації підприємницької діяльності сьогодні реалізується здебільшого місцевими, частково національними, організаціями та в більшій мірі фокусується на загальній комерційній підтримці, ніж на підтримці інноваційної діяльності. Зазначена інфраструктура в Україні не отримує достатнього фінансування, не володіє відповідними засобами, методологіями та знанням для надання на належному рівні послуг з підтримки бізнесу. Разом з тим, обмеженим є доступ вітчизняних просторових форм організації бізнесу до відповідних міжнародних організацій (мереж) через відсутність відповідних знань, непоінформованість щодо кон'юнктури світового інноваційного ринку, недостатню конкурентоспроможність товарів (робіт, послуг).

Потужними організаціями з підтримки розвитку інноваційних просторових форм організації підприємницької діяльності є Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів (BIC) та Міжнародна асоціація наукових та технологічних парків (IASP). Остання, зокрема, є незалежною некомерційною неурядовою організацією, утвореною в 1984 р., штаб-квартира

знаходиться в Іспанії. Станом на вересень 2017 р. організація налічувала 373 члени (у 2001 р. їх було близько 200 од.), що охоплювали 142 тис підприємств, розташованих у 76 країнах світу. IASP має шість регіональних підрозділів – Африканський, Азіатсько-Тихоокеанський, Європейський, Латиноамериканський, Північноамериканський, Західноазійський, а також два офіси – у м. Малага (Іспанія) та м. Пекін (Китай)¹²⁸. До основних завдань Асоціації належать¹²⁹:

1. Відкрита інноваційна підтримка – Асоціація сприяє її членам у впровадженні технологій та стартапів.

2. Обмін досвідом, навчання зокрема щодо: створення та управління інкубаторами, науковими парками, кластерами; передачі технологій, інновацій тощо. Асоціація здійснює активну масово-роз'яснювальну роботу шляхом проведення вебінарів, публікації книг, матеріалів конференцій та статей, бюлетенів з оглядом актуальних тенденцій інноваційного розвитку у світі. Крім того, акумулює, аналізує та публікує статистику розвитку просторових форм організації бізнесу у світі, на вимогу своїх членів проводить дослідження з окремих питань інноваційного розвитку.

3. Сприяння учасникам у підвищенні їх міжнародного статусу.

4. Консультування, проведення семінарів з інноваційного менеджменту.

5. Забезпечення комунікації між глобальними корпораціями у різних секторах економіки.

6. Сприяння членам Асоціації у розробці стратегічних профілів технопарків.

Європейську мережу бізнес-інноваційних центрів (European Business & Innovation Centre (BIC) Network)¹³⁰ було створено у 1984 р. як спільну ініціативу Єврокомісії, лідерів європейської промисловості та Центрів бізнесу і інновацій (Business and Innovation Centers). На сьогодні організація є головною неурядовою європейською мережею, яка поєднує близько 200 бізнес- та інноваційних центрів, інкубатори, центри підтримки підприємництва по всьому ЄС. BICs сприяє створенню нових інноваційних просторових форм організації бізнесу завдяки підтримці інновацій, наданню послуг бізнес-інкубаторів, консалтингу та інтернаціоналізації (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Напрями сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу та сектори спеціалізації Європейської мережі інноваційних бізнес-центрів*

Напрями сприяння	Сектори спеціалізації
1. Підприємництво та освіта – підтримка нових просторових форм організації бізнесу шляхом проведення тренінгів, семінарів, надання консультацій тощо. 2. Фінансування стартапів. 3. Інтернаціоналізація. 4. Соціальна інновація – сприяння співпраці між різними просторовими формами організації бізнесу; задоволення соціальних потреб.	1. Зелена економіка – зміни клімату, навколишнє середовище, енергетика. 2. Біоекономіка – медичні технології, біотехнології, охорона здоров'я, біологічні науки, фармацевтика, агропродовольство. 3. Дизайн, культурна індустрія – дозвілля, мода, медіа, культура, цифрові технології. 4. Передові технології – робототехніка, механіка, нанотехнології, фотоніка. 5. Супутникові послуги Smart Mobility.

*Джерело: складено за даними¹³¹

Таким чином, організація, по суті, є місцем єднання просторових форм організації бізнесу з іншими інституціями; надає експертні послуги у численних сферах дії, включаючи фінансування, стимулює поширення прикладів успішних інноваційних проектів.

Бенчмаркінг Європейської мережі інноваційних бізнес-центрів – це триступеневий

¹²⁸ The IASP world in numbers [On-line resource]: – Access mode: <http://www.iasp.ws/About-us/Facts-and-figures>

¹²⁹ Increase your efficiency with IASP services [On-line resource]. – Access mode: <http://www.iasp.ws/Activities/Services>

¹³⁰ Official site European Business & Innovation Centre (BIC) Network [On-line resource]. – Access mode: <http://ebn.be/>

¹³¹ Там само.

процес, який включає: аналіз основної та додатково інформації про конкретну просторову форму організації бізнесу; надання експертного висновку.

Задля успішного сприяння розвитку просторовим формам організації бізнесу Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів співпрацює з низкою відповідних національних¹³² мереж¹³³.

Україна не є членом жодної з вищеназваних організацій, попри те, ще розмір внеску членів, наприклад, Міжнародної асоціації наукових та технологічних парків (IASP) залежить від категорії учасників та становить щорічно лише 400-1700 євро. Відтак, вітчизняний бізнес розвиваються ізольовано від міжнародної спільноти та можливостей їх підтримки.

Іншим прикладом мережі підтримки розвитку просторових форм організації бізнесу є Всесвітня асоціація технополісів (World Technopolis Association (WTA)) – міжнародна організація багатосторонньої співпраці, партнерська організація ЮНЕСКО. Її було створено за результатами Всесвітнього симпозиуму технополісів (World Technopolis Symposium) у 1996 р. у м. Даежеон (Корея) за рахунок субсидій уряду Кореї та коштів місцевого бюджету м. Даежеон. WTA сприяє розвитку міжнародної співпраці у сфері досліджень та розбудові інформаційної мережі серед своїх учасників. Головні цілі організації полягають у сприянні регіональному розвитку своїх учасників через обмін досвідом та інформацією, а також співпрацю серед наукоградів задля розвитку науки і технологій.

Прикладом ефективно діючої регіональної мережі підтримки розвитку інноваційних просторових форм організації бізнесу є Балтійська асоціація наукових і технологічних парків та інноваційних центрів (Baltic Association of Science and Technology Parks and Innovation Centers (BASTIC))¹³⁴. Структура об'єднує асоціації технопарків, які діють в Балтійському регіоні, зокрема:

- Асоціацію інноваційних мереж Литви (Association of Lithuanian Innovation Networks);
- Асоціацію Технопарків Латвії (Latvian Association of Technology Parks);
- Асоціацію наукових парків і технопарків Естонії (Association of Estonian Science and/or Technology Parks (AESTP));
- Центри та Бізнес-інкубатори (Centers and Business Incubators (LTICA)).

Для сприяння (синергія та обмін досвідом) розвитку інноваційних просторових форм організації бізнесу створений у 1996 р. в м. Дубай (Об'єднані Арабські Емірати) Центр прикладних досліджень та тренінгів (Centre of Excellence for Applied Research and Training (CERT))¹³⁵. Співпрацюючи із понад 20 багатонаціональними партнерами¹³⁶, організація є інформаційним посередником між своїми учасниками (науковий парк у м. Абу-Дабі та технологічний парк у м. Дубай) та світовими експертами з технологій, інвесторами, дослідниками у нафтогазовому секторі, сфері опріснення води для промислових та господарсько-питних потреб, а також фахівцями з екологічного менеджменту. Крім того, Центр сприяє розвитку людського капіталу шляхом консультування, проведення конференцій, тренінгів, семінарів тощо для працівників парків – учасників Центру. Організація є членом Міжнародної асоціації наукових парків (IASP).

¹³² Зокрема, RETIS (Франція), ANCES (Іспанія), BIC-Italia Net (Італія), Асоціація ірландських BICs (Ірландія), Associação dos Centros de Empresa e Inovação Portugueses (Португалія), європейських (EBAN, EEN, EURADA, ERRIN, PROTON, ENOLL, AER, JA-YE), міжнародних (IASP, INSME, ANIMA, WAINOVA, UIIN) та інших (ANPROTEC (Бразилія), NBIA (США), JAST (Китай), WAST (Китай), INCUBA (Чилі), COPARMEX (Мексика), SMEA (Тайвань).

¹³³ EBN has developed links with other innovation stakeholders across the world [On-line resource]. – Access mode: <http://ebn.be/index.php?lnk=KzF0aDVES1I3bG9TYXFGehLL2dQeEw2bU5MVE4rUUU0WHBIQkZUUhJnUT0=>

¹³⁴ Official site Baltic Association of Science, Technology Parks and Innovation Centers [On-line resource]: – Access mode: <http://www.bastic.eu/about>.

¹³⁵ Official site Centre of Excellence for Applied Research and Training [On-line resource]. – Access mode: <http://www.hct.ac.ae/>.

¹³⁶ Зокрема, IBM, Microsoft, Honeywell, Thales, TRL, Canadian Business Council, University of Strathclyde, NYIT, AMIDEAST, RTI International, British Business Group, General Electric та ін.

Поширеними є організації зі сприяння розвитку інноваційних просторових форм організації бізнесу, які діють на міжнародному рівні, однак організовані виключно національними агенціями. Наприклад, це Іспанська мережа офісів з трансферу знань (Red de Oficinas de Transferencia de Resultados de Investigación (RedOTRI)), або Європейська мережа центрів мобільності для дослідників (European Network of Mobility Centers for Researchers (ERA-MORE)), орієнтована насамперед на дослідників, які бажають працювати у інших країнах, а також на інтегровані форми організації бізнесу з попитом на талановитих іноземних дослідників). Остання, зокрема, налічує 200 центрів у 32 країнах світу та надає безкоштовні інформаційні послуги своїм учасникам щодо дослідницьких стипендій та грантів на Європейському, національному та міжнародному рівнях. Мережа активно співпрацює з іншими відповідними національними організаціями (наприклад, з Національною науково-технічною радою з досліджень Туреччини щодо повернення висококваліфікованих науковців з Європи до Туреччини).

У багатьох країнах інноваційні просторово-інституційні форми підприємницької діяльності формують національні чи спеціалізовані мережі, такі як Асоціація наукових парків Великобританії¹³⁷ (United Kingdom's Science Park Association (UKSPA)). Зазначена структура утворена в 1984 р. як об'єднання восьми провідних університетів Великобританії задля розвитку науки та інновацій. Сьогодні Асоціація є авторитетним органом щодо планування, розвитку та створення наукових парків та інших просторових форм організації бізнесу. Крім того, нею акумулюються та моніторяться статистичні дані щодо інноваційного розвитку в країні та регіоні. Нормативними документами організації передбачено можливість її учасників бути членами й інших аналогічних структур.

У міру зростання інтернаціоналізації бізнесу в останні роки відбувається поступовий розвиток транскордонних кластерів, у тому числі між європейськими країнами. Основною ініціативою створення Транснаціонального кластерного альянсу¹³⁸ (Transnational Alliance of Clusters Towards Improved Cooperation Support, TACTICS) є підтримка розвитку та посилення співпраці транскордонних кластерів в Європі. Організація об'єднує сім провідних національних та регіональних кластерних агентств, зокрема VINNOVA (Швеція), TMG (Австрія), North West Development Agency (Великобританія), OSEO (Франція), IWT (Бельгія), VENINN (Італія), PAED (Польща). З метою вироблення стимулюючих політик та інструментів реальної підтримки розвитку кластерів в ЄС дані структури активно взаємодіють за наступними напрямками¹³⁹:

1. Стимулювання міжнародного кластерного співробітництва.
2. Оцінка ефективності розвитку кластерів.
3. Підтримка маркетингу і брендингу кластерів.
4. Використання кращих практик розвитку кластерів в процесі розвитку нових кластерів і галузей, включаючи інноваційні послуги.
5. Фінансування інновацій в галузях по каналах розвинених промислово-інноваційних кластерів.

Загалом, інтернаціоналізація кластерів допомагає їм зберегти динаміку розвитку, не допустити так званого «ефекту замикання» (lock-in) як однієї з причин несприятливого результату розвитку кластера. Проте, експерти¹⁴⁰ відзначають, що в даний час лише Німеччина і Франція повною мірою беруть участь у процесі інтернаціоналізації промислово-інноваційних кластерів.

¹³⁷ Official site United Kingdom's Science Park Association [On-line resource]: – Access mode: <http://www.ukspa.org.uk/>

¹³⁸ European Cluster Organizations Directory – Europe INNOVA, 2013, Q2 – 8. [On-line resource]: – Access mode: <http://www.europabio.org/facts-figures.htm>.

¹³⁹ The 2013 EU Industrial R&D Investment Scoreboard European Commission, JRC/DG RTD [On-line resource]: – Access mode: <http://www.scribd.com/doc/25451234/The-2013-EU-Industrial-R-D-investment-scoreboard>.

¹⁴⁰ Global Innovation Index Report [On-line resource]: – Access mode: <http://www.globalinnovationindex.org>; Henry Erzkowitz. The triple helix: university-industry-government innovation. – Routledge, NY, London, 2008.

Сьогодні необхідність формування в Україні масштабної національної мережі підтримки інноваційних просторово-інституційних форм бізнесу зумовлена зокрема: розвитком окремих елементів національної інноваційної системи (індустріальні парки, технопарки, бізнес-інкубатори); впровадженням окремих вітчизняних компаній у свою діяльність елементів мережових структур (використання платформних технологій, запозичених торговельних марок, використання аутсорсингу) тощо. Проте, не вирішеними залишаються проблеми розриву між дослідженнями і їх впровадженнями у виробництвом; відсутності досвіду трансферу технологій, відповідних кадрових, організаційних і фінансових можливостей. Відтак, необхідним вбачається формування та об'єднання вітчизняних інноваційних просторово-інституційних форм бізнесу в ефективно діючу бенчмаркінг-мережу. До неї, зокрема, мали б увійти фінансово-кредитні та консалтингові установи, рітейл-центри, юридичні та податкові консультанти тощо. Вважаємо, перспективи підтримки розвитку вітчизняних просторових форм організації бізнесу полягають і в наступному: 1) підтримка трансферу технологій між її розробником та виробником; 2) застосування передових світових практик інноваційної діяльності; 3) активне просування та комерціалізація розробок науково-дослідних установ у світовому масштабі; 3) інформаційна підтримка та комунікація у глобальному просторі.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Питома вага видів економічної діяльності за обсягами ВДВ за регіонами України у 2016 році, %

Регіони	Види економічної діяльності*															
	А	В+С+D+E	F	G	Н	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Вінницька	30,3	21,2	1,5	9,8	5,5	0,5	2,8	1,5	7,0	0,9	0,6	7,7	5,9	3,6	0,5	0,7
Волинська	20,8	17,2	2,3	17,3	7,8	0,6	1,1	2,0	9,0	1,7	0,7	7,2	7,4	3,4	0,6	0,9
Дніпропетровська	9,3	44,6	1,4	12,1	6,3	0,5	2,0	2,8	6,4	1,6	1,4	4,1	4,0	2,6	0,3	0,6
Донецька	7,9	41,9	2,2	9,3	12,6	0,3	1,6	3,1	7,2	0,7	0,9	5,4	3,3	2,3	0,6	0,7
Житомирська	24,4	19,4	1,1	9,7	4,9	0,5	2,0	3,3	8,2	0,9	0,6	13,2	6,8	3,7	0,5	0,8
Закарпатська	17,9	15	2,4	14,8	9,2	1,5	1,1	2,7	9,8	1,1	0,7	8,4	8,6	5,0	0,7	1,1
Запорізька	14,8	40	0,9	10,9	4,2	0,7	1,5	4,4	5,5	1,3	0,7	5,8	4,8	3,3	0,4	0,8
Івано-Франківська	14,9	26,4	7,6	14,6	6,5	1,0	1,1	2,6	7,2	1,3	0,9	4,8	6,3	3,5	0,6	0,7
Київська	17	20,5	3,5	18,1	11,8	0,7	1,8	1,3	8,7	1,9	1,2	6,5	3,7	2,3	0,4	0,6
Кіровоградська	36,8	19	0,9	8,2	9,6	0,3	0,8	1,4	5,6	0,8	0,7	6,8	5,3	2,8	0,4	0,6
Луганська	20,4	32	1,1	5,0	5,1	0,3	2,2	2,1	8,0	1,6	0,5	11,2	5,6	3,1	0,6	1,2
Львівська	11,1	18,7	2,5	15,4	9,4	1,3	5,3	2,9	10,2	2,0	1,5	7,2	6,8	4,1	0,7	0,9
Миколаївська	25,3	20,4	1,7	12,9	10,8	0,6	1,6	1,9	5,6	1,2	1,0	7,6	5,3	2,7	0,5	0,9
Одеська	12,3	14,1	3,1	13,4	19,7	1,4	2,7	2,3	9,0	1,9	1,6	7,0	6,0	3,9	0,6	1,0
Полтавська	21,7	44	1,5	6,4	6,1	0,3	0,7	2,4	5,1	0,8	0,8	3,8	3,3	2,2	0,4	0,5
Рівненська	20,3	26,4	1,9	15,3	5,5	0,5	1,1	1,3	6,8	0,7	0,6	7,2	7,4	3,6	0,6	0,8
Сумська	26,4	26,1	0,9	11,5	4,7	0,4	1,1	2,1	7,4	0,9	0,6	7,5	6,0	3,1	0,5	0,8
Тернопільська	29,4	14,4	1,6	11,5	7,5	0,6	1,7	2,3	8,5	0,8	0,7	6,5	9,0	3,9	0,7	0,9
Харківська	14,3	26,4	2,1	12,9	7,8	0,6	4,8	2,7	7,5	2,7	1,5	5,3	6,6	3,1	0,6	1,1
Херсонська	38,1	12,8	0,8	9,9	5,8	0,8	1,3	2,5	7,1	1,1	0,6	7,1	7,0	3,6	0,7	0,8
Хмельницька	32	18,9	2,0	10,1	4,9	0,5	1,0	1,5	7,8	0,9	0,6	7,8	7,1	3,6	0,6	0,7
Черкаська	27,9	24,5	1,2	11,5	5,8	0,5	1,5	2,1	8,1	1,2	0,8	5,0	5,6	3,0	0,6	0,7
Чернівецька	25,7	10,6	3,3	10,7	6,1	0,9	1,8	2,5	10,0	1,3	0,8	8,6	10,5	4,8	0,9	1,5
Чернігівська	30,9	20,9	1,0	9,9	4,1	0,4	1,7	1,9	7,3	1,1	0,7	9,6	5,8	3,2	0,6	0,9

*Примітка: **А** - Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; **В** - Добувна промисловість і розроблення кар'єрів; **С** - Переробна промисловість; **D** - Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; **E** - Водопостачання; каналізація, поводження з відходами; **F** - Будівництво; **G** - Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; **Н** - Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; **I** - Тимчасове розміщування й організація харчування; **J** - Інформація та телекомунікації; **K** - Фінансова та страхова діяльність; **L** - Операції з нерухомим майном; **M** - Професійна, наукова та технічна діяльність; **N** - Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; **O** - Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; **P** - Освіта; **Q** - Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; **R** - Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; **S** - Надання інших видів послуг

Таблиця А.2

Питома вага видів економічної діяльності за обсягами ВДВ за регіонами України у 2012 році, %

Регіони	Види економічної діяльності															
	A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Вінницька	22,4	18,3	2,7	10,8	5,4	1,0	1,6	1,8	8,5	1,3	0,7	8,8	8,5	6,5	0,8	0,9
Волинська	16,6	16,4	2,6	15,3	9,2	0,8	1,0	3,8	8,1	3,0	0,8	6,6	8,9	5,0	0,9	1,0
Дніпропетровська	4,9	47,3	1,9	12,9	6,9	0,5	2,3	3,2	5,3	2,2	1,3	2,8	4,0	3,5	0,4	0,6
Донецька	4,2	39,9	3,6	16,2	10,0	0,6	0,9	3,4	6,2	1,9	1,2	2,9	3,8	3,6	0,8	0,8
Житомирська	19,2	22,7	2,1	10,6	5,4	0,6	1,8	2,1	7,7	1,3	0,8	10,1	8,4	5,5	0,8	0,9
Закарпатська	14,2	20,2	2,5	17,4	7,8	1,2	0,8	2,1	8,0	1,2	0,6	7,0	9,0	6,1	0,9	1,0
Запорізька	8,5	43,9	1,6	11,6	4,9	0,9	1,2	2,6	5,6	2,7	0,8	4,4	5,4	4,5	0,5	0,9
Івано-Франківська	12,2	30,2	6,3	13,7	5,5	1,0	0,7	2,2	6,4	1,1	1,0	7,0	6,8	4,4	0,8	0,7
Київська	13,5	18,2	3,7	18,6	15,7	1,2	1,0	1,6	7,3	3,2	1,4	6,0	4,1	3,3	0,5	0,7
Кіровоградська	23,2	22,2	1,7	11,5	10,2	0,4	0,8	1,9	6,4	0,9	0,9	6,9	6,9	4,8	0,7	0,6
Луганська	6,3	45,2	1,9	10,5	6,3	0,6	0,8	2,3	6,7	1,6	0,8	5,1	6,0	4,3	0,6	1,0
Львівська	9	17,9	2,8	17,7	9,2	1,2	5,0	3,4	8,1	2,0	1,4	6,6	8,4	5,5	0,8	1,0
Миколаївська	16,3	25,7	2,1	12,9	11,0	0,8	1,1	2,2	5,7	2,4	0,8	6,4	6,6	4,1	0,7	1,2
Одеська	7,4	13,1	4,2	14,9	19,3	1,4	3,2	4,1	8,5	3,1	1,4	6,1	6,9	4,3	0,8	1,3
Полтавська	14,2	44,2	2,3	8,0	8,5	0,5	0,8	2,3	4,8	1,3	0,7	3,9	4,1	3,3	0,5	0,6
Рівненська	17,1	26,2	3,2	11,1	7,1	1,0	1,0	2,3	7,2	0,9	0,7	6,6	8,3	5,6	0,8	0,9
Сумська	16,2	27,3	1,6	15,0	7,0	0,5	0,9	2,1	7,0	1,4	1,0	6,5	7,4	4,5	0,7	0,9
Тернопільська	24,2	13,6	2,3	12,3	9,0	1,1	1,4	2,6	8,2	0,9	0,9	6,9	9,0	5,9	0,9	0,8
Харківська	8,8	21,3	3,2	15,3	8,4	0,8	3,4	4,5	8,1	5,0	1,6	4,5	9,5	3,7	0,6	1,3
Херсонська	24,2	16	1,4	12,1	6,6	1,2	1,2	2,5	7,8	1,4	0,8	7,0	9,7	5,8	1,0	1,3
Хмельницька	22,1	20,3	2,0	10,0	6,7	0,6	0,8	2,2	8,1	0,8	0,6	7,5	11,5	5,2	0,8	0,8
Черкаська	21,8	24,3	1,8	12,8	7,3	0,5	0,9	2,0	7,5	1,3	1,1	5,3	7,5	4,4	0,7	0,8
Чернівецька	20,2	9,9	4,6	12,2	5,9	0,9	1,3	2,6	9,5	1,2	1,0	11,2	10,5	6,4	1,2	1,4
Чернігівська	20,8	24,9	1,4	11,0	5,8	0,5	1,1	2,2	7,5	1,2	0,7	8,9	7,3	5,0	0,7	1,0

*Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України

Таблиця А.3

Концентрація ключових сфер господарювання за кількістю зайнятого населення в регіонах України у 2016 році, %

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	31,2	10,8	2,4	19,7	29,5
Волинська	20,8	13,2	2,5	22,8	33,3
Дніпропетровська	7,5	24,8	3,8	24,5	33,0
Донецька	8,5	31,1	4,0	19,2	29,6
Житомирська	14,5	14,3	4,0	24,4	33,8
Закарпатська	24,8	11,6	5,6	17,7	34,5
Запорізька	16,6	22,2	3,9	21,4	29,6
Івано-Франківська	28,7	12,4	4,6	18,8	30,7
Київська	6,4	17,2	3,8	21,4	42,2
Кіровоградська	27,5	13,0	3,3	16,5	32,3
Луганська	12,8	27,5	3,8	22,1	25,5
Львівська	18,3	14,2	6,6	18,3	35,5
Миколаївська	27,8	13,3	3,3	19,3	27,9
Одеська	16,6	8,3	4,0	23,4	40,6
Полтавська	21,1	17,4	2,9	20,5	31,1
Рівненська	18,0	13,5	4,4	25,5	32,8
Сумська	23,4	15,0	4,8	19,7	30,6
Тернопільська	32,6	8,6	3,1	16,7	33,1
Харківська	13,5	18,3	4,4	24,2	33,4
Херсонська	29,5	9,0	2,9	21,6	29,9
Хмельницька	26,9	12,4	2,7	22,0	28,5
Черкаська	28,4	14,3	4,3	17,4	29,7
Чернівецька	28,8	9,8	4,7	18,7	32,4
Чернігівська	23,4	12,7	2,1	22,2	30,8

*Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України

Таблиця А.4

Концентрація ключових сфер господарювання за кількістю суб'єктів єдиного державного реєстру підприємств та організацій в регіонах України у 2016 році, %

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	14,5	9,1	4,5	16,3	45,0
Волинська	8,4	7,3	3,9	15,5	55,7
Дніпропетровська	7,5	8,9	6,4	28,6	45,0
Донецька	4,7	8,8	6,6	22,1	52,8
Житомирська	10,5	12,2	4,2	14,2	48,1
Закарпатська	8,7	9,0	4,4	13,9	56,4
Запорізька	9,6	9,7	5,9	22,3	46,9
Івано-Франківська	5,4	9,9	7,7	15,5	53,0
Київська	7,8	9,7	8,2	26,3	42,8
Кіровоградська	22,0	7,8	4,6	17,6	39,0
Луганська	7,4	10,3	6,0	18,8	50,1
Львівська	4,8	9,4	6,4	18,5	54,9
Миколаївська	17,4	6,9	4,5	21,6	44,2
Одеська	11,2	6,8	6,2	19,1	52,2
Полтавська	12,0	8,2	5,9	17,5	48,5
Рівненська	7,4	9,5	5,7	14,6	54,4
Сумська	9,8	8,8	5,1	16,7	50,0
Тернопільська	9,8	8,4	4,3	10,8	54,7
Харківська	5,6	10,8	5,6	25,1	48,2
Херсонська	16,2	7,5	4,6	18,8	45,8
Хмельницька	11,5	9,0	5,8	14,8	49,8
Черкаська	12,8	8,4	5,7	15,7	45,7
Чернівецька	8,9	9,1	5,5	14,0	53,9
Чернігівська	11,2	8,6	4,3	16,6	47,8

*Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України

Таблиця А.5

Локалізація ключових сфер господарювання за ВДВ у регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	1,37	0,88	0,74	0,84	0,91
Волинська	0,94	0,72	1,14	1,48	1,08
Дніпропетровська	0,42	1,86	0,69	1,03	0,84
Донецька	0,36	1,75	1,09	0,79	0,98
Житомирська	1,11	0,81	0,54	0,83	0,94
Закарпатська	0,81	0,63	1,19	1,26	1,26
Запорізька	0,67	1,67	0,45	0,93	0,75
Івано-Франківська	0,67	1,10	3,76	1,25	0,95
Київська	0,77	0,86	1,73	1,54	1,08
Кіровоградська	1,67	0,79	0,45	0,70	0,87
Луганська	0,92	1,33	0,54	0,43	0,92
Львівська	0,50	0,78	1,24	1,31	1,37
Миколаївська	1,15	0,85	0,84	1,10	0,98
Одеська	0,56	0,59	1,53	1,14	1,55
Полтавська	0,98	1,84	0,74	0,55	0,66
Рівненська	0,92	1,10	0,94	1,31	0,90
Сумська	1,20	1,09	0,45	0,98	0,83
Тернопільська	1,33	0,60	0,79	0,98	1,12
Харківська	0,65	1,10	1,04	1,10	1,18
Херсонська	1,73	0,53	0,40	0,84	0,94
Хмельницька	1,45	0,79	0,99	0,86	0,90
Черкаська	1,26	1,02	0,59	0,98	0,90
Чернівецька	1,16	0,44	1,63	0,91	1,26
Чернігівська	1,40	0,87	0,49	0,84	0,84

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків автора

Таблиця А.6

Локалізація ключових сфер господарювання за кількістю зайнятого населення в регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	1,63	0,67	0,60	0,93	0,90
Волинська	1,09	0,82	0,64	1,08	1,02
Дніпропетровська	0,39	1,55	0,96	1,16	1,01
Донецька	0,44	1,94	1,00	0,91	0,90
Житомирська	0,76	0,89	0,99	1,15	1,03
Закарпатська	1,29	0,73	1,42	0,84	1,05
Запорізька	0,87	1,38	0,98	1,01	0,90
Івано-Франківська	1,50	0,77	1,16	0,89	0,94
Київська	0,33	1,08	0,95	1,01	1,29
Кіровоградська	1,43	0,81	0,82	0,78	0,99
Луганська	0,67	1,72	0,94	1,04	0,78
Львівська	0,95	0,89	1,67	0,86	1,09
Миколаївська	1,45	0,83	0,83	0,91	0,85
Одеська	0,86	0,52	1,01	1,11	1,24
Полтавська	1,10	1,09	0,74	0,97	0,95
Рівненська	0,94	0,84	1,11	1,20	1,00
Сумська	1,22	0,94	1,20	0,93	0,93
Тернопільська	1,70	0,54	0,77	0,79	1,01
Харківська	0,71	1,14	1,11	1,15	1,02
Херсонська	1,54	0,56	0,73	1,02	0,91
Хмельницька	1,40	0,77	0,68	1,04	0,87
Черкаська	1,48	0,89	1,09	0,82	0,91
Чернівецька	1,50	0,61	1,18	0,88	0,99
Чернігівська	1,22	0,79	0,52	1,05	0,94

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Таблиця А.7

Локалізація ключових сфер господарювання за кількістю суб'єктів єдиного державного реєстру підприємств та організацій в регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	1,54	1,01	0,76	0,81	0,92
Волинська	0,89	0,81	0,67	0,77	1,14
Дніпропетровська	0,79	0,99	1,09	1,43	0,92
Донецька	0,50	0,99	1,14	1,11	1,08
Житомирська	1,11	1,36	0,73	0,71	0,98
Закарпатська	0,93	1,00	0,76	0,70	1,15
Запорізька	1,03	1,08	1,01	1,12	0,96
Івано-Франківська	0,58	1,11	1,33	0,78	1,08
Київська	0,83	1,09	1,41	1,32	0,87
Кіровоградська	2,34	0,87	0,78	0,88	0,80
Луганська	0,79	1,15	1,03	0,94	1,02
Львівська	0,51	1,05	1,10	0,93	1,12
Миколаївська	1,85	0,77	0,78	1,08	0,90
Одеська	1,19	0,76	1,06	0,95	1,06
Полтавська	1,28	0,92	1,01	0,88	0,99
Рівненська	0,79	1,06	0,98	0,73	1,11
Сумська	1,04	0,98	0,88	0,84	1,02
Тернопільська	1,05	0,94	0,74	0,54	1,12
Харківська	0,60	1,21	0,96	1,26	0,98
Херсонська	1,73	0,83	0,80	0,94	0,94
Хмельницька	1,23	1,01	0,99	0,74	1,02
Черкаська	1,36	0,94	0,98	0,79	0,93
Чернівецька	0,95	1,02	0,94	0,70	1,10
Чернігівська	1,19	0,96	0,74	0,83	0,98

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Таблиця А.8

Локалізація ключових сфер господарювання за обсягами реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств у регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	2,90	0,09	1,00	0,64	0,71
Волинська	0,59	0,54	0,77	1,92	0,50
Дніпропетровська	0,34	1,17	0,61	1,09	0,68
Донецька	0,25	1,43	1,48	0,53	1,32
Житомирська	1,72	0,94	0,63	0,98	0,66
Закарпатська	0,41	1,02	1,02	1,09	1,32
Запорізька	0,66	1,46	0,45	0,65	0,49
Івано-Франківська	1,60	0,77	1,94	0,80	1,81
Київська	0,80	0,64	0,98	1,58	0,94
Кіровоградська	2,66	0,73	0,49	0,98	0,69
Луганська	1,43	1,49	0,51	0,37	0,51
Львівська	0,39	0,99	1,55	1,00	1,62
Миколаївська	1,17	0,74	1,14	1,18	1,49
Одеська	0,62	0,52	2,14	1,38	2,16
Полтавська	1,79	1,22	0,73	0,50	0,93
Рівненська	1,41	1,05	1,15	0,87	0,72
Сумська	2,32	0,94	0,90	0,78	0,62
Тернопільська	1,43	1,49	0,51	0,37	0,51
Харківська	0,75	0,94	0,97	1,13	1,02
Херсонська	2,49	0,87	0,55	0,83	0,73
Хмельницька	2,63	0,85	1,14	0,80	0,57
Черкаська	1,96	1,01	0,50	0,82	0,68
Чернівецька	1,25	0,80	1,78	1,10	1,03
Чернігівська	2,61	0,96	0,65	0,67	0,67

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Локалізація ключових сфер господарювання за обсягами капітальних інвестицій
у регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	1,70	0,73	0,95	0,53	0,67
Волинська	0,53	0,85	1,79	2,71	0,84
Дніпропетровська	0,46	1,64	0,29	1,15	1,08
Донецька	0,31	2,03	0,19	0,32	1,37
Житомирська	1,05	1,15	0,88	1,31	0,52
Закарпатська	0,10	0,92	2,02	1,54	1,22
Запорізька	0,99	1,80	0,11	0,35	0,76
Івано-Франківська	0,28	1,12	2,05	0,48	1,06
Київська	0,52	1,36	1,61	2,28	0,54
Кіровоградська	2,40	0,65	0,20	0,78	0,47
Луганська	1,51	1,16	0,07	0,20	0,53
Львівська	0,26	1,11	1,38	0,96	1,57
Миколаївська	1,07	0,93	0,23	2,31	1,34
Одеська	0,66	0,54	0,93	1,01	2,24
Полтавська	0,99	1,28	0,74	1,26	0,89
Рівненська	0,54	0,96	2,03	0,70	0,73
Сумська	1,56	0,98	0,68	0,83	0,61
Тернопільська	1,41	0,63	1,59	0,61	0,84
Харківська	0,77	0,78	1,08	1,20	1,53
Херсонська	2,17	0,48	0,39	0,78	0,91
Хмельницька	0,85	0,73	0,96	0,45	2,14
Черкаська	1,76	0,71	0,81	0,81	0,65
Чернівецька	0,39	0,50	2,29	0,88	0,98
Чернігівська	1,70	0,98	0,74	0,55	0,52

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Таблиця А.10

Значення інтегрального індексу локалізації ключових сфер господарювання
у регіонах України у 2016 році

регіони	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	сфера послуг
Вінницька	1,83	0,68	0,81	0,75	0,82
Волинська	0,81	0,75	1,00	1,59	0,91
Дніпропетровська	0,48	1,44	0,73	1,17	0,90
Донецька	0,37	1,63	0,98	0,73	1,13
Житомирська	1,15	1,03	0,76	1,00	0,83
Закарпатська	0,71	0,86	1,28	1,09	1,20
Запорізька	0,84	1,48	0,60	0,81	0,77
Івано-Франківська	0,93	0,97	2,05	0,84	1,17
Київська	0,65	1,00	1,34	1,55	0,94
Кіровоградська	2,10	0,77	0,55	0,82	0,76
Луганська	1,06	1,37	0,62	0,60	0,75
Львівська	0,52	0,96	1,39	1,01	1,35
Миколаївська	1,34	0,82	0,76	1,32	1,11
Одеська	0,78	0,59	1,33	1,12	1,65
Полтавська	1,23	1,27	0,79	0,83	0,88
Рівненська	0,92	1,00	1,24	0,96	0,89
Сумська	1,47	0,99	0,82	0,87	0,80
Тернопільська	1,38	0,84	0,88	0,66	0,92
Харківська	0,70	1,03	1,03	1,17	1,15
Херсонська	1,93	0,65	0,57	0,88	0,88
Хмельницька	1,51	0,83	0,95	0,78	1,10
Черкаська	1,57	0,91	0,79	0,84	0,81
Чернівецька	1,05	0,68	1,57	0,90	1,07
Чернігівська	1,62	0,91	0,63	0,79	0,79

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Форми ПІБ, які передбачено розвивати, згідно із стратегіями розвитку регіонів на період до 2020 року

Регіони	Форми ПІБ
Вінницька	інноваційні науково-виробничі кластери у сферах мехатроніки, ІТ-технологій, машинобудування; транскордонні кластери, наукові парки на базі провідних вищих навчальних закладів регіону із технологічним, освітнім, фізико-технічним та агропромисловим відділеннями; науково-технічні парки, високотехнологічний промисловий парк, інноваційний стартап-інкубатор
Волинська	ІТ кластер, наукові парки, технопарки, індустріальні парки, вільні митні зони промислового типу
Дніпропетровська Донецька	індустріальні та наукові парки, ІТ-містечка навколо міста Дніпро, ІТ-бізнес-інкубатори великі кооперативні системи фермерських господарств кластерного типу, сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи
Житомирська	галузеві і територіальні кластери з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції, регіональна мережа наукових, технологічних та індустріальних парків
Закарпатська	міждержавні територіальні агрокластери, галузеві кластери (машинобудування, сільське господарство та харчова промисловість, лісогосподарський та лісопромисловий комплекси, туризм)
Запорізька	індустріальні парки (зокрема, з глибокої переробки зерна), технополіси, технопарки, центри трансферу технологій, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Івано-Франківська	біопаливний кластер, індустріальні та науково-технологічні парки, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, сільськогосподарські кооперативи
Київська	індустріальні та технологічні парки, ноу-хау центри за участі наукових закладів та інноваційного підприємництва, бізнес-інкубатори, агрокластери
Кіровоградська	аграрний, промисловий (зокрема, харчова промисловість) кластери, міжрегіональні кластери, аграрні технологічні парки, технопарки, індустріальні парки (зокрема, енергозберігаюче енергетичне обладнання, засоби аграрної механізації), виробничі, молочарні, заготівельно-збутові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, еко-, соціополіси, бізнес-інкубатори
Луганська	індустріальні та технологічні парки, хіміко-нафтопереробний науково-виробничий кластер, виробничі та сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Львівська	кластери (легка промисловість, транспорт та логістика), транскордонні кластери, індустріальні парки, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори
Миколаївська	аграрний, промислово-портовий кластери, індустріальні парки, технопарки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Одеська	агропромисловий (зокрема, зерновий), морегосподарський, туристичний, рекреаційно-оздоровчий та медичний кластери, індустріальні парки
Полтавська	промисловий, туристичний кластер, індустріальні парки, різноспеціалізовані (молочних, з обробітку ґрунту, заготівельних, м'ясних, багатофункціональних) сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Рівненська	кластери, індустріальні парки, технопарки, ІТ бізнес-інкубатори, кооперативи нетрадиційних видів агровиробництва, енергетичні кооперативи
Сумська	індустріальні парки, бізнес-інкубатори (зокрема, ІТ), сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Тернопільська	кластери (зокрема, сільського зеленого туризму, з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції), індустріальні та технологічні парки, обслуговуючі кооперативи (у т.ч. сільськогосподарські)
Харківська	ІТ, туристичний кластери, технопарки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Херсонська	сільськогосподарський, туристичний кластери, індустріальні (машинобудування, хімічна промисловість), аграрно-індустріальні, наукові парки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Хмельницька	харчопереробні, туристичні кластери, наукові та технологічні парки
Черкаська	індустріальні парки, технологічні зони, кластери, логістичні хаби, ІТ-кластер, сільськогосподарські кооперативи
Чернівецька	індустріальний парк, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, бізнес-інкубатори
Чернігівська	аграрні, агропромислові кластери (зокрема, в картоплярстві, зерновій та м'ясо-молочній галузях), деревообробний, енергетичний, туристичний кластери, індустріальні та технологічні парки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи

*Джерело: побудовано на основі даних Стратегій розвитку областей України на період до 2020 року

Перспективні галузеві та міжгалузеві кластери в регіонах України

Регіони	Перспективні кластери згідно з:	
	даними розрахунку інтегрального індексу локалізації	стратегіями розвитку регіонів на період до 2020 року
Вінницька	аграрний (бурякоцукровий, зерновиробництво, картоплярство), ІТ, освітній, науково-освітній	інноваційні науково-виробничі кластери у сферах мехатроніки, ІТ-технологій, машинобудування; транскордонні кластери,
Волинська	будівельний, торгівельний	ІТ кластер
Дніпропетровська	промисловий (металургії, хімічної, харчової промисловості та машинобудування), торгівельний, ІТ, науковий, науково-виробничий	
Донецька	ІТ, промисловий (металургії, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення), будівельно-промисловий, кластер сфери послуг	великі кооперативні системи фермерських господарств кластерного типу, сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи
Житомирська	аграрний, промисловий, торгівельний, агропромисловий	галузеві і територіальні кластери з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції
Закарпатська	будівельний, торгівельний, освітній, кластер сфери послуг	міждержавні територіальні агрокластери, галузеві кластери (машинобудування, сільське господарство та харчова промисловість, лісогосподарський та лісопромисловий комплекси, туризм)
Запорізька	промисловий, науковий, науково-виробничий	сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Івано-Франківська	будівельний, кластер сфери послуг, агропромисловий	біопаливний кластер, кластери у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництву традиційних товарів, сільськогосподарські кооперативи
Київська	промисловий, будівельний, торгівельний, науковий, будівельно-промисловий, науково-виробничий	агрокластери
Кіровоградська	аграрний	аграрний, промисловий (зокрема, харчова промисловість) кластери, міжрегіональні кластери, виробничі, молочарні, заготівельно-збутові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Луганська	промисловий, науковий, науково-виробничий, науково-освітній	хіміко-нафтопереробний науково-виробничий кластер, виробничі та сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Львівська	ІТ, будівельний, торгівельний, науковий, кластер сфери послуг, будівельно-промисловий, науково-виробничий	кластери (легка промисловість, транспорт та логістика), транскордонні кластери
Миколаївська	аграрний, торгівельний, кластер сфери послуг	аграрний, промислово-портовий кластери, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Одеська	будівельний, торгівельний, ІТ, науковий, кластер сфери послуг	агропромисловий (зокрема, зерновий), морегосподарський, туристичний, рекреаційно-оздоровчий та медичний кластери

Полтавська	аграрний, промисловий, науковий, агропромисловий, науково-виробничий	промисловий, туристичний кластер, різноспеціалізовані (молочних, з обробітку ґрунту, заготівельних, м'ясних, багатофункціональних) сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Рівненська	промисловий, будівельний, агропромисловий, будівельно-промисловий	кластери, кооперативи нетрадиційних видів агровиробництва, енергетичні кооперативи
Сумська	аграрний, агропромисловий	сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Тернопільська	аграрний, науково-освітній,	кластери (зокрема, сільського зеленого туризму, з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції), обслуговуючі кооперативи (у т.ч. сільськогосподарські)
Харківська	промисловий, будівельний, торговельний, кластер сфери послуг, будівельно-промисловий, науково-виробничий, науково-освітній	ІТ, туристичний кластери, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Херсонська	аграрний	сільськогосподарський, туристичний кластери, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Хмельницька	аграрний, будівельний, кластер сфери послуг	харчопереробні, туристичні кластери
Черкаська	аграрний, агропромисловий	ІТ-кластер, сільськогосподарські кооперативи
Чернівецька	аграрний, будівельний, освітній, кластер сфери послуг	сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи
Чернігівська	аграрний, агропромисловий	аграрні, агропромислові кластери (зокрема, в картоплярстві, зерновій та м'ясо-молочній галузях), деревообробний, енергетичний, туристичний кластери, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи

*Джерело: побудовано на основі власних розрахунків і даних Стратегій розвитку областей України на період до 2020 року

Додаток Б

Таблиця Б.1

Розподіл освоєних (використаних) капітальних інвестицій за секцією інформація та телекомунікації (J) за регіонами, 2016 р.

тис. грн.

	Інформація та телекомунікації	з неї:							
		Видавнича діяльність	Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	Діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	Телекомунікації (електрозв'язок)	Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	Надання інформаційних послуг	у тому числі:	
	J	58	59	60	61	62	63	Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність; веб-портали	Надання інших інформаційних послуг
Україна	15651222	127332	379310	2314248	10705389	1608862	516081	480898	35183
Вінницька	47690	705	1868	2356	4259	26561	11941	...	...
Волинська	6956	1068	-	129	1186	418	4155	...	...
Дніпропетровська	754686	6163	2005	6157	71849	659468	9044	8549	495
Донецька	934709	...	...	917881	16759	-	...	-	...
Житомирська	16825	1225	-	2141	4022	9214	223	...	...
Закарпатська	6777	...	-	1653	3975	...	...	...	...
Запорізька	16979	...	...	3204	4613	8341	255	255	-
Івано-Франківська	15765	...	...	2171	9782	2070	...	...	...
Київська	37633	...	...	1099	27647	2842	3493	...	...
Кіровоградська	7973	...	...	501	4401	524	1866	1866	-
Луганська	1272	...	...	652	133	42	...	...	...
Львівська	231878	...	...	28762	100247	68186	18469	17245	...
Миколаївська	22702	...	...	1301	13233	5890	1935	...	124
Одеська	454490	1864	2755	11446	425978	7089	5358	3437	1921
Полтавська	21976	...	...	527	12162	2659	6258	...	...
Рівненська	11326	3162	...	378	3958	3652	...	...	-
Сумська	8102	261	...	688	6063	959	...	...	...
Тернопільська	28483	11802	...	3877	5297	7017	...	...	-
Харківська	188391	22452	12380	1500	10792	124520	16747	...	...
Херсонська	6445	373	...	663	2469	1545	...	...	...
Хмельницька	7023	559	...	413	2414	2873	...	...	-
Черкаська	6766	...	...	388	4703	504	-	-	-
Чернівецька	7723	1589	420	...	4317	...	961	961	-
Чернігівська	5071	...	-	...	3765	685	-	-	-
м.Київ	12803581	57034	353438	1325707	9961365	672523	433514	411525	21989

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції -² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації

Таблиця Б. 2

Розподіл освоєних (використаних) капітальних інвестицій за секцією професійна, наукова та технічна діяльність (М) за регіонами, 2016 р.

тис. грн.

	Професійна, наукова та технічна діяльність	з неї:		Наукові дослідження та розробки	Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	у тому числі:	
		Діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування	у тому числі: Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу, надання послуг технічного консультування			Спеціалізована діяльність із дизайну	Діяльність у сфері фотографії
	М	70	71.1	72	73	74.1	74.2
Україна	6579377	646366	3747915	758272	529896	327	170
Вінницька	173977	... ²	137546	2557	27770	-	... ²
Волинська	12936	6121	1481	-	1385	-	-
Дніпропетровська	211388	17816	11876	137824	2847	-	-
Донецька	157320	8775	139337	2307	... ²	-	-
Житомирська	8721	949	4009	494	1726	-	-
Закарпатська	12984	... ²	1640	191	68	-	... ²
Запорізька	512081	... ²	456492	39097	6729	-	-
Івано-Франківська	160766	... ²	150202	3507	1955	-	-
Київська	204926	1367	13544	15400	69169	-	-
Кіровоградська	16858	3253	7300	... ²	... ²	-	-
Луганська	30404	-	22986	4632	... ²	-	-
Львівська	325412	45695	78452	8000	7747	... ²	-
Миколаївська	67119	... ²	41675	8827	707	-	-
Одеська	136271	6626	33241	25778	8509	... ²	-
Полтавська	670928	... ²	654648	1315	9949	-	-
Рівненська	7612	... ²	2104	... ²	... ²	-	-
Сумська	52519	... ²	41797	4269	793	-	-
Тернопільська	157515	... ²	2157	469	... ²	-	-
Харківська	379675	... ²	251156	88698	16185	-	-
Херсонська	47452	... ²	2553	629	5100	-	-
Хмельницька	18739	... ²	13570	392	520	-	-
Черкаська	31006	... ²	9334	18224	53	-	-
Чернівецька	5294	... ²	1421	920	1223	-	-
Чернігівська	77160	... ²	3617	10862	611	... ²	-
м.Київ	3100314	337253	1665777	380648	365838	-	-

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції -

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації

Таблиця Б. 3

Розподіл освоєних (використаних) капітальних інвестицій за секцією мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R) за регіонами, 2016 р.

тис. грн.

	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	з неї:		
		Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг
	R	90	91	93
Україна	969868	200444	121481	644628
Вінницька	18593	5383	8256	4954
Волинська	3745	727	1097	1921
Дніпропетровська	29960	8239	2766	18955
Донецька	44298	2170	-	42128
Житомирська	20545	13789	3692	3064
Закарпатська	3460	...	1537	1895
Запорізька	15006	6731	4803	3472
Івано-Франківська	1537	...	684	373
Київська	3755	-	879	2876
Кіровоградська	27963	1807	1205	24951
Луганська	11728	7388	651	3689
Львівська	63063	8590	7407	47066
Миколаївська	29482	11516	10590	7376
Одеська	46513	11258	3578	31677
Полтавська	11919	9175	1893	851
Рівненська	6906	4488	1761	657
Сумська	2601	681	1356	564
Тернопільська	16553	1999	8976	5578
Харківська	96804	5004	23864	67936
Херсонська	11728	2206	3880	5642
Хмельницька	5358	2684	1025	1649
Черкаська	9832	1115	3918	4799
Чернівецька	4627	891	1836	1900
Чернігівська	9752	3816	2230	3706
м.Київ	474140	90279	23597	356949

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції -

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації

Таблиця Б. 4

Розподіл капітальних інвестицій за видами креативної діяльності, тис. грн., 2010-2016 р.

	Креативні індустрії (J+M+R)							
	Інформація та телекомунікації (J)		Професійна, наукова та технічна діяльність (M)		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)		Всього	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016
Вінницька	25888	47690	11169	173977	4285	18593	41342	240260
Волинська	2135	6956	4812	12936	360	3745	7307	23637
Дніпропетровська	72170	754686	83577	211388	13176	29960	168923	996034
Донецька	99745	934709	1000133	157320	459209	44298	1559087	1136327
Житомирська	6556	16825	12383	8721	6419	20545	25358	46091
Закарпатська	3075	6777	90820	12984	9392	3460	103287	23221
Запорізька	15346	16979	237047	512081	10897	15006	263290	544066
Івано-Франківська	6411	15765	17975	160766	837	1537	25223	178068
Київська	7798	37633	52497	204926	33148	3755	93443	246314
Кіровоградська	5000	7973	8319	16858	9772	27963	23091	52794
Луганська	16904	1272	202014	30404	5594	11728	224512	43404
Львівська	110327	231878	1106462	325412	31341	63063	1248130	620353
Миколаївська	6905	22702	24252	67119	13342	29482	44499	119303
Одеська	371567	454490	81109	136271	30562	46513	483238	637274
Полтавська	7848	21976	23362	670928	11138	11919	42348	704823
Рівненська	3912	11326	5230	7612	2713	6906	11855	25844
Сумська	5488	8102	13690	52519	4550	2601	23728	63222
Тернопільська	3354	28483	18053	157515	1238	16553	22645	202551
Харківська	74197	188391	119742	379675	170779	96804	364718	664870
Херсонська	5922	6445	19120	47452	6089	11728	31131	65625
Хмельницька	5013	7023	5493	18739	11310	5358	21816	31120
Черкаська	5384	6766	41491	31006	7073	9832	53948	47604
Чернівецька	5814	7723	4313	5294	3992	4627	14119	17644
Чернігівська	4746	5071	4160	77160	2750	9752	11656	91983
м. Київ	7754246	2026758	1804471	1903824	126749	47858	9685466	3978441
Україна	8654379	15651222	1215466	6579377	1004359	969868	15306604	4395946

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Темпи приросту (скорочення) капітальних інвестицій (тис. грн.) креативних індустрій за період 2010-2016 рр., за регіонами у %*

Регіони	Креативні індустрії (J+M+R), тис. грн.			Темпи приросту (скорочення),	
	2010	2012	2016	2010-2016, %	2012-2016, %
Вінницька	240260	16330,2	240260	5	13,7
Волинська	23637	948,4	23637	2	23,9
Дніпропетровська	996034	89394,8	996034	5	10,1
Донецька	1136327	272199,5	1136327	0	3,2
Житомирська	46091	2672,7	46091	1	16,2
Закарпатська	23221	3072,7	23221	-1	6,6
Запорізька	544066	21813,8	544066	1	23,9
Івано-Франківська	178068	1119,1	178068	6	158,1
Київська	246314	34623,0	246314	2	6,1
Кіровоградська	52794	184,9	52794	1	284,5
Луганська	43404	4374,0	43404	-1	8,9
Львівська	620353	60491,0	620353	-1	9,3
Миколаївська	119303	754,6	119303	2	157,1
Одеська	637274	47783,3	637274	0	12,3
Полтавська	704823	207,2	704823	16	3400,7
Рівненська	25844	943,2	25844	1	26,4
Сумська	63222	963,7	63222	2	64,6
Тернопільська	202551	183,0	202551	8	1105,8
Харківська	664870	187493,1	664870	1	2,5
Херсонська	65625	930,0	65625	1	69,6
Хмельницька	31120	3305,6	31120	0	8,4
Черкаська	47604	1166,3	47604	0	39,8
Чернівецька	17644	285,8	17644	0	60,7
Чернігівська	91983	4271,6	91983	7	20,5
м.Київ	9685466	2291626	3978441	5	0,7
Україна	15306604	3096684	4395946	2	0,4

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця Б. 6

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за видами креативної діяльності у розрізі регіонів станом на 2010-2016 р.

тис. дол. США

	Креативні індустрії								
	Інформація та телекомунікації (J)		Професійна, наукова та технічна діяльність (M)		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)		Всього (J+M+R)		Темпи приросту (скорочення) 2010-2016 рр., %
	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	
Україна	1739426,0	2089322,2	1215466,2	2196206,1	141791,3	110417,9	3096683,5	4395946,20	0,4
Вінницька	2366,2	2375,2	1364,0	1101,4	*	*	16330,2	3476,60	0,8
Волинська	*	*	948,4	2108,4	*	*	948,4	2108,40	16,7
Дніпропетровська	47428,7	14686,8	37400,7	147925,9	4565,4	3163,7	89394,8	165776,40	0,8
Донецька	7905,6	3014,0	253986,6	8890,8	10307,3	19093,0	272199,5	30997,80	-0,9
Житомирська	52,0	30,6	2620,7	659,3	*	*	2672,7	689,90	0,4
Закарпатська	2424,6	36,4	270,0	303,3	378,1	*	3072,7	339,70	-0,1
Запорізька	1131,0	1050,1	20668,2	13724,6	14,6	*	21813,8	14774,70	-0,3
Івано-Франківська	58,3	255,8	1060,8	962,3	*	*	1119,1	1218,10	0,6
Київська	1961,1	831,6	25380,8	23487,6	7281,1	8128,2	34623,0	32447,40	-0,1
Кіровоградська	*	225,4	184,9	1562,0	*	*	184,9	1787,40	8,7
Луганська	49,7	13,4	4324,3	2353,5	*	*	4374,0	2366,90	-0,4
Львівська	46541,5	28627,9	13605,4	9616,3	344,1	7245,1	60491,0	45489,30	-0,7
Миколаївська	104,5	176,3	650,1	1315,9	*	*	754,6	1492,20	0,9
Одеська	10027,0	4282,2	24607,5	49535,6	13148,8	2163,8	47783,3	55981,60	0,1
Полтавська	23,6	77,1	183,6	2942,5	*	*	207,2	3019,60	13,5
Рівненська	*	*	943,2	1580,8	*	*	943,2	1580,80	0,7
Сумська	201,4	204,0	762,3	3332,7	*	*	963,7	3536,70	2,5
Тернопільська	124,9	24,2	58,1	31,7	*	*	183,0	55,90	-0,7
Харківська	133208,0	6418,6	45732,5	16059,7	8552,6	9956,6	187493,1	32434,90	-0,9
Херсонська	344,3	32,3	232,2	671,5	353,5	*	930,0	703,80	-0,2
Хмельницька	297,0	46,9	3008,6	8,0	*	396,2	3305,6	451,10	-0,9
Черкаська	538,9	34,3	627,4	3802,2	*		1166,3	3836,50	2,3
Чернівецька	78,4	32,5	207,4	38,0	*	*	285,8	70,50	-0,9
Чернігівська	1557,0	57,6	2 714,6	367,9	*	*	4 271,6	425,50	-0,9
м.Київ	1478326,6	2026758,4	727847,3	1903824,2	85451,9	47858,2	2291625,8	3978440,80	0,7

*Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації.

Примітка. Дані про прямі інвестиції сформовано на підставі інформації юридичних осіб-резидентів та постійних представництв нерезидентів в Україні з урахуванням адміністративних даних Національного банку України про ринкову вартість прямих інвестицій (акцій, майна тощо) підприємств та установ.

Таблиця Б. 7

Кількість зайнятого населення за видами креативної діяльності у 2010 та 2016 рр.

тис. осіб

	Креативні індустрії								Темпи приросту (скорочення), 2012-2016 рр., %
	Інформація та телекомунікації (J)		Професійна, наукова та технічна діяльність (M)		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)		Всього (J+M+R)		
	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	
Україна	233,553	275,2	301	428,1	28,481	201,6	562,6	904,9	0,61
Вінницька	2,5	6	4	9,6	0,261	5,4	7,0	21	2,00
Волинська	0,8	3	2	6	0,328	4,1	3,3	13,1	2,97
Дніпропетровська	8,9	27,5	28	36,6	2,882	13	39,7	77,1	0,94
Донецька	8,3	9,9	19,2	12,8	3,037	8,8	30,6	31,5	0,03
Житомирська	1,2	7,6	3,1	8,4	0,363	5,9	4,7	21,9	3,66
Закарпатська	1,0	3,2	2,2	4,5	0,133	4,5	3,3	12,2	2,70
Запорізька	4,2	8,6	11,6	17,1	0,969	7,5	16,7	33,2	0,99
Івано-Франківська	1,0	3,6	2,8	8	0,092	7,6	3,9	19,2	3,92
Київська	3,2	13,5	5,7	30,6	0,669	12,8	9,5	56,9	4,99
Кіровоградська	1,6	4,2	2,2	4,9	0,084	5,5	3,8	14,6	2,84
Луганська	2,7	2,4	8,5	5,5	0,417	2,6	11,7	10,5	-0,10
Львівська	8,4	18,1	12,4	21,3	0,993	12,9	21,8	52,3	1,40
Миколаївська	1,2	3,3	4,3	5,9	0,167	5,5	5,6	14,7	1,63
Одеська	6,5	16	13,0	21,4	1,522	11,9	21,0	49,3	1,35
Полтавська	1,8	4,9	5,3	8,6	0,382	6,3	7,5	19,8	1,64
Рівненська	0,9	4,8	2,2	6,8	0,109	6,8	3,2	18,4	4,75
Сумська	1,2	4,1	3,7	7,5	0,147	5	5,0	16,6	2,32
Тернопільська	0,9	3,4	2,1	6	0,21	6,5	3,2	15,9	3,97
Харківська	9,847	22,8	25	39,2	1,871	15,1	37,2	77,1	1,07
Херсонська	1,152	3,3	2	7,3	0,152	7,7	3,4	18,3	4,38
Хмельницька	1,393	3,8	2	7	0,05	5,2	3,6	16	3,44
Черкаська	1,401	4,8	3,275	9,4	0,132	4,6	4,8	18,8	2,92
Чернівецька	1,052	3,3	2	4,5	0,286	3,8	3,0	11,6	2,87
Чернігівська	1,055	4,7	2	7,4	0,948	6,9	4,3	19	3,42
м.Київ	156,279	88,4	119	131,8	10,834	25,7	285,9	245,9	-0,14

Таблиця Б. 8

Випуск в основних цінах за видами креативної діяльності у 2012, 2016 рр., у фактичних цінах

млн. грн.

	Креативні індустрії								Темпи приросту (скорочення), 2012-2016 рр. %
	Інформація та телекомунікація (J)		Професійна, наукова та технічна діяльність (M)		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)		Всього (J+M+R)		
	2012	2016	2012	2016	2012	2016	2012	2016	
Україна	90269	182886	88024	135141	18283	23155	196576,0	341182	0,74
Вінницька	908	3838	744	1158	355	502	2007,0	5498	1,74
Волинська	345	789	1140	1057	242	326	1727,0	2172	0,26
Дніпропетровська	5771	8040	5053	5924	844	1522	11668,0	15486	0,33
Донецька	2492	3061	5363	1506	2179	1121	10034,0	5688	-0,43
Житомирська	795	1684	477	699	292	359	1564,0	2742	0,75
Закарпатська	328	787	403	630	299	364	1030,0	1781	0,73
Запорізька	1108	2675	2099	2021	405	597	3612,0	5293	0,47
Івано-Франківська	371	1199	534	1090	331	471	1236,0	2760	1,23
Київська	1206	4382	3764	4291	478	668	5448,0	9341	0,71
Кіровоградська	311	800	342	552	229	289	882,0	1641	0,86
Луганська	813	792	1467	621	499	275	2779,0	1688	-0,39
Львівська	5398	12406	2048	3848	761	1055	8207,0	17309	1,11
Миколаївська	569	1765	1039	1044	303	430	1911,0	3239	0,69
Одеська	3823	5587	3547	3717	760	1051	8130,0	10355	0,27
Полтавська	700	1541	1006	1348	420	559	2126,0	3448	0,62
Рівненська	390	884	317	533	249	369	956,0	1786	0,87
Сумська	416	1108	515	733	234	376	1165,0	2217	0,90
Тернопільська	470	910	266	408	240	306	976,0	1624	0,66
Харківська	5099	14648	6711	6232	848	1273	12658,0	22153	0,75
Херсонська	410	988	425	673	280	354	1115,0	2015	0,81
Хмельницька	403	1035	367	845	299	366	1069,0	2246	1,10
Черкаська	519	1788	653	1183	280	429	1452,0	3400	1,34
Чернівецька	335	817	273	460	235	270	843,0	1547	0,84
Чернігівська	500	1459	493	739	249	351	1242,0	2549	1,05
м.Київ	55115	109903	46954	93829	6008	9472	108077,0	213204	0,97

*Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця Б. 9

Регіональний розподіл темпів приросту (скорочення) за показником валової доданої вартості в креативних індустріях (J+M+R) за 2012, 2016 рр., %

	ВДВ креативних індустрій, млн.грн. (J+M+R)		Темпи приросту (скорочення), 2012-2016 рр., %
	2012	2016	
Україна	97503	171282	0,76
Вінницька	1078	2887	1,68
Волинська	860	1168	0,36
Дніпропетровська	5995	8299	0,38
Донецька	5118	3041	-0,41
Житомирська	841	1528	0,82
Закарпатська	565	997	0,76
Запорізька	1985	2900	0,46
Івано-Франківська	691	1532	1,22
Київська	2731	4864	0,78
Кіровоградська	473	901	0,9
Луганська	1454	925	-0,36
Львівська	4264	9136	1,14
Миколаївська	1054	1745	0,66
Одеська	4124	5432	0,32
Полтавська	1164	1863	0,6
Рівненська	506	978	0,93
Сумська	640	1208	0,89
Тернопільська	509	848	0,67
Харківська	6462	11594	0,79
Херсонська	613	1095	0,79
Хмельницька	550	1232	1,24
Черкаська	778	1880	1,42
Чернівецька	452	852	0,88
Чернігівська	645	1423	1,21
м.Київ	51520	102953	1

*Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця Б. 10

Темпи росту креативних індустрій за ВДВ, зайнятістю, капітальними, іноземними інвестиціями та коефіцієнти еластичності за регіонами України

	Темпи росту			
	ВДВ за 2012-2016 рр., %	зайнятого населення за 2010-2016 рр., %	капітальних інвестицій за 2012-2016 рр., %	іноземних інвестицій за 2010-2016 рр., %
Вінницька	267,8	301,6	255,3	181,87
Волинська	135,8	398,7	75,0	1771,40
Дніпропетровська	138,4	194	194,5	176,18
Донецька	59,4	103	36,6	11,87
Житомирська	181,7	469,2	102,2	138,44
Закарпатська	176,5	365,5	42,6	87,87
Запорізька	146,1	198,9	281,9	67,85
Івано-Франківська	221,7	497,7	712,0	160,84
Київська	178,1	598,6	212,1	92,14
Кіровоградська	190,5	382,4	240,9	973,50
Луганська	63,6	90,1	21,3	59,44
Львівська	214,3	240,1	26,8	28,10
Миколаївська	165,6	260,4	238,0	185,53
Одеська	131,7	234,8	188,5	108,41
Полтавська	160,1	263,9	1084,6	1447,88
Рівненська	193,3	570,5	152,9	169,64
Сумська	188,8	331,7	273,9	352,81
Тернопільська	166,6	495,2	338,3	34,97
Харківська	179,4	207,4	100,0	13,87
Херсонська	178,6	534,2	80,5	75,27
Хмельницька	224,0	449,2	83,8	12,10
Черкаська	241,6	391	133,3	325,82
Чернівецька	188,5	388,3	90,0	14,00
Чернігівська	220,8	443,3	460,0	8,66

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Додаток В

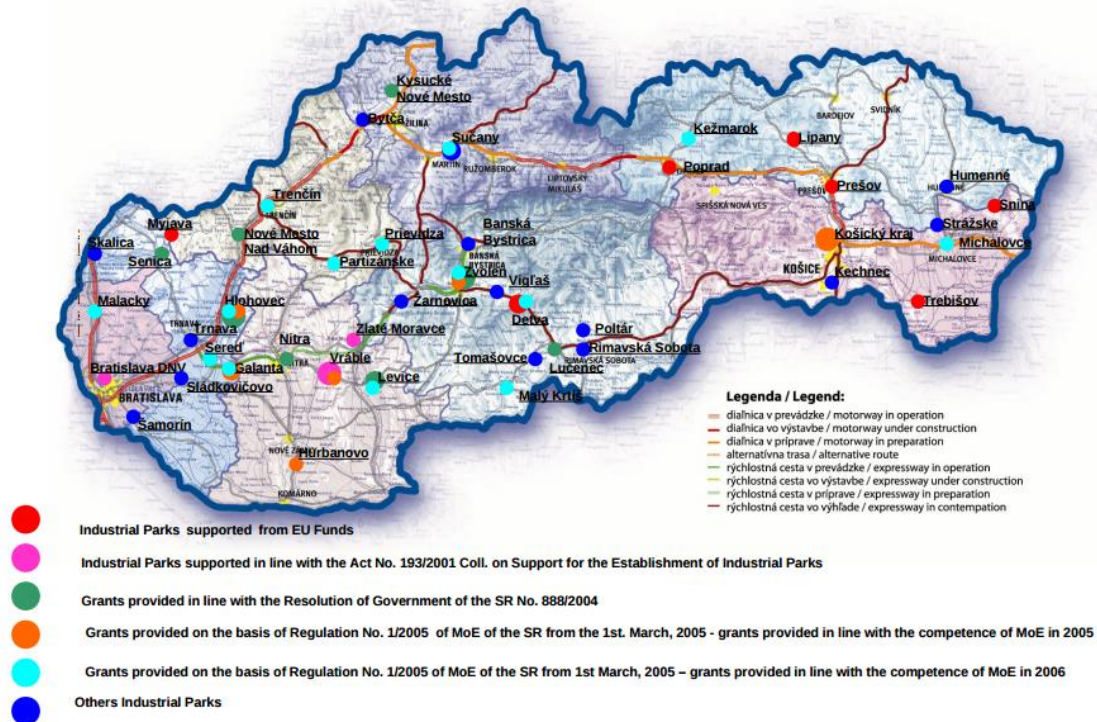

Рис. Б.1. Індустріальні парки та зони в Республіці Словаччина*

*Джерело:¹⁴¹

Таблиця В.1

Найбільші іноземні компанії, які діють на території індустріальних парків Словаччини*

Німеччина	Brose, BSH Drives and Pumps, Bodet & Horst, Continental, KUKA, PSL, Porsche Werkzeugbau, Orsam, Leoni, Deutsche Telecom (Slovak Telecom), Air Berlin, GeWiS.
Австрія	KROMBERG & Schubert, MIBA, Neuman Aluminium, ZK.
США	Accenture, Amazon, AT & T, Emerson, DELL, IBM, Honeywell, Microsoft, Oracle, US Steel, Whirlpool.
Швейцарія	ABB, Holcim, Enics, Nestle, Nexis, Novartis, Swiss RE, Vetropack.
Бразилія	Embaco, CRW Slovakia, Rudolph Usinados SK, Micro Juntas SK.
Великобританія	Jaguar Land Rover, GlaxoSmithKline, de Mictlen, KMF, Tesco, ELE, DS Smith, Innopharma, Hi-Technology Mouldings.
Франція	PSA PEUGEOT CITROEN, Orange, Faurecia Slovakia, Plastic Omnium, TREVES, NPL S, CCN Group, Pellenc.

*Джерело:¹⁴²

¹⁴¹ Офіційний сайт Міністерства економіки Республіки Словаччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.gov.sk/>

¹⁴² Там само.

Підписано до друку 24.05.2018 р.
Папір ксерокс ний. Друк на різнографі.
Гарнітура "Arial" Умов. друк. арк. 12,7.
Наклад 100 прим. Зам.№8
Друк: ПП "Арал" Свідоцтво: серія А01 №21230 від 18.06.2007 р.
Державна реєстрація 09.09.1998 р.

м.Львів, вул. Козельницька, 4 Тел: (050) 371-62-80